شماره (٨٨) تەشرین دویم (٢٧١١) کوردی (٢٠١١) میلادی

گوڵ سوو

مجلەیەگ مانگانە گشتییە لەلاین
دەزگای رووشنهویری (شەفەق) بڵاوئەکریەێگ

ئایا یەکرزی مەرجیگە
ئەرا کوردەیل فەیلی و وەرگرتن هەقەیلیان؟

لەسایەی ئیوە ئی وڵاتە شایستەی بەشبەشەو بوینە!

ئەرا کورد داوای سەروەخۆیی ناکا؟

گول سوو

GULL SOO MAGAZINE

مجلەیەگ مانگانە گشتییە لەلاین دەزگای رووشنهویری
ورەسانن کورد فەیلی(شەفەق) بلاوئەکریەیگ

شمارە (٨٨) تەشرین دویم (٢٧١١) کوردی (٢٠١١) میلادی

9

نیەتوام هەر ئەو جوورەگ باس و قرم قاڵ فرەیگ لەسەر مەسەلەی پەرچەمەگەی کوردستان لەخانەقین کریا،

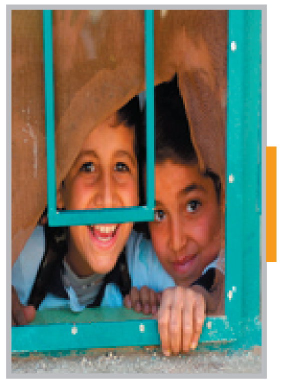

12

وەلی ئەوەك لەی سێ حکوومەتە دوینریا تەنیا کیشمەکیش و ناکووکی و سەرهەڵداین چینایەتی بوی بیجگە کار....

22

قسەیگ باو لەناو کوردەورای هەس ئویشێد : (هەر کەسیگ شیت بوود چوودە ئۆمەرمەندان....

سەر نویسەر
عەلی حسێن فەیلی

جێگر سەر نویسەر
ماجد سویرەمیری

بەڕێوەبەر نویسانن
جەمال ئەرکەوازی

سکرتێر نویسانن
ئاراس جەواد

دەستەی‌نویسەرەیل
جەواد کازم
سوندوس میرزا
شۆرش شاواز
سارا عەلی
نەسرین میرزا

ئامادەکردن هونەری
ئیمان حەبیب

Tel:
07901373702
7403411
8836604

gullsoo@shafaaq.com

نرخ ١٠٠٠ دینار

بنەمایەیل جیۆگرافی ئەرا سیستم فیدراڵی لەعراق ٦
فیدراڵی دەوڵەت بەشبەشەو ئەکا یا یەکی ئەخا؟ ٨
مەرج وەدیهاوردن ئاشتی ١٠
هەرێم ئامادەس ئەرا دەوڵەت، تەنیا دگان وەپیناین UN ی مەندگە ١٤
وەرەو دامەزراننەوەی کوردستان قەفقازیا ١٦
کورد فەیلی ئاوارەی "قورتبە"یش کریاگە!! ٤٠

خاوەن ئمتیاز دەزگای رۆشنبیری و راگەیاندنی کوردی فەیلی(شەفەق)

مؤسسة شفق للثقافة والاعلام للكورد الفيليين

رقم الاعتماد في نقابة الصحفيين العراقيين ١٠١٥
رقم الايداع في دار الكتب والوثائق ٨٩٢ في ٢٠٠٦

فۆتۆ وەرگ: عەلی ئەرکادی

مطبعة الطباع

سەرباس شمارە

THE BEGINNING

کوردستان ئمڕوو، مللەت دویەکە

یادو هویر وەختەیلێگ ك گشت تامەزرووی دوبارە بوینی ئەکەیمن فرەن، ئەو وەختەیلە ك گشت وە دڵسووزییەو ئەرای وە دەس هاوردن مافەیل خەبات کردن و کوردستان وە دنیا ناسانن و کوردستانیش وە مللەت کوردەو سەر بەرزکردن! رێ و بان لە کوردستان ئمڕوو ئاوەدانە وەلی ئەرا مللەت لە وەراوەر دوشمن خەمسەردە؟! هەم خەبات دویەکەی شاخ ها هویرمان، هەم ئەو رووژە ك پێشمەرگە هاتە ناو شارەیل کوردستان ئازاد کریاگ. ئیمە زانیمن ك وە یەك رووژ و ساڵێگ و چەن ساڵ نەهامەتیەیل و ویرانکاریەیل لە کوردستان تەمام نادێ، یاد هزاران شەهید لە هویر ناچێ و زام گشت ئاوارەو دەروەدەرەیل وە یەکجار سارێژ نادێ، وەلی ئمڕوو نەوەێگ دیریمن ك دڵمان خوەشە لە بەڵای جەنگ و ئاوارە بوین دویرە و تویەنێ ژیان ئاسایی داشتوود و وڵات خوەی دووس داشتوود! وەلی کی وڵات و خاك ومللەت خوەی فیشتر دووس دیرێد؟ ئەوەی ك پێشمەرگە بویە، ئاوارەو ماڵویران بیەن؟ یا ئەوە ك لە شوون ئەو هەمگەی ساڵە لە خەبات و شووڕش پەیا بویە و هیمان قەدر ئی نازو نعمەتە، قەدر ئی ئاوەدانی و ئارامش و ئاسایشە نازانێ؟! کار رابەرەیل و وەرپرسەیل تەنیا دروس کردن جادەو رێوبان نیە؟ لە شوون ئەو هەمگەی شەکتی ومالویرانیە، ئمجا لە شوون ئی هەمگەی ئاوەدانیە بایەد ئی جیلە ئاقڵەو بوود و فام بگرێد!!

جیل ئمڕوو لە جیاتی جەنگ و بشیوی نیاز وە بەرنامەو فاکتەریلێگ دیرێد ك هووشیاری نەتەوەیی تووەنێد هانای بدا چوین گشت هایمنە ناو ئەو کەشتییە ك چارەنویس کورد وەرەو کەنارەیل ئارام یا گێژاو لەناوچوین بەید، ئمجا کورد هەر پارچەیەگ لە کوردستان بوود !

لە بان شیوەی قەدیم سەفەوی و عوسمانی، ئمڕوو هەم لەنوو کەم نین ئەوانە ك تیشەی ویرانکاری ئەڵگرتنە و کوڵ بەسانە تا ئی تەجروبەی هەرێم کوردستانە وە ناهمیدی سەر بنێدەو یا ئەوانە ك خوازن هەم لەنوو داڵگەیلمان بەرگ سیە بپووشن و دڵ چەرمگ خوەشی ئی مللەتە لەناو تیەریکی هویریان ئاوارە بکەن! ئیمە زانیمن ك حکوومەت تویەنێد و ها ملی فیشتر لەیە مەدرەسە لە کوردستان دروس بکا وەلی حکوومەت ناتوەنید وە بڕیارێگ هووش و فام بخادە سەر ئی جیلە ك خاك و مللەت خوەی فیشتر لە یە کە دوینیمن دووس داشتوود!!

ئیمە ئمڕوو نیاز وە ئەو ماموستاو دڵسووزەیلە دیریمن ك باس کوردستان ئمڕوو وەل دەردەیل دویەکەی مللەت کورد ئەرامان بویشن، هەڕەشەو نیگەرانیەیل ئمڕوو وەل ئارەزووەیل دویەکە بخەنە هویرمان، چوین بی ئەوانە ئایندەمان ها خەتەر.

سەر نویسەر

ئایا یەکرزی مەرجیگە ئەرا کوردەیل فەیلی و وەرگرتن هەقەیلیان؟

گوڵ سوو

فرەجار هەس قسەیلیگ تیەیدە گووشمان یا ژنەفیم برێگ له سیاسیەیل عراقی و لەناونیانیش فەیریگ له سیاسیەیل کورد، لەناونی ماوەیگ و ماوەیگ تر داوا له کوردەیل فەیلی کەن یەکرزی ئەنجام بیەن لەژیر یەك خەیوەت، ئەویش لەوەر خاتر ئەوەك تا بتویەنن وە ئاسانی برەسنه ئەو هەقەیل زەفتکریاگ و نەدریاگیانەو بتویەنن گشت بەرژەوەندی و هەقەیلیان دابین بکەن.

ئی خواست و داواکاریەیله جارجاریگ دوینیم لەوەخت دیدار و چەو وەپیکەفتن لەناونی ئەو سیاسی و شاندەیل کورد فەیلیه ئەنجام گرێد، یا لەوتار و گفتوگووەیلیان لەدانیشتن و ری و ڕەسمەیل گشتی تیەیدە بان زووانیان و ئویشنەی، ئمجا ڕیز و حورمەت نەیم لەو سیاسیەیل عراقیه ك لەیوا دیاره دگان وه ئەوەیا نەن ك کیشەی کوردەیل فەیلی تائیسه چارەسەر بنەڕەتی نەیرێد و ئەوەیش ئاشکرا بوی ئەرایان ك هیمان هەقەیل ڕەوایان وەرنەگرتنەو گشت بەرژەوەندیەیل ژیان و چارەنویسیان تا ئیسه دەس وەسەره.

وەل ئەوەیشا ئی داواکاری و خواستەیلیانه شایەت خوەی لەڕوی وەفاداری و دڵسووزی بوینێدەو ئەرا کوردەیل فەیلی، ئەوەیش وه ئەوەك گشت تاوانیگ دڕنده دەرهەق مللەت عراقی کریاگه لەلایەن ڕژیم وەرین.

ئەیه بیجگه ئەو تاوانەیله ك وەتایبەت دەرهەق وه کوردەیل فەیلی جویر پیکهاتەیگ له پیکهاتەیل تر مللەت عراق ئەنجام دریاو لەوانەیش: سەندنەوەی ناسنامه له فەیلیەیل و دەرکردنیان وه زوورەملی و نائنسانی ئەرا دەیشت مەرز وڵات و زەفتکردن ماڵ و موڵك و گشت بەڵگەنامەیلیان و بیجگه گرتن و سزادان و بی سەروشوونکردن جایەڵ جوانەیلیان.

وەلی فرەجاریش لەیوا هس کریەێد لەو داواکاری و خواستەیله، جویر ئەوەك بویشید دی ئەو هەقەیله زەحمەته باریەێدەو ئەگەر باێد و خود کوردەیل فەیلی یەکرز و یەکگرتگ نەون لەناونی خوەیان، یەیش لەیوا ئەکا ك هەمیشه گومان پەیا بوود لەلای زوورم مەردم.

ئمجا لەباوەت مەبەس و مەرام ئەو داواکاریەیله تویەنیم پرسیار لەو سیاسیەیله بکەیم، ك ئایا داواکاریەیلیان وەڕاسی ئەرا یەکگرتگی ڕزەیل کورد فەیلیەو مەرجیگەو بایەسه جیوەجی بوود تا کیشەیان چارەسەر بکریەێد؟ یا ئایا جیوەجی نەکردن ئەو مەرجه بووده بایس فەوتیان یا وەرنەگرتن هەقەیلیان؟

لەڕاسی ئی پرسیاره هەوەجه وه جوواو نەیرێ، چوینکه ئەوانەك چەودێری کاروبار کورد فەیلی کەن تویەنن خوەیان وه گوورەی ئەقڵ ئەوه لەیەکەو بیەن ك ئەو ڕاسی و مەسەلەی ڕاسکانیه لەساڵ ٢٠٠٣ لەشوون ڕمیان ڕژیم وەرین تائیسه ئەوه نیشان ئەدا ك شایەت مەرامیگ له مەسەلەگه بوود ك هەرچەنی گومان نیەکریەێد له نیازەیل خاس ئەو سیاسیەیله.

لەیره پرسیار ئەوەیش کەیم ئەگەر ئەیه وەڕاسی مەرامی ئەوه

> ئایا داواکاریەیل سیاسیەیل وەڕاسی ئەرا یەکگرتگی ڕزەیل کورد فەیلیەو مەرجیگەو بایەسه جیوەجی بوود تا کیشەیان چارەسەر بکریەێد؟ یا ئایا جیوەجی نەکردن ئەو مەرجه بووده بایس وەرنەگرتن هەقەیلیان؟

بوود، ئەی ئایا پەیوەندی ناونی دەسکەفتن هەقەیل هاووڵاتی ك لەدەستور عراقی چەسپیاگەو ئەو قانوونەیل عراقی و ڕێککەفتن و پەیماننامەیل ناودەوڵەتی و مەرج یەککگرتنیانه چەس؟

بیگومان وەرجه ئەیه چشتیگ لەیوا نەژنەفتیمنه ك هاووڵاتیەیل عراقی له پێکهاتەو چین و تایفەیل تر ئی مەرجه ئەرایان دانریاوید. وەل ئەوەیشا لەناو بەرنامەی هویچ حزب و فراکسیۆنیگ سیاسی و پەرلەمانی عراقی و کوردستانییش ئی جووره مەرجەیلیگ نیەکریەێده دی، بیجگه ئەوەیش دوینید فرەیی سیاسی و جیاوازی و نەگونجیانیش له ڕز گشت پێکهاتەو چین و لایەنەیل کوومەڵگای عراقی هەر وجوود دیرێد و لەناو ڕز گشت حزب و فراکسیۆن و هاوپەیمانەیل سیاسی عراقی و لەوانەیش کوردستانی هەر جیاوازی کریەێده دی، وەلی ئیمه نەژنەفتیمنەو نەکەفتیەسه وەرچەومان لەوەر خاتر هەقەیلیان بایەسه یەکگرتگ بوون لەهویچ وڵاتیگ تر لەوڵاتەیل جەهان. ئەی دی ئەراچه بایەسه ئی مەرجه لەبان کوردەیل فەیلی بچەسپیەێد و جیوەجی بکریەێد؟

ئیمه جویر ئەوەك سەرەتا ئشارەت وەپی کردیم ڕیز و حورمەت نەیم لەو جووره داواکاری و خواستەیله ك ڕویوەڕویمان کریەێد لەوەر خاتر یەکەوگرتن ڕزەیلمان، وەلی ئومید و ئارەزوومان ئەوەسه لەگشت ئەو سیاسیەیله ك ئی جووره داواکاریەیلیگ وه تەنیا نەچەسپیەێد لەبان کوردەیل فەیلی وەبی پێکهاتەو چین و تایفەیل تر عراقی، چوینکه ئیمه جویر هاووڵاتی عراقی هەق بنەڕەتی خوەمان دیریم و یەیش وه ئاشکرا لەناو دەستوور عراقی ئشارەت وەپی کریاگه.

ئمجا لەیوا بزانیم مەسەلەی هەق هاووڵاتی لەگشت وڵات و شوونیگ هویچ پەیوەندییگ نەیرێد وه مەسەلەی یەکرزی و یەکەوگرتن، وەتایبەت هویچ پەیوەندی نەیرێد وەهویچ هێزەیل سیاسی و ڕێکخریاگەیل کوومەڵگای مەدەنی کوردەیل فەیلەو، ك هەرچەنی ئیمه گونجیانیگ له هەوڵ و تەقلا دیریم لەوەر خاتر نزیکەوبوین له چارەسەر کیشەگەمان ك مەسەلەیگ بنەڕەتی و چارەنویسسازەو هێز زیاتر و قورساییگ سیاسی گەوراتر دەیدە پیمان، وەلی ئی جووره یەکەوگرتنیگ نەبایەد هەر وەتەنیا بخریەێدەڕوی ئەرا کوردەیل فەیلی و باقی چین و لایەنەیل تر عراقی ئی جووره مەسەلەیگ ئەرایان ئاشکرا نەکریەێد!.

بنەمایەیل جیۆگرافی ئەرا سیستم فیدراڵی لەعراق

د. خەلیل ئسماعیل

وەئومید و گەشبینیەو لەلایەن عراقیەیل پێشوازی لەو ئاڵشتکاریەیل سیاسیە کریا ك لەشوون ساڵ ۲۰۰۳ هاتە بان وڵاتەگەیان. وەل ئەوەیشا چینە پیری سەندووقەیل هەڵوژاردن پەرلەمانی و ئەنجوومەن پارێزگایەیلیش وەتایبەت لەهەڵوژاردنەگەی ۲۰۰۵ ك وەی بوونەوە ئی دەستوور ئیسەی عراقە لەبانی دانریاو ئی دەستووریشە ئەرا عراقیەیل تائیسە خاسترین دەسکەفتیگە ك وەدەس هاتگە.

گرنگترین چشتیگ ك لەو دەستوورە ئشارەت وەپی کریاگە، پێکهاتگە لەوەك" سیستم لەعراق، کوماری فیدراڵی، دیموکراسی پلۆرالیزمییە" ك لەدەق یەکەمین ماددەگەی ئویشێد: (کومار عراق دەوڵەتیگ فیدراڵیە) ك پێکهاتگە لە پایتەخت وڵات و قەیری هەرێم، بیجگە ئەو پاریزگایەیلە ك هانە دەیشت هەرێمەیل(ماددەی۱۱٦).

وەل ئەوەیشا پاریزگایگ یا زیاتر لەیەك پاریزگایش هەق دیرێ ك هەرێم تایبەت وەخوەیان دامەزرنن، ئەویش وەگوورەی ریککەفتننامەیگ ك سێ بەش ئەندامەیل ئەنجوومەن پاریزگا یا زیاتر لەو شمارە یا چەن کاندیدکریاگیگ پێشکەشی کردوین(ماددەی ۱۱۹).لەلایگ ترەو دەستوور عراق لەماددەی(۱٤۱)ئشارەت وەو یاسایەیلە کردگە ك لەهەرێم کوردستان عراق دانریانە، جویر ئەوەك چوین لەماددەی(۱۱۷) دەقەگەی وەی شیوە دانریاگەو ئویشێد: (هەرێم کوردستان هەرێمیگ فیدراڵیە).لەی باسە هەوڵە ئەوە دەیم رووشنایی بخەیمنە بان ئەو بنەمایەیلە ك لەوەختەیل گوزەیشتە هەرێمەیل لەعراق لەبانیان دامەزریانەو ئەو بنەمایەیلە ك کاریگەری سروشتی داشتنە لەبان داناین مەرز هەرێمەیل، ئەوەیش لەوەر خاتر ئەوەك برەسیمنە نەخشەی تازەیگ لەداناین رژیم فیدراڵی وڵات ك یەکێتی و ئاسایش و سەقامگیری وڵات زامن بکا. جویر ئەوەك ئاشکراس دەوڵەت عراق لەشوون جەنگ یەکەم جەهانیەو لە هەردوگ ولایەت بەغداو بەسرە پێکهات، یەیش وەرجە ئەوەك ولایەت موسڵ لەساڵ ۱۹۲٥ بخریەیێدە بان دەوڵەت عراق، وەو شیوە پێکهاتوید لەهەرێمیگ دەیشتایی ناوەند و باشوور وڵات و ئەوسا وەپی وتریا هەرێم ئەلسەواد، وەل ئەوەیشا فەرهەنگەیل کویەنیش ئشارەت وە بنەچەك وشەی ئەلعراق ك ماناگەی پێکهاتگە لەو زەویە ك وەرەو ناوچەیل کنار دەریا دریژەو بوود، ك لەی باوەتەو ماوەردی لەکتاو(حوکمرانەیل سوڵتانی)ئویشێد: لەوەر ئەوە ناوی وەو ناوە نریاگە چوینکە زەویەگەی تەختاییەو جەوەڵ نەپریێدو نزماییە.

عراق پێك تیەیێد لەسێ هەرێم سروشتی، ك دەسڵاتەیل یەك لەشوون یەك عراق جوور بنەرەتیگ ئەرا ریکخستن ئداری لەشوون دامەزرانن دەوڵەت عراق پشت وەپی بەساوین ك ولایەت موسڵیش کردوینە دیارترینیان، ئمجا دو نەتەوەی سەرەکی کومەڵگای عراق لە عەرەب و کورد پیکهات و هەر یەکیگ لەلیان لەبان ئاست زەوی و ئادەمیزاد جیاوازن لەیەکتری.لە دەستوور هەمیشەیی عراق لەساڵ ۱۹٥۸و لەماددەی سێیم هاتگە: عەرەب و کوردەیل هاوبەشن لەی نیشتمانە، دویای ئەوەیش لە رێککەفتننامەی ئازار ساڵ ۱۹۷۰ ك لەناونی نوێنەرەیل مللەت کورد و حکوومەت عراق موور کریا، وەئاشکرا ئەو هاوبەشیە دیاری کریا ك ناوچەی کوردستان لەنیشتمان مللەت کورد لەعراق پیکهات، وەو شیوە بریاریگ لەلایەن ئەنجوومەن سەرکردایەتی شورش ئەو سەردەمە لە ۱۹۷۰/۹/۲٤ دریا وەئەوەك بایەسە سەرلەنوو مەرزەیل ناو چوارچیوەی یەکێتی ئداری و یەکێتی ئداریەیل دەوروەر ریکەو بخریەن وە جووریگ ك هەر یەك لەنەتەوەیل ناو عراق لەتی گردەو بکریەن.لەژیر سایەی ئەو رێککەفتنیشە ئاڵشتکاریەیل سیاسی ۲۰۰۳ هاتەدی و یاسای مەدەنی دەوڵەت عراق لەقوناغ جیوازکردن و لەدەستوور عراق ساڵ ۲۰۰٥و سیستم فیدراڵی ئەرا هەرێم کوردستان عراق دەسنیشان کریاگە، ئەویش وەچەواشەی ئەوەك لەساڵ ۲۰۰٤ هاتوید ك ئویشێد): سیستم فیدراڵی لەبان بنەمای نەتەوەو رەگەز و چینایەتی دروس نیەو، بەڵکوو لەبان هەقیقەت جوگرافیایی و تاریخی دروس بوود، دەستور عراقی ئیسە شیواز فیدراڵیەت دەسنیشان نەکردگەو ئەو بنەمایەیلە ك ئەرای دیاری کریەی ئاشکرا نیە.وەهەر حاڵ فیدراڵیەت بویەسە سیستمیگ نموونەیی کومەڵگایگ ك فرە نەتەوەس، ك یەیش لەشوون کاراکردن دام ودەزگایەیل کومەڵگای مەدەنی کریەیێدە دی. ئمجا پەیوەندی شیوەزووانیگ لەناونی دیموکراسی و سەرکەفتن سیستم فیدراڵی هەس، وەو مانا ك وە نەوین دام و دەزگای مەدەنی چینەیل کومەڵگا دڵنیا نیەون لەمقەیەتیکردن هەقەیل نەتەوەیی و زووانگەری و دینەیلیان، مانای ئەوەسە فیدراڵیەت جووریگە لە جوورەیل سیستم یەکێتی و یەکیگە لەهووکارەیل گردەوبوین چینەیل ناو کومەڵگا لەوەر خاتر مقەیەتیکردن یەکێتی خاك نیشتمان، چوینکە فیدراڵیەت وەمانای رێککەفتن و هاوپەیمانی تیەیێد لەبان بنەرەت متمانەکردن هاوبەشی ناونی گشت جەمسەرەیل وە یەکتری و بیجگە ئەوەیش ریکخستنیگ سیاسیە ك دەسڵاتەیل ناونی حکوومەت ناوەندی و حکوومەت هەرێمەیل ریکەو ئەخا.

عراق تازە گامەیلی تونەو ئەکا ئەرا چەسپانن سیستم تازە، یەیش مانای ئەوەسە سیستم فیدراڵی تەنیا زامنیگە ئەرا بنیاتناین ئی دەوڵەتە لەبان بنەرەت خاسیگ ك لەسایەی ئی فیدراڵیە ئامانج و ئارەزووەیل گشت چینەیل کومەڵگا دەسەوەر بوود و لەهەمان وەخت بوود هووکار ریکخستن یەکێتی لەی وڵاتە.

لەوەر خاتر رەسین وە نەخشەی تازەی دامەزریاگەیل عراق فیدراڵ، بایەسە لەلایەن جەمسەرەیل دیاریکریاگ سەرەکی پروسەی سیاسیەو باوەر تەواویگ بوود ئەرا گرنگی و ئەهمیەت سیستم فیدراڵی لەی قوناغ تاریخیە ك عراق وەپیا گوزەر ئەکاو هەر دەسکەفتیگ ئەرا هەر یەکیگ لەو لایەنەیلە دەسکەفتە ئەرا گشت و دویاخریش بوودە هووکار پەرەوەپیداین وڵات و مقەیەتیکردن یەکێتی خاکەگەی عراق.

ئمجا وەگوورەی ئەو بەشبەشەوبوین جوگرافییشە ك عراق لەبانی دروس بویەو رەنگەو داگە لەبان دیاردەی دیموگرافیاو ئابووری و کوومەڵایەتی و دویای ئەوەیش وەپشبەسانن وەو ریکخستنەیل ئداریە ك لەشوون جەنگ یەکەم جەهانی ئەنجام دریانە، لەیەکەوداینەیل هاوچەرخ جەخت لەبان ئەو بنەمایەیلە کەن ئەرا نەخشەریژکردن تازە ئەرا عراق ك پشت بەسیاگ بوود وەو پەرەسەندنەیلە ك هەر لەسەرەتای دروسبوین دەوڵەت عراقەو تائیسە رویدانەو لەوانەیش: لەیەکەوداین دکتۆر" حەسەن چەلەبی" ك لەگشتیان واقعی ترەو پێشنیار کردگە ئەرا دابەشبوین عراق لەبان بنەرەت دو هەرێم، یەکەمیان هەرێم کوردستان ك پێکهاتگە لە یەکەی ئداریەیل ك زوورم مەردمەگەی لەکورد پێك تیەیێد وەگوورەی سەرشماری مەردمی ۱۹٥۷و دویەمیانیش: هەرێم عەرەبی ك پێك تیەیێد لە یەکەیل ئداری بەشەیل تر عراق. وەلی دکتۆر"عومەر مەولود" فیدراڵیەت لەعراق کردیەسە سێ هەرێم:یەکەم- هەرێم کوردستان عراق ك پێك تیەیێد لە پاریزگایەیل ناو جەوەڵ و بەرزایەیل حەمرین و مەکحوول و بنەرەتن ئەرا دانانەوەی مەرزەگەی لەباشوورەو.دویەم- هەرێم باشوور ك پێك تیەیێد لەپارێزگایەیل دەیشنشینەیل ك زویتر وەهەرێم ئەلسەواد ناسریان، لەی ناونییشە شار بەغدا جوور هەرێمیگ سەروەخوەی بوودە مەرکەز سیستم فیدراڵی و گشت دام و دەزگایەیل یەکێتی و دەسڵاتەیل بریارداناین و جیوەجیکردن و دادوەری لەو مەرکەزە گردەو بوون.

فیدراڵی دەوڵەت بەشبەشەو ئەکا یا یەکی ئەخا؟

سەرباز خۆشناو

شیواز فیدراڵی وەگشت جوورەیلیەو یەکیگە لەشیوازەیل باو ئەو دەوڵەتەیلە ك پیکهاتەی جیاجیا دیرن و نەتویەنستنە لەناو تەنیا چوارچیوەیگ مەرزدار دریژە بیەنە گەشەداین ئنتمای نیشتمانی.
لەو ولاتەیلە ك مەرز ولاتەگەیان لەلایەن داگیرکەرەیلەو ئەرایان دانریاگەو خواست و ئیرادەی هاونیشتمانیەیل لەتی لەوەرچەو نەگیریاگە، دیارە وەدریژایی تاریخ سەران ئەو دەوڵەتەیلە نەتویەنستنە یەکرزی هاونیشتمانیەیلیان دابین بکەن، هەر لەوەر ئەوەیش وە وەردەوامی رویوەروی نارەزایەتی چین و لایەن و ئەو گرووپ و حزبەیلە بوینەسەو ك لەوەر خاتر ئاڵشتکردن دەستوور و دروسکردن ئنتمایگ تر(نەتەوەیی، دینی، تایفەگەری)پەیا بوینە.
وەل ئەوەیشا نەتواستنە وەشیوازیگ خاس و ئاقلانە لەوەر خاتر مقەیەتیکردن یەکپارچەیی ولات کار ئەرا چارەسەر ئەو گرژی و رویوەروی بوینەوە بکەن و تاریفیان وە تێکدەر و بشیون بکەن. وەیەیش هس چەوسیان زیاتر پەرە سینێد و ئنتمای ئۆپۆزسیۆن گەشە ئەکا، تا رەسێدە ئەو رادە ك لاوردنی مەحاڵ بوود.
ئەوەك ئمروو دەوڵەت عراق تویشی بویە، ئەویش لەئاکام ئەو سیاسەتەیل درندەی سەران رژیمەیل یەك لەشوون یەك عراقە و لەسەردەم رژیم بەعسیش رەسیە نك شکەست و کورد و شیعەیش ئاگردوی ئەو دەمارگیری سیاسەت بەعسە بوین.ئمروو نەمەندن یەکرزی مەردم عراق وەدەس کورد و شیعە نیە، وەتایبەت کورد. ئەو هەڵویستەیلە ك دەسلات کوردی دیرێدەی وەرانوەر بنیاتنانەوەی عراقیگ یەکگرتگ ، هویچ لایەنیگ تر ئەو پەرووشی و گرنگی یا ئەهمیەتە وەپیەو دیار نیە، بەڵگەیش ئەرا ئەو راسیە هویر و فام دەمارگیری یا تەعەسوب عەرەبیەسە ك گشت ئەو ئاڵشتکاری و پیشکەفتنەیلە لەوەرچەو نیەگرن و هیمان هەر دریژە دەنە سیاسەت چەفت رژیمەیل وەرین جویر داگیرکردن و زەفتکردن خاك و شار و شوون نیشتەجی هاونیشتمانەیل و نیشتەجیکردن عەرەب و هیمان توایێد پەردەپووش تاوانەیل رژیم بەعس بکاو دریژە بیەێدە سیاسەت تەعریبکردن و لاوردن ناسنامەی نەتەوەیی هاونیشتمانیەیل تر، چوینکە ئەقلیەت دەمارگیری دەرفەت وەپیان نیەێد ئنسانیانە کار ئەرا بنیاتنانەوەو دروسکردنەوی ئنتمای نیشتمانی بکەن و نیەزانن وەبی وجوود ئنتما مەحاڵە دەوڵەت بنیات بنریەێد .پیادەکردن شیواز فیدراڵی گامیگ نیە ئەرا یەکەمجار لەعراق هەوڵ تاقیکردن ئەرای بدریەێد، شیوازیگە ئەرا ریکەوخستن دەیەها ولات تر ك کاریگەری خاسیگ داشتگە، ئمجا لەعراقیش ئەگەر کار ئەرا پیادەکردن ئەو شیوازە نەکریەی، ئەوە بیگومان بار سیاسی لەعراق دویای پەرەسەندن ئنتمای نەتەوەیی لای کورد و ئنتمای مەزەوی لای شیعە، وەرەو داوریان زیاتر چوود و مەحاڵە جاریگ تر بتویەنریەی وەهەمان ئەقلیەت جاران عراق بوریەێدە رێەو.ئمروو بایەسە ولاتەیل عەرەبی و هەرێمی پشتگیری لە وەفیدراڵیکردن هەرێمەیل بکەن لە مەرز عراقیگ یەکگرتگ ئارەزوومەندانە، چوینکە ئەگەر جاریگ جیابوینەوەو بەشبەشەوبوین دەوڵەت عراقیش کار ئاسانیگ نەود، وەلی بار نائارامی و کیشەو گرفت و گەشەکردن تیرۆر و ژیردەسەیی عراق هەر وەردەوامەو حلەو یەکپارچەییش ئەرا هەمیشە لەدەس دەرچوود.

ئەو وەختەگ کورد، کەرکووك لەدەس دەێدا!

شۆڕش شاواز

نیەتوام هەر ئەو جوورەگ باس و قرم قاڵ فرەیگ لەسەر مەسەلەی پەرچەمەگەی کوردستان لەخانەقین کریا، منیش هەم لەنوو لەسەری بنویسم، کورد وەتەنی وەردیەبیەم و لەنوو وەر بوورم. وەلی ئەوەگ دیم بردەمەو ناو فکر وەختێگ نیشتویمەپای یەکیگ لەکەناڵەیلکوردی و داشتم هاڵ و خەوەر ژنەفتم. منیش چوی هەر کوردێگ تا ناو کەرکووك و ناوچەداوریایەیل تیەێد، گووشەقولاخەو بویم تا بزانم هەم چ باسێگ لەسەر کەرکووك هەس!. ئیجارەباس بەێداخ و پەرچەم بوی ك گوایا برایل تورکمانمان لەسەر بارەگا و جێیەیل خوەیان بەیداخخوەیان ئەڵداینەو بەیداخەگەی ئیمەی کورد... نیەتوام فرەدریژییەو بکەم، ئەوەئەرا م هویچ گرنگی نەیاشت ك ئالای تورکمان چەس و چەنیە... منیش وەتم یانەیش برامانن هەئەو جوورەگ گەورایل سیاسیمان ئویشن!. لەی وەختەپەیامنێر تلفزیۆنەگە وەر کردەناو مەردماو لەچەن جایل کورد پرسی ك هویریان لەسەر بەێداخ چەس؟ ئەوانیش جوواو دان: ئیمەنیەتوایمن لەسەر پەرووێگ ژیانمان وەل برایل عەرەب و تورکمانمان لەناو کەرکووك لەیەك بشێوێد و ئەرامان هویچ گرنگ نیە ئەی پەرووە بوود یا نەود!.
منیش وەختێگ یەژنەفتم وەئاخەو هەناسەی لەبن دڵ کیشام و خاس هویرەو کردم، ئایا ئەی جایڵەیل کوردەئەرا لەیوا ئویشن!؟. کەموکوری ها لەکوو!؟.لەیرەم دی نیەتیەم تەنیا حزبەیل دەسلاتدار بکەمەتاوانبار و منیش بویشم ئا، یەیان نکردنەسەی و ئەرا رەسین وەبەرژوەندییگ یا هەرئامانجێگ تر منیش بەمەو داڵدەی ئەوانەگ توان چشتێگ بارنەدەس!.لەیرەئیمەبایەد گشتمان هویرەو بکەیمن و بزانیم ئەرا جایەڵەیل ئیمەی کورد چێشتێگ لەیوا تێرنەزووان و بەێداخێگ ك ئەوهەمگە خوینەئەرای رشیا و جینۆساید و ماڵویرانی ئەرای کیشیایەو هێمان ئەرای پسا گیان فدا کریەێد، وەپی بویشێد پەروو!؟. لەتەمام دونیا هەر نەسەوەی یا چینێگ یا تەنانەت تیمیگ وەرزشیش یا بگر کۆمپانیایێگیش ئالای خوەی دێرێد و هویچ کەس لەو کەسەیلەگ ئەو ئالا هن خوەیانە و هانەژێر سایێرکی ئەی ئالاوەپێ نیەوشن پەروو و بێ رێزی وەپێ نیەکەن. خوو لەیرەئەی جایڵەیلەگ لەیوا ئویشن، دیارەکەموکورییگ لەتەمام حزبەیل و بگرەرێکخریایەیل و دەزگایلیگ ك کار فەرهەنگی و رووشنهویری و هووشیاری نەسەوەیی گرتنەسەوەر خوەیان هەس، یانەنەتویەنستنەخوراك هویریگ نەسەوەیی بەنە ئەی جایڵ کوردەتا ئەویش وەئالاگەی خوەی شاقزی بکەێد و چوی ئەوبرایل تورکمانەگ خوەی ناویان بەێد ئەرا ئالاگەی ك نیشانەیگە لەنەسەوەگەی، گیان بنەێدەمویشکەوە.ئمجا لەیرەچشت ترەکیش هەس ك گشتمان بایەد لەورایوەری شان بخەفنیم و دەس بیەیمەو ناو دەس یەکتر و فکرێگ ئەرای بکەیم!.
وەختێگ ئیمەلەیوا چشتێگ لەناو کەرکووك دوینیمن و گشت زانیمن هاڵ کەرکووك چوینەو هێمان هایمنەجەرمەجەت وەل برایل عەرەبمانلەبەغدا ئەرا ئەڵگەردانن کەرکووك و بەشەیل ترەك ئەرا بان خاك کوردستان و لەلای تریشەو سەران و گەورایل سیاسی ئیمەیش باس لەیە کەن: چارەنویس کەرکووك ها وەدەس مەردم کەرکووك!. وەختێگ لەیوا وەتن، لەیەدڵنیا بوین ك تەمام کوردەیل ئەی ناوچەیل و تەنانەتیش ئەوانەگ لەنەسەوەیل ترەکن هان وەلیانا، ئەی کوردەیلە قازانجیان کەن تا لەرێ رفراندۆمەو دەنگ بیەنەکورد بوین ئەی ناوچەیلەو لەیوا کەرکووك ئەڵگەردننەو باوش کوردستان و دی هەوەجەی وەشەڕاشەڕ و دەنادەنگ تفەنگ نەکەفێد!.
وەلی ئێرنگە وەختێگ یەدوینیمن، بایەد وەرجلەیەگ چەقوو برەسێدەسخان و مەینەتی ترەك بکەفێدەو وەرمان و لەباڵ ترێشەو نەیلیمن ئەی چین تازەتویش قەیران نایڵ و وەنەسەوەی خوەی شاقزی بکەێد و هەلەبرایل تورکمان و عەرەبمان ئەرای نموونەباریمن و هووکارەی بکەیم یای بگرێد ك ئالا پەروو نیەو نیشانەیگە ك نیشاندەر نەسەوەگەیەو کورد بوینێ وەئەوەدیارە هەئەو جوورەگ ئەرا برایل تورکمان نەسەوەبوینێ وەئەوەنیشان دەێد. لەباڵ ترکیشەو، ئیمەبایەد لەیەهویردەو بویمن و لەسەرێ کار بکەیمن تا ئەی جایڵەیلمانەوەرەو هویر کورد بوین بکیشیمان و نەیلیمن لەیوا هویرەو بکەن و باوەر وەپێیان بکەیم و باوەر و هویر کورد بوین بەیمنە پێیان و وەوجوورەپەروەردەیان بکەیمن تا لەدویارووژ خاونەیل وەتوانایێگ ئەرا نەسەوەگەی خوەیان بوون و هووشیاریانەو بکەیمن تا بزانن وەی جوورەهویرەوکردنێگ گەنەو لەناویان بەێد و دی چشتێگ وەناو کورد ك خوەی لەلیانەو و وەزووانەگەی قسیەکەێد نیەمنیەێد.

peace

peace

مەرج وەدیهاوردن ئاشتی

زکری موسا

دی ناوچەی رووژهەلاٚت ناوراس نیەتویەنیٚد وەرگەی حاشاکردن بگریٚد وەگشت شیوازەیلی، ئمجا ئەرا ئەوەك سەقامگیری و ئاشتی و ئاوەدانی بایٚدە دی، بایەسە دەولەتەیل و لایەنەیل ئۆپۆزسیۆن ناوخوەییش وەشیوەیگ وەپرسانە جموجویل بیەنە خوەیان و لەو فرەیی ئەو زەرەدەیلە برەسنەو ك وەسەبەب پەسەن نەکردن و دویرەوخستن و نادیموکراسیبوین نواگیری لە بەرژەوەندیەیل دەولەتیگ راسکانی کەن.

هەولەیل حکوومەت تورکیا ئەرا ئاڵشتکردن سیمای دەولەت لە دەولەتیگ رەگەزپەرس و حاشاکەر ئەرا روخساریگ تر مەدەنیانە، خاسەو بایەسە لایەنەیل کورد تورکیا پیشوازی لەلی بکەن و لەهەمان وەخت وە بەشداریکردن سیاسی و ئاشتیخوازانە مەسەلەی ئاڵشتکردن تورکیا گورجتر بکەن.

هیمان هەلویست ئۆپۆزسیۆن سووریا لە وەرانوەر هەقەیل کورد ئاشکرا نیەو مەترسی ئەوە لەلیان کریەیٚد ك شوونپای سیستمەیل سەرکوتکەر ئیسەی سووریا بگرنەوەر. هەر ئەوەیش لەیوا ئەکا لە دیموکراسیەتبوین ئۆپۆزسیۆن سووریا بکەفیٚدە گومان.

راسە دەولەتەیل داگیرکەر کوردستان وە مەمەرەیل جووراوجوورەو تویەنستن هەق چارەنویس مللەت کورد بخەنە ژیرپا، وەلی ئیسە بار جەهان و ئاڵشتکاریەیل گورج ئەو دەرفەتە وەپیان نیەیٚد جویر سەدەی بیس چەوپووشی لەلی بکەن و خوەیان لەلی بدزنەو.

ناوەرووك جارنامە چواردە خالیەگەی سەرۆك ویلسۆن لەشوون کووتاییهاتن جەنگ جەهانی یەکەم، هەق چارەنویس مللەتەیل بوی جوور مەرجیگ سەرەکی وەدیهاتن ئاشتی و سەقامگیری.

یەکیگ لەهووکارەیل سەرەکی جەنگ و کیشمەکیشەیل سیاسی سەدەی بیس، لەوەرچەونەگرتن ئەو مەرج سەرەکیە بوی جوور هەقیگ بی گلەوخواردن و سروشتی نەتەوەیل.

جەوهەر قسەیل سەرۆك هەریٚم لەدیدارەگەی وەل کەناڵ"ئەلعەربیە" وەهویرخستن ئەو مەرج سەرەکیە بوی ك تەنیا خواست و ئیرادەی مەردم کوردستان و خەڵك نیشتەجی رەسەن بان گووشەی زەویە تویەنیٚد بریار لەبان دویارووژ و چارەنویس کوردستان بیەیٚد. تەنیا مەرجیگ ئەرا وەدیهاوردن ئاشتی و سەقامگیری، ئەویش ریزگرتنە لەخواست پیکهاتەیل عراق. دەولەت عراق ئەزموونیگ تیەل و پر لەبەدبەختی و هەول وە زوورلکانن و چەسپانن دیریٚد.

لە ئی جوورە وەخت و سەعاتیگ ك شوونیگ ئەرا دویرەوخستن و ژیرپاخستن هەق وەرانوەر لە سیاسەت ناو دەولەتی نەمەندگەو مالکی و حکوومەت عراق ئەرا زەرەدرەسانن وە دەسکەفت و داواکاریەیل کورد گرفتەیل قویلترەو ئەکاو جویر سەدەی گوزەیشتە بنەمایەیل دەولەتبوین عراق کەفیٚدە ژیر پرسیار.

لەماوەی گوزەیشتە حکوومەت بەغدا وەئاسانی دەستوور و پەیمان و ریککەفتنەیل سیاسی پشتگووش خستگەو لەهەمان وەخت دویر لەراسی وەل هەریٚم و لایەنەیل تر عراق مامڵە کردگە. ئمجا مادام حکوومەت عراق ریز لەئیرادەی خەڵك کوردستان ئەرا ژیانیگ هاوبەش پر ئارەزوومەندانە نەگریٚد، ئەوە بایەسە چەوەری هەلویست تر هەریٚم کوردستان بوود.

کوردستان ئەگەر نیەچوودە دویاوە ئەرا گوزەیشتە و تەقالا ئەرا ئەوە ئەکا وەرەو نوا گام بنەیٚد، ئەوە هەلویست ئاشکرای مەردم و هیزەیل سیاسی هەریٚمە. ئەوە لەوەختیگە ك وادەی خودکیشاننەوەی یەکجاری هیٚزەیل ئەمریکییش فرە نزیکەو هویچ گەرەنتییگیش نیە لەوەك شیعەو سوننی دەس لەجەنگ وەروازیگ گیر نەکەن. هەر لەوەر ئەوەیش فرە سروشتیە خەڵك کوردستان حەز نەکەن وەل عراقیگ پر لەکیشەو جەنگ و قەیران و حاشاکردن بژیەن.

راسە دەولەتەیل داگیرکەر کوردستان وە مەمەرەیل جووراوجوورەو تویەنستن هەق چارەنویس مللەت کورد بخەنە ژیرپا، وەلی ئیسە بار جەهان و ئاڵشتکاریەیل گورج ئەو دەرفەتە وەپیان نیەیٚد جویر سەدەی بیس چەوپووشی لەلی بکەن و خوەیان لەلی بدزنەو

ئمجا لە ئی جوورە بارپیگ هەوەجە وە ئەوە کریەیٚد ك هاوولاتیەیل و گشت لایەنەیل سیاسی پشتگیری ئەو بریار و هەلویست گشتی و نیشتمانیەیلە بکەن ك دویارووژ کوردستان وەپیەو پەیوەسە، ئەویش لەوەر خاتر ئەوەك سیستم سیاسی هەریٚم لەوەرانوەر بەغداو سیاسەتەیل هاو هەریٚمی نەکەفیٚدە هەلویست کزیگەو.

دویای ئازادی عراق و رمیان
رژیم دیکتاتۆر لە٩ نیسان ٢٠٠٣
تائیسە، بیجگە حکوومەت
وەختی یەك مانگەی سەرۆك
حزبەیل سێ حکوومەت تر
جڵەو دەسلاڵت گرتنە دەس
وە سەرۆکایەتی عەلاوی
و جەعفەری و مالکی، ك ئی
حکوومەت دویاخریشە وەناو
دەوڵەت قانوون ئەرا دویەم
جارە لەهەڵوژاردن زوورمینەی
دەنگ وەدەس هاورد،

مەرگ و ژیان لەبەغدا هەر یەکێگە

ج. عەلی میری

وەلی ئەوەك لەی سێ حکوومەتە دوینریا تەنیا کیشمەکیش و ناکووکی و سەرهەڵداین چینایەتی بوی بیجگە کار تیرۆریستی لەلایەن گرووپەیل چەکدار و دژ دیموکراسیەت ك ئی ولاتە ویران و کاول کردنە و لەلایەن دەوڵەتەیل هاوساو دیکتاتۆرەو پشتگیری لەلیان کریەێد و پویل و چەك و تەقەمەنی جووراوجوور خریەێدە خزمەتیان لەوەر خاتر وەرچەرخانن ریرەو دیموکراسی وەرەو زوڵم و ستەمکاری.

نەك هەر ئەوەیش، بەڵکوو لەناو خود دەوڵەتیش کەسەیل دژ دیموکراسی و شۆڤێنی وە ئاشکرا حاشا لە هەق مللەت کەن. ئەرا جیوەجیکردن هەر قەوڵ و بریاریگیش نائومیدی وەمللەت پەیا کردنەو تائیسە هویچ خزمەتگوزارییگ لەشار بەغدا نەکریاگە وە جووریگ مەردم لەلی رازی بوود. لەوەخت هاتن پۆل بریمەر حاکم مەدەنی ئەرا عراق لەسەرەتای ئازادی عراق و داناین دەستوور، ئەوە بوی مەردم ستەمدیدە شکات لەدەس بیکارەبایی کردن ك هەوەجەی خواست رووژانەس، ئمجا برێمەر حاکم مەدەنی خود خوەی باس لەکیشەی کارەبا کردو وت: لەیرە تا پەنج ساڵ تر کیشەی کارەبا هەس، وەلی دویای پەنج ساڵ یەك دەقە کارەبا نەبایەد بووریەێد، ئەوە زیاتر لە هەفت ساڵەو کارەبایش خاسسازی وەخویەو نەیەو ئەگەر موەلدەی ئەهلی نەود مەردم نیەتویەنن گوزران بکەن، ئەیە نموونەیگ بوی لەو هەمگە کیشەو گرفتەیلە ك رووژانە رویوەروی مللەت بوودەو. ئی شار کاولکریاگە وەناو پایتەخت عراقەو کەسایەتی دیبلۆماسی و سەرۆك و شاند ولاتەیل تر سەردانی کەن، ئایا حکوومەت بەغدا توانای ئەوە نەیرێد خزمەتیگ برەسنێدە ری و بان و جادەیل چاڵ چاڵ و پارکەیل بیناز کەفتگ و دارەیل وشك و تیەنگ و ناوچەیل پیس و پوخڵ پڕ لەزبڵ؟ هەیشت ساڵە بەغدا مەرگ و ژیان لەتی جویر یەکە،

حکوومەت وەناو پلان چەسپانن یاسا دڵ خوەی خوەشکردگە گوایا مقەیەتی لە گیان هاوولاتیەیل کردگە، وەلی لەراسی رووژ نیە دەنگ دەنگدو کوشتار و رواکانن مەردم بیدەسلاڵت و دەنگ تەقینەوە نەژنەفیم. ئیسە کوشتن لەبەغدا وە دەمانچەی بیدەنگ ئەنجام دریەێد و کەسیش نیە زەفەر لەلیان بارێد و دەسگیریان بکا.

وەرپرسەیل حکوومەتیش هەر خەریك گیرفان پرکردن و تالانکردن ماڵ مەردمن و رووژانەیش لەوەخت چگنیان ئەرا بان کارەیلیان بایەسە جادە ئەرایان چووڵ بکریەێد وەنا وە سافرەی سەیارەو پیاوەیل مقەیەتیکەریان دونیا نەنە یەك. تەماشا کەید لەولایشەو کابرایگ فەقیر و کەمدرامەت ئەرا پەیاکردن ژیان رووژانەی لەوەر قەرەباڵغی جادە مەگەر ئەرا نزیك نیمەروو برەسێدە بان کارەگەی و فرەجاریش کارگەرەیل بوینەسە قوروانی تەقینەوەی دڵتەزن. مناڵەیل لەناو مەدرەسە ئەو متمانەی تەواوە نەیرن وەبی ترس و گومان وەختەگەیان بووەنە سەر، چوینکە خوەندنگای مناڵەیلیش کەفتیەسە وەر هەڕەشەی تەقینەوەو تیرۆریستەیل.

سایەق لەناو جادە "خوەی بەخت" ژیەێد و باوەر نەیرێد وە سەلامەت برەسێدە ناو ماڵ و مناڵ خوەی، ئەیەسە ژیان لەبەغدای پایتەخت ئەرا ئەوانەك دویرن لەلی ك شایەت وە درووو دەلەسەی رەسانن یا ئعلام وەتایبەت کەناڵەیل تەلەفزیۆن باوەر بکەن و بویشن بەغدا خوەشەو هویچ کیشەیگ نەیرێد لەروی ئاسایشەو.

لەداگیرکاری ئەرا دکتاتۆریەت

گوڵ سوو

مەسەلەی دیموکراسی لەخوەرهەڵات ناوین وەتایبەت لەزوورم ولاتەیل عەرەبی و دەوڵەتەیل داگیرکار تەنیا فشار و هەڕەشەیگە ئەرا ئاڵشتکردن رژیم و سیستم دەسەلاڵت، ك ئەویش دیارە وەگوورەی پلان و خواست هیزیگ تایبەت ك ئمروو سەرقافڵەی هیزەیل دونیاس سەرچەوە گرت ئەرا ئەوەك باڵ بکیشێدە بان گشت ئەو مەترسی و گرفتەیلە ك شایەت لەئایندەی نزیکیگ کاریگەری خراویگ بیاشتان لەبان پایەو گەورایی و توانای ئابووری و سیاسەتە بتەوەگەی.ئیمە گشتمان زانیم ك لە سەدەی وەرین دو هیز گەورا جوور دو جەمسەر کەفتنە هەوڵ دژایەتیکردن یەکتری و سەرەتای ئەو دژایەتییشە وەجەنگ سەرد دەس وەپیکرد، ئەوە رویداگەیل تاریخی لەیوا کرد لەئاکام ئەو کیشمەکیشە، یەکیگیان کووتایی وە هیز و دەسەلاڵتی هات لەورانوەر ئەو جەمسەرەگەی تر، ك سەرەتای ساڵەیل نەوەد سەدەی گوزەیشتە(١٩٩١ز)یەکێتی سۆڤێت جاران دویای ٤٦ ساڵ جەنگ سەرد ماڵئاوایی لەرکابەری ولاتەیل یەکگرتگ ئەمریکا کردو بویە قوربان ملهوری و وەردەوامی سیاسەت پەککەفتگ خوەی و هەر لەوەر ئەوەیش چەن ناوچەیلیگ لەناو مەرز خوەی ئاشکرای سەروەخوەیی کردن و ئەو هیز کاریگەر گەورای دونیا ك زایندەی ئمپراتۆریەت رووس بوی ئاڵشتکاری بنەرەتییگ لە یان سیاسی وەخوەیەو دی و جڵەو دەسەلاڵت گەوراهیزی کەفتەدەس نەیار و سەبەبکار لەناوبردنی.ئمجا لایەن سەرکەفتگ هیزو دەسەلاڵت خوەی لەدونیای وەرفراوان دامەزران و زاڵ بویە بان هیزەیل تر دونیاو کەمە کەمە ری خوەی خوەشکرد وەرەو خوەرهەڵات ناوین و ئەوە بوی داگیرکردن کوەیت لەلایەن رژیم دکتاتۆر بەعسەو لەشکر ئەمریکا وە ئاشکرا هاوردە ولاتەیل عەرەبی و کەنداو. سەرەتای وەرگیریکردن ئەمریکا لەکوەیت و دراوردن ئەو ولاتە لەژیر داگیرکاری عراق، جویر ئەوەك شارەزایەیل ئشارەت وەپی کەن، پلانیگ بوی ئەرا نیشانداین سیاسەت و توانایی و تەنیا هیزیی خوەی لەوارنوەر ولاتەیل ناوچەگەو ئیران وەتایبەت. رژیم بەعس یەکەمین قوربانی و شکار دەس ئەو ئاڵشتکاریە بوی، ك وەناو(نەخشەری) تازە کەفتە وەر سەرکوتکردن و ساڵ ٢٠٠٣ساڵ بەدبەختی و فەوتیان یەکجاری رژیم بەعس بوی و لەهەمان وەخت هەرەشەو زەنگ وەردەواومیگیش بوی ئەرا ولاتەیل تر ناوچەگەو ئەو سەرکردەیل دکتاتۆر و ستەمکارە ك غافڵ بوین لەهەق و گشت وەختی مللەتەیلیان چەوسانوینەو. دی ئەوە بوی مەسەلەگە رەسیە تونس و مسر و لیبیاو ئیسەیش هەر وەردەوامەو پەل کوتێد وەرەو دەوڵەتەیل تر لەوەر خاتر وەدیهاوردن دیموکراسی و ئازادی مللەتەیل ژیردەسەو بنبرکردن تەوق زوڵم و زوور و ستەمکاری. وەلی لەیرا چەن پرسیاریگ سەرهەڵدەێد، ك ئایا دیموکراسی لەی ولاتەیل عەرەبیە وەتایبەت لەعراق پەیرەو کریەێد؟ ئایا داگیرکاری و زوڵم و زوور کووتایی وەپی تیەێد؟ ئایا دەسەلاڵتدارەیل پەند وعبرەت وەرگرتنەو ئامادەن وەراس و دروس رەفتار وەل کیشەیل ناوخوەیی ولاتا بکەن؟ ئایا کورد هەق خوەی وەرگرێد لەژیر سایەی ئی ئاڵشتکاری و دروشم دیموکراسی و ئازادیە ك ئمروو باس لەلی کریەێد؟بیگومان پیشینەیل وتنە(گەورا ئاو رشنێد بویچگ پا خشنێد)، ئمروو لە ولاتەیل ناوچەگە مەسەلەیگ هەس وەپی ئویشن"پەیرەو سیاسەت"، مەسەلەی سیاسەت لەی ولاتەیل دوورورە هەر لەسەرەتایەیل سەدەی گوزەیشتە تا رووژ ئمروو هویچ جیاوازی و ئاڵشتکارییگ وەخوەیەو نەیە، ئەو یاساو سیستم تەکرەوی و جیاوازیکردنە ك سەرکردەیل وەرین پەیرەوی کردیان، ئیسەیش هەر شوونەواری مەنْدگەو پەیرەو کریەی، وەلی نورید وەشیواز و ریگەیگ تر هەمان زوڵم و دکتاتۆریەت ئەنجام دریەێد، مانای ئەوەسە فشار دیموکراسی تا رادەیگ و هویچ هەقیگ لەتی لەی ولاتەیلە دیاری نیەکریەێد و ساڵەهای ساڵە لەو هەمگە زوڵم و زوورە ك هاتەسە بان مللەتەیل عراق وەتایبەت مللەت کورد تویەنیم بویشیم دویای پرووسەی دیموکراسی و ئازادکردن عراق لەچنگ رژیم بەعس هویچ ئاڵشتکارییگ روی نەیاگە لەباوەت هەق مللەتەیل و هاوردنەوەی ئەو هەقەیل زەفتکریاگە، تەنیا ئەوە نەود لەداگیرکاری ئەرا دکتاتۆریەت هەر وەردەوامەو هیمان هاوولاتیەیل ستەمدیدە هەر ناڵنن وەدەس جەوور و بەدبەختی و ماڵویرانی. هەیشت ساڵ زیاترە عراق پیچکیاسە مەسەلەی دیموکراسی و فیدراڵی و ئازادی، وەلی کەمترین نسبەیگیش لەی سیستمەیلە وەدی نەکریاگەو هیمان هەق وناهەق لەیەك جیاوە نەکریاگە، هیمان خاك کورد داگیر کریاگەو کیشەی بەشیگ لەپیکهاتەیل رەسەن عراق (کوردەیل فەیلی)ك یەکەم قوربانی دەس رژیم وەرین بوین ماڵ و موڵك و ناسنامەیان زەفت کریاگەو بریار دادگایش دەرهەقیان پشتگووش خریاگە.مانای ئەوەسە هەوڵ ئەمریکاو ئاڵشتکاری لەسیستم دەسەلاڵت ولاتەیل خوەرهەڵات ناوین و لەناوبردن بریگ لەرژیمەیل دەسەلاڵت تەنیا مەرامیگ بوی و لەوەر خاتر خود زاڵکردن هیز تازەو دکتاتۆریەت تازە وەشیواز مۆدێرن سەردەمیانەو هویچ تر. ئەگەر تا دویەکە کورد وەئاشکرا خاکی داگیر کریاو روڵەیلی ئەنفال و بی سەرو شوون کریا، ئەوە ئمروو وەشیوازیگ تر غەدر لەلی کریەێدو هەقی خوریەێد. چوینکە بایەتە وەگوورەی دەستوور گشت هەقیگ هەر زوی یەکلاوە بویاتاد وەتایبەت ماددەی ١٤٠ ك بایەسە لەساڵ ٢٠٠٧ جیوەجی بکریاتادو کیشەی ناوچەیل داوریای لەخاك هەرێم کوردستان لەبان بنەمای دەستوور تازەی عراق بخریاتانە بان هەرێم، وەلی مەسەلەی دکتاتۆریەت و شوونەوار شۆڤێنیەیل هەر وەردەوامەو حکوومەت مەرکەزی بەغدا ئامادە نیە دگان وەهەقا بنەێدو هەق مللەتەیل دیاری بکا. هەر لەوەر ئەوەیش نەخشەری تازەو پلان ئەمریکا ئەرا ئازادکردن مللەتەیل ژیردەسەو هاوردنەوەی هەقەیل هویچ ئومیدیگ لەلی نەکەفتەسەو، وەل ئەوەیشا ئیمەی کوردیش هیمان هەر خوەشباوەریم وە ئەوەك ولاتەیل یەکگرتگ ئەمریکا پشتگیری هەقەیلمان کەن!

هەرێم ئامادەس ئەرا دەوڵەت، تەنیا دگان وەپیناین UN ی مەندگە

گوڵ سوو

نویسەر و رووشنهویر ناودار عەرەب عراقی و سەرۆك فراکسیۆن عراقیەی چەرمگ له پەرلەمان عراق ك له لیست ئەلعراقیەی ئەیاد عەلاوی جیاوه بوی، جاریگ تر باس له دەوڵەت کوردی کرد و جەخت لەبان ئەوه کرد ك هەرێم کوردستان گشت فاکتۆرەیل وه دەوڵەتبوین دیرێد و تەنیا ئەوەی مەندگه ك لەلایەن رێکخریاگ نەتەوەیل یەکگرتگ دگان وەپییا بنریەێد، چوینکه کورد هەق ئەوه دیرێ دەوڵەت کوردی داشتوود و جویر هەر مللەتیگ تر خوەی بووەیده رییەو.

حەسەن عەلەوی زویتر لەشار هەولێر و دویای ئەوەیش لەشار سلێمانی وەئاشکرا باس له دەوڵەت کوردی کردگه وه ئەوەك هەرێم کوردستان ئیسه خاوەن گشت سفەتیگ وه دەوڵەتبوینەو لەی روییەو هویچ گرفتیگ نەیرێد و ئامادەس وه تەواوی ئەرا ئاشکراکردن دەوڵەت، یەیش هەل گونجیاگیگه ئەرا ئەوەك کورد لەهەرێم کوردستان ئیجاره وەخت لەدەس نەیەێد و دەوڵەت خوەی ئاشکرا بکا، چوینکه کورد زویتر هەلەیل تاریخی فرەیگ لەدەسداگه. ناوبریاگ ك خاوەن فراکسیۆنیگ ده پەرلەمانتاریه لەپەرلەمان عراق و کەسایەتی و نویسەریگ ناودار عراقیه، ئشارەت وه ئەوه کردگه،

ك ئیسه هەرێم کوردستان خاوەن سەرۆکەو خاوەن سەرۆك حکوومەت و سەرۆك پەرلەمانەو گشت هەوەجەیله، ك خواسته ئەرا ئاشکراکردن دەوڵەت، مانای ئەوەسه وەخت ئەوه هاتگه ئی هەرێمه خاوەن دەوڵەت خوەی بوودو کەمتەرخەمی له ئاشکراکردنی نەکا.

ئەو نویسەر عەرەبه ئویشێد: تەنیا چشتیگ ك مەندوید ئەرا ئاشکراکردن دەوڵەت کوردی له ئیسه، تەنیا دگان وەپیاناین رێکخریاگ نەتەوەیل یەکگرتگه وەو دەوڵەت کوردیه ك ئاشکرا کریەێد، چوینکه گشت هەوەجەیل سەرەکی پەیابوین دەوڵەت لەی هەرێمه وجوود دیرێ بیجگه له دەوڵەت. قسەیل ئی کەسایەتی عەرەب عراقیه لەوەختیگه ك ئیسه لەناونی ماوەیگ و ماوەیگ تر سەرکردەیل سیاسی کورد باس له دەوڵەت کوردی و ئاشکراکردنی کەن و لەهەمان وەخت وەهەق رەوای مللەت زاننەی جویر هەر مللەتیگ تر لەبان ئی گووشەی زەویە، یەیش وه تایبەت لەوەختیگه ك پەیوەندی ناونی بەغداو حکوومەت هەرێم رادەی گونجیاگیگ نەیرێد وەبوونەی ئەو کیشەو گرفتەیله ك وەبی چارەسەر مەندنه.

بیجگه ئەوەیش ئی نویسەر و کەسایەتیه لەکۆنگرەیگ لەهەولێر و لەوتاریگ ك ناوەندەیل سیاسی و پەرلەمانی و میدیایی و مەردمیەیل عەرەب و تورکمانی عراق لەلی رەسانەو، داوا لەکورد کرد دەوڵەت خوەی ئاشکرا بکاو دی چەوەریکردن بەس بوود، چوینکه ئیسه وەخت لەبەرژەوەندی دەوڵەت کوردیەو کورد لەتاریخ هەلەیل فرەیگ لەدەسداگه، وەلی ئیجاره نیەود هەل لەدەس خوەی بیەێد لەی باوەتەو.

لەشوونیگ تر نویسەر و کەسایەتی ناودار عەرەب عراقی قسەی جوانیگ کردگەو لەتی وتگە:

کورد بایەسه ئەوه بزانێد و ئاگادار بوود وەرانوەر ئەوەك ناوچەگه خەریك کیشەی ناوخوەیین و بایەسه ئەو هەله وه دەرفەت خاسیگ بزانن ئەرا ئاشکراکردن دەوڵەت کوردی، چوینکه هەر یەك لەئێران و تورکیاو سوریا خەریك کیشەی ناوخوەیین و بەغدایش ها لەوەزع لاریگ، ك یەیش هاوکاریکەر خاسیگه ئەرا ئەوەك کوردیش لەی وەختە ئاشکرای دەوڵەت سەروەخوەی بکا.

تویەنیم بویشیم ئیجاره مەیل کورد لەگشت جاریگ زیاتره ئەرا ئی مەبەسە، وەلی بایەسه بزانێد چوین رەفتار بکاو ئی هەل تاریخییشه جویر هەلەیل تر لەدەس خوەی نەیەێد و نەف لەبار ناتەواو ناوچەیی بکا.

ئەرا کورد داوای سەروەخۆیی ناکا؟

هێمن حەسەن

کورد گەوراترین نەتەوەی بان ئەی زەویەسه ك خاون وڵات و ئاڵای باوەروەپیکریاگ نیه لەلایەن نەتەوەیل یەکەوگرتگ، وەل ئەوەی ك سەردەمانێگه ئەی مللەته وەو خاتره تەقالا ئەکا و ئەرا هەریەك له قوناغەیل ئازادی، رزگاری، دیموکراتی و سەروەخۆیی لافاوێگ خوین داس و روڵەیل ئی مللەته خوەیان کردنەسه قوروانی ئەرا وەدەسەاوردن ئەو ئامانجەیل پیرۆزە.

له سەختترین وەختە هەسیارەگان، لەژێر فشار خوینمژترین دیکتاتۆر مێژوو، لەسەردەمەیل تیەریك، لەو قوناغەیله ك قاپی پەیوەندیەیلمان وەل جەهان دەیشت وەرویمان بەسیاوید، لەسەردەم ئەنفال و کیمیاواران، کورد جوور نەتەوەیگ ئازادیخواز هەرگز دەسهەڵگر خواست و مافەیل رەوای نەویە و لەرێ ئەو ئامانجەخەبات کردگە. هەرچەن فرە گرانیش ئەرای تەواو بوید و قوروانی فرەیش ئەرای داوید.

وەلی ئەوەی ك جی سەرنجه ئەوەسه، لەی وەختەیله له سەردەم جەهانگیری، له دنیای پێشکەفتن تەکنۆلۆجیا، له سەردەم زەرین دنیای دیموکراسی کورد دوای سەروەخۆیی خوەی ناکا! سەروەخۆییگ ك هەزاران قوروانی و دەریایگ خوین ئەرای بەخشیه، بەڵکم وه چەواشەوە مەردم بێگانه دڵیان ئەرامان سزیەێ و جاروبار لەیرەو لەوره خەنەو هویرمان ك ئیسه وەختیه ك ئیوەی کورد داوای سەروەخۆیی خوەدان بکەین و ئیمەش پشتیوانی لەلیدان کەیمن. نموونەی ئەو مەردمانیشەڤلادیمیر ژرینوڤسکی جێگر سەرۆك پەرلەمان رووسیا و سەرۆك پارت لیبرال ئەو وڵاته و پرۆفیسۆر ئەمریکی ویلیەم بیکواندت له زانکۆی ڤێرجینیا و نویسەر ناودار عێراقی حەسەن عەلەوی و چەن کەسایەتییگ تر ناودار ك وەی دویاخرەیله فرەوەئاشکرایی ئشارە وه سەروەخۆیی کوردستان کردنەو وه وەختیگ گونجیاگ زاننەی ئەرا وەدەسهاوردن ئەو هەق رەوا ئەرا مللەت کورد.

له لایگ ترەو هویر تەنگی برێگ له عەرەبە شۆڤێنیەگان تەنانەت بەرزەوکردن ئاڵای کورد لەبان فەرمانگەو خوەندنگەیل هەرێم کوردستان وه تاوان زانن. هەروەو جووره لەو وڵاتەیله ك کوردستان لەبەینیان بەشەو کریاس تا ئەی وەختیشه هەقەیل سەرەتایی کورد وه وەر چەو رای گشتی و دنیاوه خەنه ژیر پا و ئامادە نین تەنانەت له چوارچیوەی هەقەیل ئادەمیزاد مامەڵه وەل خواست و داوایەیل کوردا بکەن.

وەیخاتره لەناونی ئەی دوجەمسەره بایەد ئیمەی کورد خوەمان یەکلایی بکەیمنەو. یا ئەوەگ خوەدوەدەسەودان لەوەراوەر فکر شۆڤێنیەت و دیکتاتۆریەت قبوڵ بکەیمن، ك ئەیەیش وەل دنیای مۆدێرن ئمروو گونجیاگ نیه، یا ئەوەگ بێ سڵەوکردن له کاردانەوەی نەیارەیلمان خوەمان ئامادە بکەیمن ئەرا جاردایین سەروەخۆیی لان کەم له باشوور کوردستان ك ئەیەیش هەقیگ رەوای هەر مللەت و نەتەوەیگه.

وەرەو دامەزراننەوەی کوردستان قەفقازیا

رەمەزان کەریم

بایەسە ئەو دەوڵەتە دامەزرنیمن ك وەشیوەیگ نایاسایی لەلیمان داگیری کردنە، بیگومان ئەویش وەپشتبەسان وەو ئاڵشتکاریەیل دویاخرە تیەریمنە دەس ك لە خوەرهەلات ناوراس و جەهان هاتنەسە دی و شان وەشان هەوڵ و تەقلایەیل خوەمان لەی وەختەیلە ئەوە تیەریمنە دی و بایەسە کومەڵگای کوردی وەشیوەیگ گشتی و کومەڵگای کوردی لەشارەیل یەکێتی سۆڤێت جاران هویرەو بکەن و جوور ئەوەك ئویشن تەقالا بکەن ئەرا چارەسەرکردن کیشەیل هەر چوار پارچەی کوردستان ك لەراسی پەنج پارچەسەو لەناونیانیش کوردستان قرمز.

بایەسە دەس وەکار بویمن لەوەر خاتر دوبارە دامەزراننەوەی کوردستان قرمز و ناوی بنەیم(کوردستان قەفقازیا)، من لەی رویەو ماوەی فرەیگە پەیوەندی وەردەوام دێرم وەل سەرۆك کوردستان قرمز(وەکیل موستەفایف) و هام لەو باوەریشە ك جار سێیم و کووتاییە کوردستان لە قەفقازیا دروس کەیم و گشت پارچەیل تریش یەکەو خەیم، ك وەی جووریشە خەو گەورای هەزاران ساڵەی کورد وە دامەزرانن کوردستان گەورا تیەریمنە دی.

ئیمە ئەو نامەی سەرۆك کوردستان قەفقازیا رەسانیمنەسە سەرۆك رووسیا(میدیفیف)و کۆپییگ لە نامەگە ئەرا هەر یەك لە سەرۆك ئازەربایجان و ئەرمینیا کل کردیمەو لە نامەگە وەشیوەی ئاشکرایگ ئەوە نویسریاگە ك کومەڵەی (مینسك) چارەسەر قەیران(کاراباخ) ناکا، بەڵکوو دوبارە دامەزراننەوەی دەوڵەت کوردی لەچوارچیوەی مەرزە کویەنەگەی خوەی چارەسەر ئی قەیرانە ئەکا.

دەوڵەت کوردی لە قەفقاز، لە قوناغ رمانن خەلافەت عەرەبی ٩٥١ز، پلەو پایەی والی ولایەت ئەرمینیا وە پایتەختەگەی (دوین)ەو لەسەرەتای ساڵ ٩٦٧ز کەمە کەمە بتەوەو بوی، ئمجا شەدادیەیل فەرمانرەوایی ناوچەی ئاران و (گەنجە)ی پایتەختی کردنە، ك زویتر لەژیر ئدارەی والی عەرەبی ولایەت ئەرمینیا بوی، ك لەشوون داگیرکاری قەفقاز لەلایەن سەلجووقیەیلەو بوینە شوونکەفتگەیلیان و لەساڵ ١٠٧٢ز بوینە گەورای پاشایەتی (بەغراتیت) ئانیسیەیل و دی وەیەکەو میرنشینی ئانیسی دروس کردن لەناوراس سەدەی پەنجم و لەژیر دەسلات سالاریەیل(گەنجە) بویە پایتەخت نەوەی کورد شەدادی.

لەماوەی فەرمانرەوایی(فچلون١٠٣٠ز) ئەوە بوی گەنجە بتەوتر بوی، لەیرە شەدادیەیل قەڵاو شوون وچانداین و ماڵ و شوون قافڵەی(خان) دروس کردن و چواردەور شارەگە گرتن و قەڵای تازەو خاس دروس کردن.

لەساڵ ١٠٦٣ز، دەروازەیل جوان گەنجە دروس کریان، ئمجا وە ئاڵشتبوین گەنجە ئەرا مەڵوەنیگ گەوراو بتەو، رویوەرەگەیشی فراوانەو بوی و ناوچەی بازرگانی و پیشەسازی تازە لەتی دروس کریا، ئەوریشم و پیشەسازی ئەوریشم مەیل نەك تەنیا بسین ناوخوەیی، بەڵکوو مەیل مەردم بیگانەیش کیشا. ئەوەیش ئاشکراس سەرکردەی کورد(سەلاحەدین ئەیووبی) ك دژ سەلیبیەیل وەرگری لەجەهان ئسلام کرد، وەرەگەز سەر وەهووز (رەواد)یەیل بوی.

بەهادین کور شەداد، سکرتێر تایبەت سەرکردەی گەورا لەکتاوەگەی نویساگە(باوگ سەلاحەدین لە"دوین" لەدایگ بویە)، وەل ئەوەیشا "ئبن ئەسیر" ك یەکیگ بویە لە هاوچەرخەیل سەلاحەدین ئەیووبی لەباوەت پایەی جوگرافی"دوین"ەو ئویشێد: (باوگ و باپیرەیل سەلاحەدین لە"دوین"ەو ك کەفتنەسە ئازەربایجان کووچکردنە ئەرا عراق ئەرا لای(موجاهد بەهرووزی) ك دویاخر باوگ سەلاحەدین کردنەسە وەرپرس قەڵای تکریت.

لەراسی باوگ سەلاحەدین لە دوین لەدایگ بویەو ئەیووبیەیل و شەدادیەیلیش لەنەوەی روادیەیل بوین، یەیش هیلیگەمان باوەر وە وجوود پەیوەندییگ نزیکایەتی لەناونیان بکەیم. ئمجا جویر ئەوەك زویتر ئشارەت وەپی کردیم، شەدادیەیل لەبنەرەتەو سەر وە"دوین" بوین و شاعر گەورای خوەرهەلاتیش(نیزام گەنجەوی) ك گشت ژیانی لە گەنجە بردیەسە سەر لەبنەرەتەو سەر وەنەوەی رەوادی بویەو لەسەرەتای داستان(لەیل و مەجنوون)گەی باس ئەوە کردگە ك دایگی دویەت سەرکردەیگ کورد بویە. فەرمانرەوایی شەدادیەیل ك نزیکەی گشت قەفقازیا گرتویدەو، ئەرا ماوەی ١١٣ ساڵ وەردەوام بوی، لەو ماوەیشە شەدادیەیل فەرمانرەوای(ئاران، نەخیتشڤان، گەنجە، بارد، دوبەیل و بەیلکان) بوین.

ناوچە یا هەرێم کوردستان ناسریاگ وە(کوردستان قرمز)، پێکهاتگە لە یەکەیگ ئداری لەچوارچیوەی ئازەربایجان سۆڤیەت، لەساڵ ١٩٢٣زایینی دامەزریاگە تا ساڵ ١٩٢٩زایینی، ئمجا هەرچەنی زوورم مەردمەگەی کورد بوین، وەلی ئەو هەرێم کوردستانە نەتویەنست خودموختاری ئەرا خوەی دابنەیێد.

مەرکەز یەکەی ئداری، شار لاچین بوی(تا ساڵ ١٩٢٣ز لەروی ئداریەو ئاوایی بوی و لەساڵ ١٩٢٦ز ناوی نریا "ئابادەلیار" و بەشبەشەو کریاوید لەبان شەش وەریەوبەرایەتی: قەرەقشلاق، کالباجار، قوباتلنی، کورد، گەنجی و مراد هانلی.

لەساڵ ١٩٢٦ز، نزیکەی ٥١،٢هەزار کەس لەهەرێمەگە ژیانە، ك ٧٣٪ کورد بوین و ٢٦٪ لەلیان ئازەری بوین. شمارەی کوردەیل ئازەربایجان سۆڤێت بوین و رێژەی ١،٨٪ مەردم کومارەگە پێکهاوردن ك زوورمیان لەناو کلتوور رووشنهویری ئازەربایجان تاویانەوەو ئەوەیش ئاشکرا نیە ك ئایا ئی مەسەلە لەئەنجام لەیەکچین رووشنهویری و

شیواز ژیانیانەو بویە یا ناچار کریانە.
جویر ئەوەك زانیم ك تەنیا ١٧٪ مەردم وە ڕێژەی ١٤،٢هەزار کەس لەو کوردەیلە ك لەئازەربایجان سۆڤێت ژیانە زووان کوردی وە زووان داڵگی خوەیان زانستنە.
ئمجا بریگ لە شارەزایەیل وەپیان لەیواسە ك مەمەر نەزانین کورد ئەرا خود زووانەگەیان چوودەو ئەرا ئەو بار و وەزعە ك یاسا و بڕیارەیل دەسڵات فەرمانڕەوایی ئازەربایجان سۆڤیەت چەسپاننەسەی بان کوردەیلیان، ك ئەویش وە ڕیخوەشکردن و نالەبارکردن وەزعەگە ئەرا یایگرتن زووان کوردی. پیتەیل کوردی ئەرا یەکەمجار لەساڵ ١٩٢٤ز لەلایەن وەزارەت ڕووشنهویری کومار ئازەربایجان سۆڤیەتەو دانریان، وەلی هەر لەشوون خوەیان مەندنەو، (جۆزیە) پرۆفیسۆر وەرین لەزانکۆی ئازەربایجان لە هەڵویستیگ دژ شورش ساڵ ١٩٣٠لەپەیمانگای ئازەربایجان ئەرا بەحس زانستی لە گفتوگوویگ لەباوەت مەسەلەی کورد لەخوەرهەڵات ناوڕاس ئاشکرای ئەوە کردگە ك ئنگلیزەیل خزمەت فرەیگ کورد کردنەو یەیش کوردەیل تورکیا وەرەو لای خوەی کیشێد ك گوایا لەشان ئی دروو دەلەسە دەسکریا شیوانن سیاسەت نەتەوەیی یەکێتی سۆڤێت و لەی ماوەیشە هویچ خوەندنگایگ وە زووان کوردی لەئازەربایجان وجوود نەیاشت.
ئەوەك پەیوەسە بوود وەی ناوچە، ناو کوردستان لەساڵ (١٩٢١ز)وەکار هاتگە، ساڵیگ وەرجە دامەزرانن هەرێم کوردستان، لە١٦ی تەمموز ١٩٢٣ز هەرێم کوردستان وە بڕیار لیژنەی ناوەندی جیوەجیکار ئازەربایجان سۆڤێت وەسەرپەرشی(کیرۆف)دامەزریا.
ئەوە بوی خوەندنگاو شانۆی کوردی پەیا بوین، هەرێم کوردستان لە ٢٥ ئایار ١٩٢٣ ئەرا ٨ ئاب ١٩٣٠وەردەوام بوی، ك مەرکەزەگەی شار(لاچین)بوی، وەلی وە سەبەب فشارەیل(مستەفا کەمال ئەتاتورك) سەرۆك تورکیاو ئەو ریککەفتن ژیر وەژیریە ك وەل ستالین و باگیرۆف داشتەی تویەنریا دەس بگیریەگە بان کوردستان قرمز.
لەئەرشیف تورکی چەن بەڵگەنامەیگ کەفنە وەرچەو، ك لەتیان ئشارەت ئەرا ئەوە کریاگە دامەزرانن هەرێم کوردستان

بایەسە دەس وەکار بویمن لەوەر خاتر دوباره دامەزراننەوەی کوردستان قرمز و ناوی بنەیم(کوردستان قەفقازیا)، من لەی ڕویەو ماوەی فرەیگە پەیوەندی وەردەوام دیرم وەل سەرۆك کوردستان قرمز(وەکیل موستەفایف) و هام لەو باوەڕیشە ك جار سێیم و کووتاییە کوردستان لە قەفقازیا دروس کەیم و گشت پارچەیل تریش یەکەو خەیم، ك وەی جووریشە خەو گەورای هەزاران ساڵەی کورد وە دامەزرانن کوردستان گەورا تیەریمنە دی.

لەلایەن کوردەیل سۆڤێتەو کاریگەری داشتگە لەبان بەرپاکردن ڕاپەڕینەگەی ئارارات ك لە باکوور خوەرهەڵات تورکیاوە پەل وەشان ئەرا ناوچەی ئاگری(ئاگری ناو تورکی ئاراراتە، ك تورکەیل ئی ناوە نانەسە قەیەو).ئحسان نوری سەرکردایەتی ڕاپەڕینەگەی ئارارات کرد و سەرکردەیگ سەربازی بوی، وەل ئەوەیشا تویەنستن هیز سەرۆك هووز جەلالیەیل(ئبراهیم حسکی)لە تیلۆ وەرەو لای خوەیان بکیشن و جویر سەرکردەیگیش دەسنیشانی کردن، وەی جووریشە بنەڕەتیگ دانان ئەرا دروسبوین دەوڵەتیگ کوردی لەئایندە، لەو ناوچەیشە ك ڕاپەڕینەگە لەتی بەرپا بوی یاسای خاس و دژ وە دزی و تالانی دەرکریان و پەیوەندی دروس کردن وەل سەرکردەی شورەشەیل خوەرهەڵات کوردستان(سمکۆ شکاك)لەئیران.
دویای ئەوەیش کومار سەروەخوەی ئارارات لەساڵ ١٩٢٧ز ئاشکرا کریا. لەوەخت ڕاپەڕینەیل کورد لەباشوور خوەرهەڵات تورکیا، لەتەشرین یەکەم ساڵ ١٩٢٧ز، ئاواییگ نزیك ئارارات جوور پایتەخت وەختی کوردستان دەسنیشان کریا.
کوومەڵەی خۆیبوین بانگەوازیگ ئاراستەی هەر یەك لەدەوڵەتەیل گەوراهیز و نەتەوەیل یەکگرتگ کردن، ئمجا وەمەبەس وەرگرتن هاوکاری و دەسمەیەت، نامە کلکردیان ئەرا کوردەیل ئیران و سووریا، وەلی وەرجە ڕەسین هاوکاریەیل، لەساڵ ١٩٣٠ز کومار ئارارات دەس گیریا بانی.
لەساڵ ١٩٣٧ز دەسکریا وەجیوازکردن کوردەیل ئازەربایجان و ئەرمینیا ئەرا کومارەیل ناوڕاس و کازاخستان، لەساڵ ١٩٤٤ز ئەوە بوی کوردەیل جۆرجیا وەل تورکمان و میسەخەتیەیلا ئەرا هەمان شوون جیواز کریان.
لە ٢٧ ئادار ساڵ ١٩٩١ز کوومەڵەی یەکێتی کورد(یەکبوین)لەلایەن وزارەت داد سۆڤێتەو مووڵەت وەپی دریاو تومار کریا ك وەشیوەیگ یاسایی ئەوە ئسپات کریا ك کیشەی کوردستان قەفقازیا وەشیوەیگ نایاسایی چارەسەر کریاگەو بایەسە دوبارە لەڕی دەستووریەو دامەزریەێد، ئمجا دویای ئەوەیش(وەکیل موستەفایف) سەردان(لاچین)پایتەخت کرد، لە ٩ حوزەیران ساڵ ١٩٩٢ز دانیشتنیگ وەرفراوان ڕێکخریا لەلایەن ئەو کوردەیلە ك وەچەن سەیارەیگ لە یەریڤانەو هاتوین، ئمجا لەو دانیشتنە وەئامادەبوین(وەکیل موستەفایف)نوێنەر جموجویل ڕزگاریخواز کورد، بڕیار دریا وە دوبارە دامەزراننەوەی دەوڵەت کوردی. ئەوە بوی بەیاننامەیگ دەرچی و دەنگ لەبان ئەو دەوڵەتە دریاو لەهەمان وەخت وە هەردوگ زووان کوردی و ڕووسی چاپ کریا.
ئەو ڕووژنامەنویسەیلە ك لەلایەن ئەرمەنەیلەو داوەت کریاوین، گشت ئەو هەواڵەیلە لەسەرانسەر جەهان بڵاوەو کردن، وەلی نەتویەنریا مقەیەتی لە مەندنەوەی دەوڵەت بکریەی لەوەر چەنەها هووکار جیاواز و لەوانەیش: نەگونجیان و نایەکگرتگی ناونی کوردەیل و دەخاڵەتکردن ئیران و تورکیایش ك دەور گەورایگ داشتن وەتایبەت تورکیا، ئەوە بوی دویاخر (موستەفایف)بویە پەنابەریگ سیاسی لە ئیتالیا، ك لەی باوەتەو کتاو گەورایگ نویساگە لەژیر ناونیشان(تاریخ کوردستان قەفقازیا)، ئمجا لەسەرەتای ساڵ ١٩٨٨ز تا ساڵ ١٩٩٥زایینی و ساڵەیل دویاتریش، وەهەزاران کورد ناچار کریان کومارەیل قەفقازیا (جۆرجیا، ئەرمینیا، ئازەربایجان)بیلنەجی و ڕوی بکەنە ڕووسیا و کازاخستان و ئەوروپا و شوونەیل تر دونیا

گووشەیگ لەژیان و خەبات داڵگ کورد..دانیال میتیران

گوڵ سوو

میتیران تەنیا وەرۆڵ مەیلکیش خانم یەکەم فەرەنسا ڕازی نەوی، بەڵکم داکووکی لەچەنەها کەیس کردیاد، لەوانەیش پشتگیری کردن کوردەیل و تبتییەیل و سەرۆك کوبی ڤیدڵ کاسترۆ و داواکردن بەشەوکردن دادپەروەرانەی سەرچەوەیل ئاو و ڕەخنەگرتن لەکۆیلایەتی. ئی خانمە ك لە(٢٩)ی تشرین یەکەم ساڵ ١٩٢٤ لەشارۆچکەی (ڤێردون) لەداڵگبویە، باوگی مامۆستایگ سۆسیالیست بویە. لە ساڵ ١٩٤٠ لەشوون ئەوەگ هێزەیل ئەڵمانیا فرەتر فەرەنسا داگیرکردنە، دانیال میتیران کئەو وەختەعومری تەنیا (١٧) ساڵ بویە،جوور پەرستارێگ پەیوەندی وەهێزەیل وەرگری فەرەنساوەکردگەو لەشوون جەنگ، یەکێگ بویەلەجایل و جوانترین ئەو کەسەیلە ك مەدالیای بەرز وەرگری وەخشریاسەپی. لە (٢٧) ئۆکتۆبەر ساڵ ١٩٤٤ وەل فرانسوا میتیران، کئەو وەختەئەویش ئەندامێگ هێز وەرگری بویە، هاوسەرگیری ئەنجامداسو دو کور ئەرایان بویەوەناوەیل گیلبەرت و جین کریستۆف. لەناونی ساڵەیل (١٩٨١-١٩٩٥) دانیال میتیران خانم یەکەم فەرەنسا بویە، وەلی تەقالا کردگە خوەی دویرەو بخادەولەڕێورەسم پێشوازییەیل لە(کۆشك ئێلیزێ) و پرۆتۆکۆلەیل و خوەی ئەرا کاروبارەیل هەقەیل ئاێمیزاد تەرخان بکا و لەچەووەپیکەفتنێگی خوەی جوور کەسێگ سادەوەسف کردگە. لەساڵ ١٩٨٦ "ڕێکخریاگ فرانس لیبەرتی" ئەرا داکووکی کردن لەمافەیل ئاێمیزاد و هەقەیل کەمینەگان دامەزرانگە. لە ساڵ ١٩٩٢ لەچوارچیوەی سەردانێگ ئەرا هەرێم کوردستان وەل بێرنارد کۆشنەر، وەزیر تەندروستی ئەو وەختەی فەرەنسا لەهەوڵێگ تیرۆرکردن نجاتی بویە. فرانسوا میتیران لەساڵ ١٩٩٦ وەنەخوەشی شێرپەنجە کووچ دویایین کرد، وەلی دانیال میتیران وەردەوام بوی لەکار سیاسی و کارکردن لەبوار هەقەیل ئاێمیزاد و کۆڕەیل دژەجەهانگیری و وەرگری کردن لەگروپەیل کەمینە، لەساڵەیل دویایی خوەی لەپارت سۆسیالیست پیاوەگەی دویرەو خست. ناوبریاگ چەن کتاویگ نویساس، لەوانەکتاوێگ لەبارەی یاخیبوین و شۆڕش لەهەرێم چیاپاسی مەکسیك و یادەوەرییەیل خوەی. سەبارەت وەهەڵوێستەیلی لەبارەی مللەت کورد، هەر وەوجوورەگ ئاماژە وەپی کردیم، ٢٥ ساڵ لەیەو وەر بنیات فەرەنسای ئازاد "فرانس لیبرتە" دامەزران ك دەسمەیەتداین کورد و لێقوومیاگەیل کوردستان یەکیگ لە ئامانجەیل ئەو بنیاتە بی. هەمیش وەل کووچ ڕەوە مێژوویيەگەی کوردستان لە شوون ڕاپەڕین خاتوو میتیران سەردان هەرێم کوردستان کرد و ئەرا جەمەوکردن دەسمەیەت جەهانی ئەرا مللەت کورد تەقالایەیل فرەێگ کرد. بیجگە لەو هەڵوێستەیلە، مەدام میتیران وەبی ئەوەگ جیاوازی بخەێدە ناو کورد وەشیوەیگ یەکسان پشتگیری لە مللەتەگەمان کردگە و لە ساڵ ١٩٩٩ وەختیگ ڕابەر پەکەکە عەبدوڵڵا ئۆجالان دەسگیر کریا، مەدام میتیران هەڵوێستیگ مێژوویی نیشاندا و لە شوون ئەوەیش تەقالای فەرەیگ ئەرا ئازاد کردنی کرد. کووچ دویایین میتیران ئەرا مللەتەیل ژیر دەس و دیموکراتی و ئازادیخواز وە گشتی و مللەت کورد وە تایبەتی کارەسات فرە گەورایگ بی، وەلی یاد ئی داڵگ دڵسووزە هەمیشە لە لای ڕووڵەیل مللەت کورد زینگ مینێ و هەڵوێستەیل مێژوویی لە هویرەو نیەچن.

سیمایەیل تایبەت کار ئاژانس

تەلعەت هەمام

فرەکەس لەئیمە دووس دیریم سیمایەیل تایبەت وەکار ئاژانس بزانیم، هەر لەوەر ئەوەیش لەباوەتیگ لەیرە لەوەر خاتر وەرگرتن زانیاری و رەسینەوە لەکار رووژنامەگەری وەتاییەت بەش ئاژانس،

ئشارەت وە سیمایەیل تایبەت کار ئاژانس کەیم:

١- لەوەخت بەراوردکردن چالاکی ئاژانسەیل هەواڵ وە هووکارەیل تر رەسانن یا ئعلام،

دوینیم چالاکی ئاژانسەیل هەواڵ ئاراستەس رویەو زانیاریەیل تازەی گرنگ یا ئەهمیەتدار ك سروشتیگ هەواڵ ئاسا دیرن.

ئمجا شیەوکردن ئسپات ئەوە کردگە ك چالاکی هەر ئاژانسیگ هەواڵ پیکهاتگە لەنیشانداین هەواڵەیل وەشیوەیگ گشتی و شیەوکردن رویداگەیل سیاسی و ئابووری سەرەکی.

ئاژانسەیل هەواڵ مامڵە وەل ئەو باوەتەیلا ناکا ك رادیۆ و تەلەفزیۆن و چاپەمەنیەیل بلاویەو کەن و خوەیان لەبەرنامەی بازی ئاساو هووکارەکردن و هونەری دویننەو.

پیکهاتەیل کار ئاژانس هەواڵ لەیوا کردنە ئاژانسەیل بوونە هووکاریگ تایبەتمەند رەسانن نەك جویر هووکارەیل تر خاوەن بەرنامەی وەرتەنگ .

چالاکی سەرەکی ئاژانسەیل هەواڵ ك وە بەشیگ لەهووکارەیل رەسانن دانریەن، گرنگی یا ئەهمیەتەگەی ها لەپیکهاوردن رای گشتی لەباوەت مەسەلەیل چارەنویسساز ناوخوەیی و جەهانی.

٢- لەوەخت بەراورد یا مقارنەکردن کار ئاژانسەیل هەواڵ وەچالاکی هووکارەیل تر رەسانن، دیاردەیگ تر کریەیدە دی، ك ئەویش ئەوەسە زوورم بەرهەمەیلی راسەوخۆ نیەرەسنە مەردم.

٣- وەی شیوە ئاژانسەیل هەواڵ لەناونی گشت هووکارەیل رەسانن دەوریگ تایبەت و سەرەکی دوینن لەرەسانن هەواڵەیل تازەو گرنگ . هەر لەوەر ئەوەیشەسە زوورم ئەو هەواڵەیلە ك لەرووژنامەو چاپەمەنیەیل دوینریەن لەری ئاژانسەیلەو تیەنە دەس.

٤- ئاژانسەیل هەر وەتەنیا دەور بەرهەمهاوردن سەرەکی زانیاریەیل هەواڵ نیەدوینن، بەڵکوو دەور ناوەندگیر دوینن لە بەرهەمهاوردن ئەو هەواڵەیلە ك ئەواکانتر دروسی کەن.

ئمجا ئاژانسەیل وەتەنیا لەری کارمەندەیل خوەیانەو رویداگەیل ئامادە ناکەن، بەڵکوو جارەیل فرەیگیش پشت وەئاژانس هەواڵەیل ناوخوەیی و نیشتمانیەیل بەسن و زانیاری لەلیان وەرگرن.

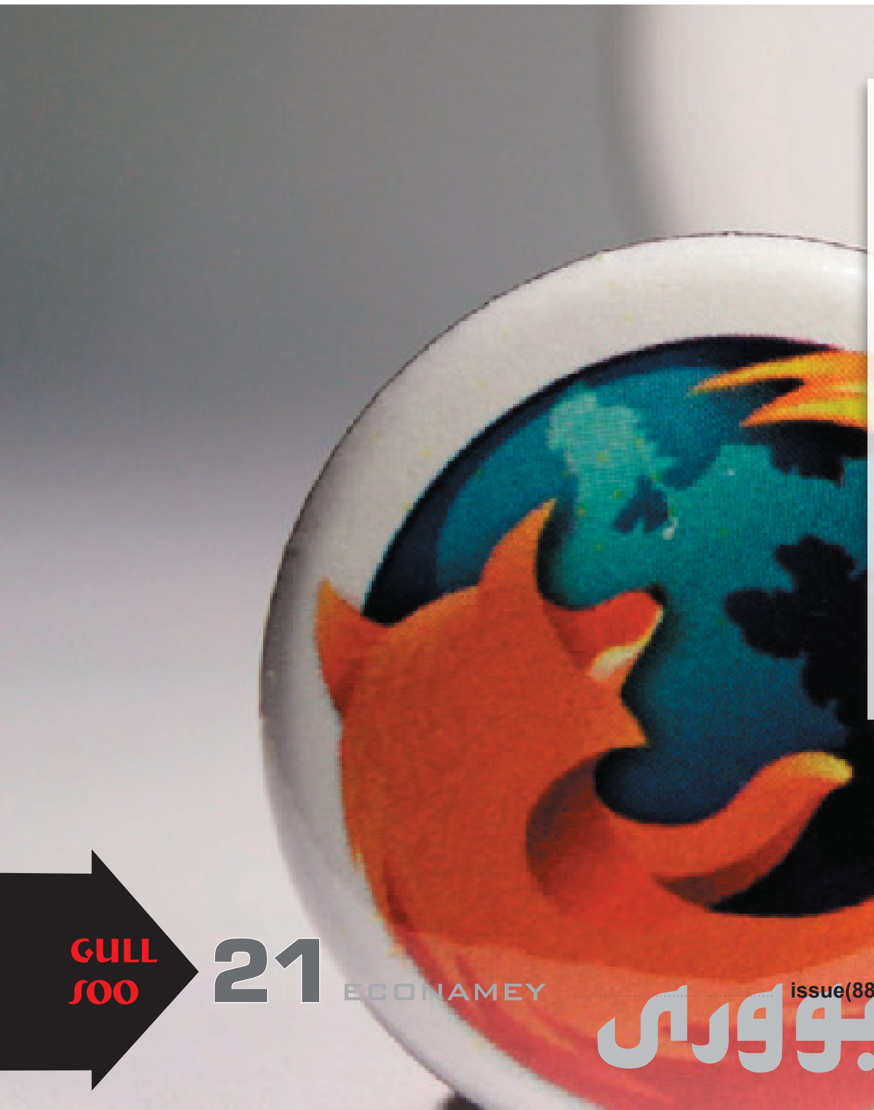

هووکارەیل رەسانن و دەزگای نویسانن

گوڵ سوو

لەراسی رووژنامە ئەو دامەزریاگەسە ك دەوریگ سەرەکی دیری لەئاڵشتکردن و نیشانداین رویداگەیل ئەرا هەواڵ، ئنجا لە کارکردن بیجگە پشتبەسانن وە رووژنامەنویسەیل، پشت وە شمارەیگ کارگەر و کارمەند بەسریەیگ ك لەلایەن ئدارەوە سەرپەرشی کریەن.

هەر هووکاریگ رەسانن یا ئعلام مەیدان تایبەت وەخوەی دیری، ك لەتی وە سەرکەفتگی تیەریەیگە کار، هەر لەوەر ئەوەیش هەر هووکاریگ رەسانن کاریگەری تایبەت خوەی دیریگ لەبان جووریگ لەمەردم و شایەت هەمان کاریگەری لەبان جووریگ تر لەمەردم نەیاشتوود، وەلی ئەگەر رەسم و دەنگ لەیەك هووکار جەمەو کریان، ئەوە بیگومان کاریگەریەگەی لەبان مەردم زیاترە، چوینکە جیاوازە لەوەك وەجیا باریەیگە کار.

هووکارەیل دوینریاگ یا مەرئی لەیوا لەلی هاتگە لە(٧٠٪)ماریفەت ئادەمیزاد پیکباریگ ، ك وەتایبەت لەی سەردەمیشە ك سەردەم تازەگەری و تەکنۆلۆژیاس وە قایمترین و بتەوترین چەك رەسانن دابنریەیگ .

پەیامەیل نویسریاگ و ژنەفیاگ رەسانن ك شایەت وەبی رەسم وەغەڵەت ناوەرووك یا مەفهوومەگەی لەیەکەو بدریەیگ و شیەو بکریەیگ ،

ك ئەوە ئەگەر وە رەسمەو بوود ئەوە بیگومان لەماوەی کەمیگ یا لەوەخت کەمتریگ وە شیوەیگ خاستر و ئاشکراتر رەسیگە هویر مەردم، وەلی هەر هووکار یا وەسیلەیگ لەوانە ك باس کریان توانایگ تایبەت وەخوەیان دیرن لەکار رەسانن.

دەزگای نویساننیش ئەو دەزگاسە ك ئەو کەسەیلە گریگە خوەی لەچوارچیوەی نویسانن کار بکەن و ئەرکیان گردەوکردن وشە بوود ئەرا چاپکردنی لەرووژنامە تەنیا ئەوە نەود ك پەیوەسە وە ریکلامەو، چوینکە زوورم ئەوانەك لەباوەت ریکلامەو بلاوەو بوود راسەوخۆ لەبەش ریکلامەو تیەیگە بەش نویسانن.

ئەگەریش وەشیوەیگ تر تاریف دەزگای نویسانن بکەیم، ئەو دەزگاسە ك ئەو کەسەیلە گریگە خوەی ك سەرباس یا هەواڵەیل دانەن یا تویەنیم بویشیم هەواڵەیل دەرەکی وەرگرن و لەهەمان وەخت ئامادەی کەن ئەرا بلاوکردن.

دەزگای نویسانن ئەو کەسەیلیشە گریگە خوەی ك شیەوکردن باوەتەیل کەن و باوەتەیل سەرەکییش نویسن، ئەیە بیجگە رەسمگرەیل و ئامادەکارەیل مەسەلەی رەسم گونجیاگ ئەرا قەی باوەتەیل سەرەکی رووژنامە.

وەل ئەوەیشا دەزگای نویسانن ئەو نیگارکیشەیلیشە گریگە خوەی ك نیگار تایبەت کیشن ئەرا باوەتەیل بلاوکریاگ، دویاخر ئی دەزگایشە ستاف گەورایگ لەخوەی گرتگە ك ئەرکی دراوردن هونەریە(الاخراج الفنی)لەرووژنامەگە ئەرا ئەوەك ریفۆرمیگ مەیلکیش بیەنە رووژنامەگە تا مەیل خوەنەوار بکیشیگ و تام لەلی وەربگریگ .

ئایا دکتۆرەیل دەروینی شیتن؟

د. ڕێدار محەمەد ئەمین

قسەیگ باو لەناو کوردەورای هەس ئویشێد: (هەر کەسیگ شیت بوود چووده ئۆمەرمەندان، ئەی ئەگەر ئۆمەرمەندان شیت بوود ئەرا کووره چوود؟) هەر لەی روییشەو لەوەختی هەواڵ دکتۆریگ پرسیدو نەخوەشە وەپی ئویشید:(ئایا دکتۆریش نەخوەش کەفێد؟)یەیش بوودە مایەی سەرسرمەنن لەلای مەردم، چوینکە وەگورەی ئەو راسیە ك لای ئەوان چەسپیاگە، هویچ وەختی نیەود دکتۆر نەخوەش بوود، چوینکە ئەوان لەگشت کەسیگ زیاتر مقەیەت تەندروسی خوەیانن. ئمجا وە گوورەی ئەوەیش دکتۆر بوودە نموونەی باڵا.ئی ئەرای چوینیشە لەیوا کردگە فرە وەهەڵەپەڵە متمانە وە دکتۆر نەیاشتوون لەوەختی وەنەخوەشی دویننەی. ئمجا ئایا ئەگەر دکتۆریگ پسپۆر دڵ بوی، مانای ئەوەسە دی تویش نەخوەشی دڵ نیەتیەێد؟ یا ئەگەر پسپۆر گورچگ بوی تویش پەنام و کوچگ لەگورچگی نیەتیەێد؟ دکتۆریش هەر جویر کەسیگ تر ئادەمیزادەو ئەگەر یا ئحتمال تویشبوین وەهەر نەخوەشییگ دیری، وەلی ئەوەك لەیوا ئەکا دکتۆرەیل کەمتر نەخوەش بکەفن، ئەویش زانستن هووکارەیل خود مقەیەتیکردنە.ئەوەك جی سەرسرمەنینە وەل ئی هویرو باوەرە، ئەویش ئەوەسە ك هویرو باوەریگ دژ وە ئەوە هەس ئویشێد: (گشت دکتۆرەیل شیتن)، یا وەمانایگ تر ك ئویشن: (دکتۆر شیتەیل، گشتیان شیتن!)چوینکە یەیش قسەی مەردمە، وەگەرنە شیت و نەخوەشی دەروینی دو چشت فرە جیاوازن!ئی ئەرای چوین مەردمە وەرانوەر وە دکتۆر دەروینی بایەسە لە دو رویەو لەیەکەو بدریەێد، یەکەمیان ئەوەسە ك ئی دکتۆر دەروینیە ك ساڵەیل فرەیگە وەل نەخوەشی دەروینیا مامڵە ئەکا، بایەسە کار کردویدە بان رەفتار و هەڵسووکەفت ئەو، ئمجا لەجیای ئەوەك ئەوان خاسەو بکا خوەیشی شیویاگە! چوینکە ئادەمیزاد مەحاڵە بتویەنێد چەنەها ساڵ وەل ئی جوورە کەسەیلیگ بوود و کاریگەری لەبانی نەیاشتوون، دویەمیش ئەوەسە ك دکتۆرەیل دەروینی رەفتار و قسەی ئەڵاجەوی کەن جویر قسەی نەخوەشەیل و نیەتویەنید لەئەوان جیایان بکەیدەو!

هەرچەنی ئی دو ئەرای چوین مەردمە بی بنەماو تەنیا لەری خەیاڵ و تەماشاکردن رەفتار دکتۆرەیل دەروینیەو دروس بوینە، وەلی دویر نیە هەردوگیان راس بوون!، وەلی نەك تا ئەو رادە ك دکتۆرە دەروینیەگە وەشیت دابنریەێد و گشت باوەر و متمانەی چارەسەرکردن لەلی بسینیەێدەو، بەڵکوو جویر کەسیگ سووزدار و خاوەن وژدان ك رووژانە تیکەڵ چەنەها کیشەو گرفت نەخوەشەیل بوود، بیگومان ئەو کیشەو گرفتەیلە لە روخسارو تەنانەت لە رەفتاریشی رەنگەو دەن.هویچ دکتۆریگ نیە چەنە دکتۆر دەروینی نارەحەتی وژدان و دەروین داشتوود، چوینکە ئەوان رووژانە گووش گرنە سەدەها مەتەڵ تراژیدیاو بی ئومیدی و بەدبەختی! ئەگەر ئەیانە کاریگەری نەیاشتوون لەبانی ئەوە ئادەمیزاد نیەو هس و سووز نەیری! مەردم توان لەدەیشت چوارچیوەی ئی مەینەتیەو پزیشك دەروینی ئادەمیزادیگ بوود و گشت وەختی رەفتار و گوفتاری هاوسەنگ بوود!ئمجا وەل ئەو هەمگە باسکردن و ئاشکراکردنە، هیمان دکتۆر دەروینی مەینەتی فرەیگ دیرێ و لەلایەن مەردمیشەو تاریف جیاواز ئەرایان کریەێد، یەیش لەوەختیگە لەکومەڵگای ئیمە هیمان هویروباوەر تر زاڵەو ئەگەر مەردم جاریگ سەردان دکتۆر دەروینی بکەن، ئەوە خاسترە لەوەك چەنەها جار سەردان فاڵچی و جادووگەر و چشتەیل تر بکەن.

زەرینەو سیمینەی جیاوازیەیل

زاهر زانا

چەنە شمارەی ئادەمیزادەیل لەبان زەوی، جیاوازی هەس لەهەڵسووکەفت و هویرەوکردن و چوینیەتی دید هەر تاکیگ ئەرا ژیان جیاواز وەجووریگ ك مەحاڵە دو کەس بوینیدەو سەد لەسەد جوور یەك بوون لەروی جەسەیی و دەروینیەو، هەر لەوەر ئەوەیش جیاوازی چشتیگ ئاساییەو لەهەمان وەخت گشترەنگی و رای جووراوجووریش تابلو ژیان زیاتر رازننەو، ئمجا بایەسە کار لەبان ئەوە بکەیم جیاوازیەیلمان نەونە هووکار ناکووکی و دوشمنایەتیمان و بایەسە زووان گفتوگووکردن و کلتوور یەکترقەبولکردن لەدەروینمان بکالیم، یەیش تەنیا رییگە ئەرا قورتاربوین لەکیشەو گرفت و ناخوەشی.

ئیمە گشتمان زانیم تاریخ ئنسانیەت پڕە لەجەنگ گەورا ك وەملیۆنەها ئادەمیزاد لەتی بویەسە قوربانی و چەنەها وڵات ویران کردگە وەبوونەی فکرەی تەنیا خودپەسەنکردن و هەوڵداین ئەرا لاوردن وەرانوەر و قەبولنەکردن جیاوازیەیل و هەوڵداین ئەرا چەسپانن خواست لایەنیگ وە سەبەب هیز و زوڵم و زوورەو، ك ئی جوورە هویرەوکردن بی بەرهەمە هویچ وەختی ئەنجام خاسیگ لەلی نیەتیەێدە دی، هەر لەوەر ئەوەیش دوینید گشت ناکووکیەیل لەبان مێز گفتوگوو چارەسەر کریانەو ئەزموون ئنسانیەت ئی چشتە ئسپات کردنە.

لەراسی جیاوازیەیل ئەوەسە ك جوانیەیل دەرخەن، بیجگە ئەوەیش وەسەبەب سیەیش چەرمگەیلیش دەرکەفن، ئمجا بایەسە رقەدر جیاوازیەیل یەکتری بگریم و هویچ وەختی باوەرمان لەیوا نەود ئەوەك وەلانا نەود غەڵەتەو تەنیا خوەمان راسیم، شایەت من و تن جیاواز هویر لەباوەتیگ بکەیمنەو و هەردوگمانیش راس لەلی رەسویمنەو ، هەقیقەت رەها لای کەس نیە، بایەسە هویچ وەختی لەیوا هویرەو نەکەیم ئەگەر کەسیگ وەل ئیمەیا نەود لەدژ ئیمەس، کەسەیلیگ هەن توان فۆتۆکۆپی خوەیان لە کەسەیل تر دروس بکەن لەوەختی ئەگەر دو کەس جویر یەك بوون ئەوە کەسیگیان زیایەسەو هەوەجە وەپی نیەکریەی. ئیمە گشتمان هەوەجە وەهاوکاری یەکتری دیریم و یەیش وەبی یەکتر قەبولکردن و ریزگرتن جیاوازیەیل مەحاڵە بایێدە دی و بایەسە لەجیای قویلەوکردن جیاوازیەیل هویر لەخاڵەیل هاوبەش بکەیم و هاوکاری و خوەشەویسی لەبانیان بنیات بنەیم و بزانیم ك هەمیشە خاڵەیل هاوبەشمان زیاترن ك هەرچەنی جیاواز بویمن و ئەو جیاوازیە قەبوول بکەیم و ریز لە یەکتری بگریم، با وەهیز بویمن و لەدەنگ جیاوازمان سەمفۆنیای زینگەوکەر دروس بکەیم، با لەرەنگ جیاوازمان چەپکە گوڵ رەنگاورەنگ بچنیمنەو، با وە کوچگ و دار ك جیاوازن ماڵ ژیان دروس بکەیم، با وە نان وئاو ورسگەیل تیر بکەیم، با وەهویرەوکردن جیاواز کارەیل تازەو نەفدار ئەنجام بیەیم و چارەسەر گونجیاگ بوینیمنەو ئەرا کیشەو گرفت و پیشهاتەیل ژیانمان، با هویرەو لەوە بکەیم ئەگەر ژیان گشتی رەنگ بویاتاد ئایا چوین بویاد؟

ئایا هویر لەوە کردیمنە ك بەش گەورایگ لە جوانیەیل ژیان وەبوونەی جیاوازی و رەنگاورەنگەیلیە؟ ئەگەر وە جوانی تەماشا بکەیم ك کەوی ئاسمان و سەوزی دارەیل و چەرمگی هەورەیل وەیەکەو هەرچەنی جیاوازن، وەلی دیمەن دڵرفنیگ بەخشنە ژیان، ئەی دی جیاوازیەیل ناونی ئیمەیش بویەسە هووکار تەواوکاریمان، من ئەندازیار و تنیش پاریزەر و ئەواکەی تر کارگەر و جفتیار....هتد، ك وەگشتمانەو ژیان بەیمنە ریەوەو هەر یەکیگ لەئیمە وەبی ئەواکەی تر کەم وکوری دیری.

دی نەبایەد هویر لەوە بکەیم ك جیاوازبوین مانای دوشمنبوین و نەیاربوینە، بەڵکوو بایەت لەو راسیە برەسیمنەو ك جیاوازی مانای یەکتر تەواوکردن و پرکردنەوەی کەم و کوریەیل یەکتریە، وەو ئومیدە وە جیاوازیەیلمان تابلو رەنگامەیگ برازنیمنەو جویر زەرینەو سیمینە لەئاسمان بدرەوشیەێد.

تیرو تانەی مەردم

گوڵ سوو

فرەجار باس لەهەقەیل ژن کریەیْد و جویر نیمەی کوومەڵگا تاریف کریاگەو لەی سەردەمیشە فرە وە گەرمی وەرگیری لەهەقەیل ئی چین و رەگەزە کریەیْد، وەتایبەت رووشنهویر و نویسەر و قەڵەم وەدەسەیڵ زیاتر لەروی هەقەو تەماشای چەوسیاگی ژنەیل کەن ك گوایا تارووژ ئمرووویش بەشیگ لەلیان گرفتار دەس پیاوسالاری و زوڵم و جەورن. وەلی هیمان رووشنهویر و تاکەیل کورد وەراسی دگان وەهەق ژنا نیەنەن و تەنیا لەچەن لایەنیگەو وەرگری لەژنەیل کردنە.

راسە کومەڵگای کوردەورای مایەی ریز و حورمەتەو فرەیش لەرەفتار و هەڵسوکەفت ئەوسای کویەن کوردەواری ئیسەیش هەر وە چەو حورمەتەو پەیرەو کریەیْد و پشتگووش نەخریاگە، وەلی رەفتارەیلیگیش هەس بنەرەتی هەر سەقەت بویەو ئیسەیش هەر وەو سەقەتی خوەیەو دریژە وەپی دریەیْد، ك یەیش ستەم و دکتاتۆریەتە دژ ژنەیل کومەڵگاو هویچ هەقیگ لەی باوەتەو لەوەرچەو نەگیریاگە ك ئەویش ئەوەسە ژنیگ لەوەختی شویەگەی وەرەحمەت خودا چوود یا جیاوە بوود لەهاوسەرەگەی لەوەر هەر کیشەو گرفتیگ دی ئەو ژنە ئەگەر دوبارە شوی بکاو سەرلەنوو ژیان هاوسەری پیك باریْد، ئەوە بیگومان کەفیْدە وەر تیروتانەی بریْگ لە مەردم دەم وڵ کومەڵگا جویر ئەوەك هەتکیگ یا خەتای گەورایگ کردوید! یەیش لەوەختی ئەگەر پیاویگ سەد ژنیش بخوازیْد کەس ناوی نیەوەیْد و فرەجاریش وەئازاو مەردیش ناوی بەن! بیلا لەیْرە مەسەلەگە بخەیمنە چوارچیوەی ئنسانیەت و جویر ئادەمیزادیگ خاوەن هەق تەماشای مەویسی ژنەیلیش بکریەیْد، ك ئایا لەوەرچە لەی مەسەلە ك باسی کردیم ژن بیبەشە لەهەق خوەی و رووشنهویرەیلمان سڵ کەن لەداین ئی هەقە وەو ژنەیلە ك شەرع وەپیان داسەی؟ شایەت لایەنگرەیل هەق ژن بویشن وەرگری یا دیفاع تەواویگ لەهەق ژنەیل کردیمنە، وەلی وەچەواشەو جویر ژن جویر زینەتیگ لەوەر خاتر تیکلاوبوینی وەل پیاوا لەکاروبار و دام و دەزگایەیل وەرگری لەلی کریەیْد و هویچ تر، تەنانەت خود ژنەیلیش تائیسە لەوەر تیروتانەی پیاوەیل کومەڵگا وەپیان شەرمە ئی باس وخواستە بخەنەوەر لەیەکەوداین و تاوتویکردن جویر هەقیگ رەوای خوەیان و دریژەداین وەمەسەلەی سەرلەنوو هەڵوژاردن هاوبەش و هاوسەر ژیانیان. هەر لەوەر ئەوەیش دوینید ژن لەکومەڵگای کوردەواری ئەگەر تەڵاق دریاوید یا وەبی هاوسەر بمینیْد دی لەوەر تانەی مەردم کەفیْدە بار سەخت وتیەڵیگ و ژیانی وەتەنیایی بەیْدە سەر لەوەر خاتر مقەیەتیکردن کەسایەتی خوەی و دویرەوکەفتن لەناوزرانن و قسەی دەمبەتاڵەیل، تەنانەت ئەگەر خاوەن یەتیمیش بوودو کەسیگیش نەیاشتوود دەس یارمەتی ئەرای دریژ بکاو دەسمیەتی بیەیْد، لەی حاڵەتیشە بایەسە وەرپرسیاریەتی ئەو منالەیلیشیە ئەڵگریْد و ئیوەتیان بکاو ناچارە تا مردن ئەو بەدبەختیە بکیشیْد و دوبارە شوی نەکاو هەر وە بیوەژنی بمینی.

لەیْرە وەگشت ئاشکراییگ تویەنیم بویشیم تەنیا هەر ژنە بویەسە قوروانی ئەو نەریت سەقەت کومەڵگاو بەشی لەهەقەیل ژیان بریاگەو کەفتیەسە وەر زوڵم و ستەم رەفتار باو کومەڵگای کوردەواری.

گونای من چەس، پیشینەیل وتنە!

کامل مه حموود

بیگومان ئیمە گشتمان زانیم ژن نیمەی کومەڵگاس، ئەو نیمەگەی تریشی هەر لەژن پەیا بویە. مانای ئەوەسە دونیا وەبی ژن نیەچوودە سەر، چوینکە وەل سەرەتای دروسبوین ئنسانیەت تا ئیسە تەواوکەر رەگەز پیاوە. بیجگە ئەوەیش دانایەیل ئویشن پەیوەندی ناونی تاکەیل لەژیان کومەلایەتی جویر پەیوەندی ناونی پیت یا حەرفەیل زووانە، ئەگەر ئەو پیتەیلە یەکەو نەگرن و پەیوەس نەون وەیەکەو ئەوە بیگومان بنیات زووانگەریەگە دروس نیەود. وەل ئەوەیشا ژن نەخش بالایگ داشتگە لە کاروان ژیان و جموجویل پەیامبەرەیل و لەخەبات فکری و سیاسییش بەشداری کردگەو سزاو نارەحەتی و بەدبەختی فرەیگیش کیشاگە. وەلی وەبان ئەوەیشەو پیشینەیل زیاتر لەئیمە ئی رەگەزە وە دقەتەو تاریف کردنەو وتنە:(لەجەهان تەنیا یەك ژن شەرەنگیز هەس، گشت پیاویگ لەیوا هس ئەکا هاوسەرەگەی ئەوە). دیارە لەیرە مەسەلەگە خوەندنەوەی خاسیگ توایْد و شایەت مەزەنەی پیاوەیل راس بوود لەباوەت رەفتار بریگ لەژنەیل. بیجگە ئەوەیش پیشینەیل ئویشن:(ئەگەر ژن هەڵوژانید با وەگووشەیلی هەڵیوژنید نەك وەچەوەیلی)ئی قسەیشە دروو نیەو جار لەیوا هەس جوانی ژن جلەو دەسلات لەپیاو سینیْد و ئاگر لەخەرمانی وەردەیْد و هەرچی ئەرای بخوەن جویر پەخشەیگە وەلای گووشیا رەی بوود. وەل ئەوەیشا پیشینەیل رووس وتنە:(ژن ئاگردانیگە بانی لە مەرمەرە)لەیرە گومانیگ تر دروس بوود دەرهەق وە ژنەیل ك ئایا ئەراچە وە ئاگردان تاریف کریاگە؟ دیارە ژنەیلیگ هەن کردەوەی دەروینیان لەروخسار جیاوازەو ئەوەك بیئاگا بکەفیْدە وەر شەرارەی ئاگریان سزیەیْد و بوودە زوخاڵ، وەلی با بزانیم دەور ژن تا کوورە رەسیْد لەروی فەن وفیڵکردن.

لەی باوەتەو پیشینەیل ئەڵمان وتنە:(شەیتان هەوەجە وە وەخت فرەیگ دیری ئەرا خەڵەتانن پیاویگ ، وەلی ژن یەك سەعات بەسیە ئەرا خەڵەتانن ١٠ شەیتان). مانای ئەوەسە پیاوەیل بایەسە رەگەز وەرانوەریان وەتەواوی بناسن و نەکەفنە دام هەڵخەڵەتانن و کاریگەری زووان ئی جوورە ژنەیلە ك گەوراترین چەك پلاننانین و نەخشەریژی دیرن ئەرا گرفتارکردن دڵ پیاو لەوەر خاتر مەرام تایبەت خوەیان.

ئیمە مەبەسمان لەی باوەتە ئەوە نیە، لەشان و شەوکەت ژن کەمەو بکەیم، یا تەماشای گشت ژنیگ جویر یەك بکەیم، یا خودا نەخواستە قین لەلیان ئەڵگریم، بەڵکوو ئامانجمان ئەوەسە زیاتر ئاشنایی پەیا بکەیم وەل ئی رەگەزا ئەرا ئەوەك بتویەنیم چوین مامڵە وەل بریگ لەلیانا بکەیم ك پیشینەیلمان تاریفیان کردنە.

دانایەیل وتنە:(ژن کیسەی پویلەگەی گریْدە دەسەو ئەرا ئەوەك ژنەیل بویننەی، وەلی پیاو شاریْدەوەی تا ژنەگەی نەوینیْدەی)، هەڵبەتە ئی مەسڵەتە بی مەمەر نەوتریاگە، بەڵکوو لە ئەزموون ژیانەو سەرچەوە گرتگەو لایەن بەدخەرجی ژن وەنەوەیل دویای خوەیان ئاشنا کردنە. فرەجاریش جویر قسە وەشانن یا دەرخستن نارەزایی بەعزە مەسڵەتیگ لەدەم پیاوەیل دەرهەق وە ژنەیلیان خەنەروی، دی نووريد ژنەگە وەپی ناخوەشەو دەس ئەکادە گلەییکردن، ئمجا پیاوەگەیش جوواویەو دەیْد و ئویشیْد "گونای من چەس، پیشینەیل وتنە".

وەلی وەل ئەوەیشا سوقرات ئویشیْد:(ژن ئومید گشت پیاویگە لەژیان).

مللەتیگ جوامیر بی نیشتمان

عەبدوللەتیف ئەلموهە یمن

ئەوان یەك مللەت و یەك زووان و یەك شیواز ژیان بوین، شمارەی کوردەیل لەجەهان زیاترە لە ٤٠ ملیۆن، وەل ئەوەیشا خاوەن نیشتمانیگ نین!وەرجلە جەنگ یەکەم جەهانی هەوەجە وە ئەوە نەیاشتن، ئازاد بوون ئەرا هەر کوورە بچن، موسڵمانن، وەلی عەرەب نین، ئەوە هویچ جیاوازییگ دروس ناکا، ئسلام رەگەزنامە نەیری، وەل ئەوەیشا کوردەیل جیاوازن، هویچ کەس ئەوان نیەتوای لەخاك خوەیان و کەسیش نیەتوای خاکەگەی خوەیان بیەێدەو پیان!وەو زانیاری کەمەو ك دیرمەی تەنیا باس لەکوردەیل تورکیاو عراق و سووریاو ئیران کەم، نەك ئەو کوردەیلە ك لەسەرانسەر جەهان بڵاوەو بوینە، ئەگەر بتواید لەباوەت کوردەو بنویسید، ئەوە هەوەجە وەچەنەها کتاو دیرێد، ئەوان تویش جیوازکردن هاتن و بیجگە ئەوەیش وەچین کەمیگ لەقەڵەم دریان لەناو گشت ئەو وڵاتەیلە ك لەتیان ژیان، بەش خاك تورکیا جوانترین بەشەیل ئەو وڵاتەیلەسە، دویای جەنگ یەکەم جەهانی و رمیان ئمپراتۆریەت عوسمانی وڵات تازە دروس کریان، تەنیا یەك پارچە زەوی نەدریا کوردەیل، کوردەیل نەتویەنستن وە مەرز ئەو وڵاتەیل تازە هاتوچوو بکەن، وەل ئەوەیشا ك پەیماننامەی سیڤەر ١٩٢٠ ئەرا ئەو مەبەسە بوی دەوڵەت تازە پەیا بوودو لەوانەیش دەوڵەتیگ ئەرا کوردەیل، وەلی هویچ رووشناییگ وەخوەیەو نەی، دویای دەسوەسەرگرتن تورکیا لەلایەن کەمال ئەتاتورکەو، کوردەیل ریگە وەپیان نەدریا تەنانەت وە زووان خوەیانیش قسە بکەن، ك تاوان بوی وشەی کوردی یا قسەی کوردی بکریەی! تاساڵەیل نەوەد ك ئەو وەختە مللەتەیل تورکیا وشەی کوردی ژنەفتن.بەرزترین ریژەی مەردم کورد ها لەتورکیا، نزیکەی ١٥ ملیۆن کەسن، ئەی ئەراچە وە کەمینە دانریەن ئەگەر مللەتیگ ١٥ ملیۆنیین؟کوردەیل تورکیا چەنەها ساڵە وەل حکوومەت تورکیا جەنگ کەن، تا ئمروویش، لە هەمان وەختیش کوردەیل عراق هانە ژێر بوردومان وەردەوام لەلایەن هێز ئاسمانی تورکیا، شمارەی پەلامارەیل عێراق و بر ئەو تفاق جەنگیە ك لەلایەن حکوومەت بەغداوە لە ساڵەیل شەسەگان و هەفتاگان وەکار هاوریان بویە هۆی ئەوەگ رازی بوود لەبان رێککەفتننامەی شەتولعەرەب لە جەزائیر وەختێگ شای ئیران لە ناوراس هەفتاگان چەوی کەفتە سەدام حوسێن، عێراقییەیل چەك و تەقەمەنییان نەمەنوید! هێز ئاسمانی عێراق و تورکیا بەشداری کردن لە دریژترین هەڵمەت پەلامار ئاسمانی لە مێژووی جەنگەیل. ئەو جەنگە ٤٥ ساڵ دریژە کیشا، لە ٢٠٠٣ وەختیگ ئەمریکا هاتە نوا، عێراقییەیل دی هێز ئاسمانی وەکار ناوردن، وەلی لەشوون ئەوەگ ك گشت جوورە چەکیگ وەکار هاوردن، ئەوانەگ قەیەغە کریاوین لەلایەن کومەڵگای ناودەوڵەتیەوە، ئەوەگ خەوەر وەکارهاوردن چەك کیمیاوی دژ وە کوردەیل لە هەڵەبجە بڵاوەو کرد گوڤارێگ ئەمریکی(نیوز ویك) بی، تا ئیسەیش کەس نیەزانێ چەن کورد لەلایەن تورکیا، ئیران، سوریا و عێراق کوشیانە،ئەڵاجەویەگە ها ئەورە ك ئەی چوار دەوڵەتە ئەوانەن ك هات و هاوار دونیا کەن وەختێگ ئسرائیل سوپای خوەی دژ وە فەلەستینیەیل وە کار ئەیەرێ، من نیەویشم ئسرائیل ها سەر حەق، وەلی ئەرا چە ئەو چوار وڵاتە لاف و گەزاف دەن لەبارەی چەکەیلیان وەختێگ دژ وە مللەتەگەی خوەیان وەکاری تیەرن...!؟ئاە، بوەخشن! کورد لەلای ئەو چوار وڵاتە وە ئنسان دانیەنریەن!؟لە سوریا کورد وە هویچ شیوەیگ دگان وەپیان نیەنریەێد، جوور ئەوەسە ك هەر وجوود نەیاشتوون، ئەوان لە سوریا ژیەن وەلی وەبێ هویچ جوورە مافێگ، تەنیا وەرجلە ماوەێگ بەشار ئەسەد ئعلان کرد ك (پلەی هاووڵاتی) دریەێدە کوردەیل، خاس، ئەرا ئیسە..؟ ئەی ئەرا ٨٠ ساڵ لەیەووەر نەوی؟ ئەوەگ من سەرم لەلی سر مەنگە لەبارەی ئیران، تورکیا، سوریاو عێراق ئەوەسە ك گشت وەرپرسەیل ئەو چوار وڵاتە زانن سەرباز ئسرائیلی (گیلاد شالیت) کییە، وەزع لەشساقیی لە وەخت دەسگیرکردنەگەی چوین بویە، وەلی هویچ کام لەو چوار وڵاتە هەرگز شمارەی کوردەیل کوشیاگ و زەخمدار نیەخەنە روی، دوینیمن نەتەوەیل یەکەوگرتگ ملیارات دۆلار خەرج ئەکا ئەرا نەجات داین ١٠ هەزار کەس لە زەویلەرزەو نەخوەشی و لافاو، وەلی هەرگز نەژنەفتیمن، تەنانەت وە لێدوان یا تەسریحیگیش، باس لە ٤٠ ملیۆن کورد بکریەێد، لەو گشتە ناوچەی فراوان رووژهەڵات ناوراسە، یەك پارچە زەوی نەدریاسە کورد، کورد تویەنێ ئەو خاکە رازاوەتر و بەرهەمدارتر بکا، تەنیا تماشای کوردستان عراق بکە، دوینید کوردەیل چەنیگ کارکەر و شەکەتی نەناس و دونیادیدەن، ئەرا چە دەرفەت نەدریەێدە پییان خاکەگەی خوەیان ئاوەدان و نووەو بکەن؟

ئیمە دیمن چوین نەتەوەیل یەکەوگرتگ گووش لە دەنگ باشووریەگان تەکان و وڵاتەگەی خوەیانیش دریا پیان، نەتەوەیل یەکگرتگ تەنانەت سودان ئەرا باشووریەیل دابەشکرد، ئەی ئەرا چە نیەژنەفیمن کەس لەبارەی هەق ٤٠ ملیۆن کورد قسە بکا ك خاکێگ داشتوون ناوی بنەن...نیشتمان.

نەفت کەرکووك لەناونی دویەکەو ئمڕوو

فەرهاد حەمزە

وەختی ئنگلیزەیل لەساڵەیل بیس سەدەی گوزەیشت هس وە وجوود نەفت لە کەرکووك کردن، دویاخر ئەوە بوی لە١٤/١٠/١٩٢٧یەکەم چاڵ لەتی هەڵکەندن، ك ئەیەیش خالیگ وەرچەرخان و گرنگ بوی لەسیاسەت ولات سەرکەفتگ لەجەنگ ، چوینکە دەسوەجی ئەو هەمگە ریککەفتننامەیلە خوەنستنەو ك زویتر لەوەخت خوەی لەناونی خوەیان و حکوومەت عوسمانی ئمزای کردوین.

ولایەت موسڵ ك کەرکووکیش گرتەو بریار بوی بکەفێدە وەر داگیرکاری فرەنسا، وەلی ئنگلیزەیل لەوەر گرنگی یا ئەهمیەت نەفتەگەی ریگری لەو کارە کردن ك وەهەر جووریگ بوی خستنەی بان عراق.

لەپەیمان سیڤەر پەشیمانەو بوین و لەشوونی پەیمان لۆزان ئمزا کریا ك کورد بیبەش کرد لەدروسکردن قەوارەیگ.

دەوڵەت بریتانیا ئەرا جیوازکردن نەفت کوردستان ئەرا بان دەریا، دەوڵەت عەرەبی عراق دروسکرد. هەر ئی نەفتیشە بویە بتەوترین فاکتەر ئەرا لەناوبردن حکوومەتەگەی شێخ مەحموود.

لەوەر وجوود نەفت لەی شارە، حکوومەتەیل یەك لەشوون یەك عراق لەی باوەتەو دیدو نورستنیان ئەرا ئی شارە جیا بوی لەشارەیل ترِ کوردستان، چوینکە شادەمار ئابووری عراق بوی.

ئیمە ئەگەر کەمیگ بچیمنە دویاوە ئەرا رووژگار کویەنتر و تەماشای تاریخ کلکردن نەفت عراق بکەیم، دوینیم لەساڵەیل ناونی(١٩٣٥-١٩٥١)نەفت کەرکووك ١٠٠٪ی کلکردەی نەفت عراق پیکهاوردو یەك قەترە نەفت لەهویچ شوونیگ تر عراقەو نەچیەسە دەیشت ولاتەگە. لەو تاریخە وەدویاوە دی دەسکریا بەرهەمهاوردن نەفت لە موسڵ و بەسرە، وەلی هیمان کەرکووك لەنوای گشتیانەو بوی لەروی بەرهەمهاوردن و کلکردەی نەفتەو.

لەساڵ(١٩٥١-١٩٦٣)رادەی کلکردەی نەفت کەرکووك ٧٠٪ ئەرا ٨٣٪ نەفت عراق پیکهاورد. ئمجا لەوەر ئەو پایەی بتەو ئابووری کەرکووکە، حکوومەت عراق هویچ وەخت ئامادە نەوی واز لە کەرکووك باریگ و بخەیگەی چوارچیوەی ناوچەی خودموختاریەو، ئەرا نموونەیش: لەنازگترین وەزعیگ ك ساڵ ١٩٧٤بوی حکوومەت عراق ئامادە نەوی دەسوەردار کەرکووك بوود، بەڵکوو تویەنیم بویشیم وەل سەرسەخترین دوشمن خوەیشی ك شای ئیران بوی کەفتە گفتوگووکردن و دەس لەشەتولعەرب هەڵگرد ئەرای، وەلی وەهویچ جووریگ ئامادە نەوی وەل سەرکردایەتی کوردا ریکبکەفێد و کەرکووك خوەیان بەیگەپیان.

زوورم گفتوگووەیل ناونی حکوومەت عراق و سەرکردایەتی کورد لەبان مەسەلەی کەرکووك رەسیەسە بنبەس و ئەنجام خاس و دڵخوەشکەریگ لەلی نەکەفتەسەو. خاسترین نموونەیش ئەرا ئی مەبەسە گفتوگوو ساڵەیل ١٩٨٤و١٩٩١بوی.

حکوومەت عراق بیجگە ئەوەك نەفت کەرکووك وە بربرەی پشت ئابووری عراق زانستگە، لەهەمان وەخت ترس ئەوەیش داشتگەو هویر لەوە کردگە ئەگەر لە حاڵەتیگ ئەو نەفتە بکەفێدە ژیر دەس کورد، ئەوە دەرئەنجام بوودە قەوارەیگ بتەو ئابووری و دویاخریش قەوارەیگ بتەو سیاسی لەلی دەرچوود.

کەرکووك ئەو مەرز جوگرافیەسە ك کورد وەدریژایی تاریخ و تائیسەیش جەنگ ئەرِای کردگەو چوار سەرچەوەی نەفت گریگە خوەی:

- ⋆ سەرچەوەی کەرکووك: یەکیگە لەسەرچەوەیل گەورای جەهان و شماری چاڵەیل هەڵکەنریاگی ٤٣٣ چاڵە.
- ⋆ سەرچەوەی بای حەسەن: کەفێدە خوەرئاوای قەزای دوبز.
- ⋆ سەرچەوەی جەمبوور: کەفێدە باشوور خوەرهەڵات کەرکووك، ك تائیسە ٦٢چاڵ لەتی هەڵکەنریاگە.
- ⋆ سەرچەوەی خەباز: کەفێدە باشوور خوەرئاوای کەرکووك، ك لەساڵ ١٩٨٧ وەدویاوە دەسکریا بەرهەمهاوردن لەتی.

نەفت کەرکووك لەماوەی عومری دوجار وە خراوی ماملەی نازانستیانە وەلیا کریاگەو بویەسە هووکار تیکداین شیوازە پترۆفیزیایەگەی. جار یەکەم لەماوەی جەنگ هەیشت ساڵەی عراق و ئیران ك زیای لەرادەو توانای سەرچەوەیل، نەفت لەلیان هاوریا بەرهەم وەمەبەس ئدارەکردن جەنگ وەل ئیرانا، ك یەیش دەرئەنجام بویە هووکار تیکەلبوین نەفت و ئاو، جار دویەمیش لەماوەی ئابلوقەی یا حسار ئابووری نەتەوەیل یەکگرتگ ك کلکردن نەفت وسیاو تەنیا ئەرا وەکاربردن ناوخود ولات نەف هاوریا بەرهەم. ئمجا لەماوەی ناونی ساڵ ١٩٩١-١٩٩٧ ئەو نەفتە ك لەگشت نەفتپاڵووەیل عراق مەندیاگەو ك نەفت قورسیگ بوی دوبارە کریاگە ناو چاڵە نەفتەیل کەرکووك و بویادە هووکار بەسانن کونایەیل و کەمەوبوین بەرهەم.

ئمڕوویش دویای وەسەرچگن ٨٤ ساڵ لەبان هەڵکەندن یەکەم سەرچەوی نەفت، وەلی ئەوەسە نەفت کەرکووك هەمان سەنگ و قورسایی ئەوسای نەمەندگە، چوینکە ئمڕوو نەفت باشوور عراق هاتەسە نواوە ك بەرهەمی فرە لەنەفت کەرکووك زیاترەو ئابووری عراق زیاتر لەبانی بەنە.

ئیمە ئەگەر بایم و تەماشایگ کلکردە یا تەسدیر نەفت لەشوون پرووسەی ئازادی عراق بکەیم، ئەوە ئەرامان دەرکەفێد ك کلکردەی نەفت کەرکووك ٢٥٪کلکردەی نەفت عراق زیاتر نیە. ئەگەریش بەراورد یا مقارنەی سەرچەوەیل نەفت باشوور(جنوب العراق)وەل سەرچەوەیل نەفت کەرکووکا بکەیم، ئەوە جیاوازی فرەیگ دوینیم. چوینکە وەهەر چوار سەرچەوەی نەفت کەرکووکەو ١٠ ملیار بەرمیل نەفت لەتی مەندگە، وەلی لەباشوور تەنیا سەرچەوەی نەفت رومێلە ١٧ ملیار بەرمیل نەفت لەتی مەندگە، یەیش بیجگە سەرچەوەیل گەورای مەجنوون و زوبێر و حلفایەو.... تد.

فاکتەریگ تریش ك ئەویش فرە گرنگەو کاریگەری دیری لەبان نەفت کەرکووك، ئەویش بەرهەمهاوردن نەفتە لە هەرێم کوردستان.

لەهەرێم کوردستان ٦٠ تا ٧٠ ستراتکچەر جیولۆجی هەس، ك تائیسە ئەوەك وجوود نەفت لەتی ساقەو بویە پیکهاتنە لە سەرچەوەیل نەفت کۆرمۆر، چەمچەماڵ، تەقتەق، میران، بازیان، تاوکی، شێخان. ك زیاتر لە ٣٠ کومپانیای بیگانە لەمەیدان وشکنین و بەرهەمهاوردن نەفت کار کەن. ئیسەیش ئەرا چەن ساڵیگە نەفت وە شیوەیگ رەسمی لە هەرێم کوردستانەو کلکریەیگە دەیشت.

> دەوڵەت بریتانیا ئەرا جیوازکردن نەفت کوردستان ئەرا بان دەریا، دەوڵەت عەرەبی عراق دروسکرد. هەر ئی نەفتیشە بویە بتەوترین فاکتەر ئەرا لەناوبردن حکوومەتەگەی شێخ مەحموود

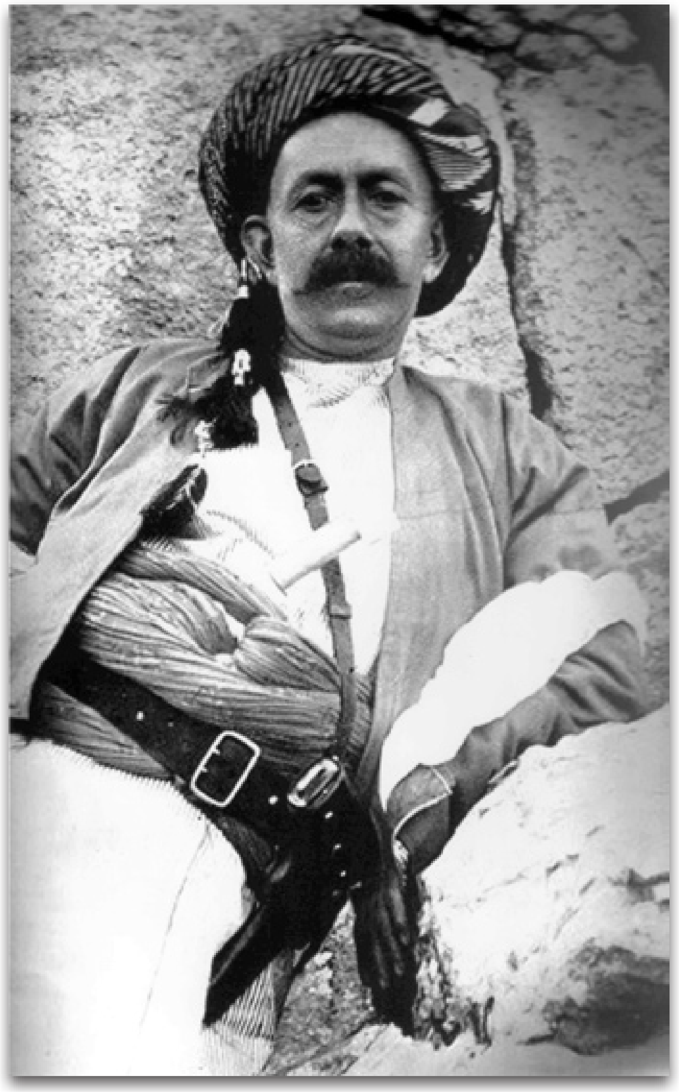

هووکار کووتاییهاتن حکوومەت خودموختاری کورد لە سلێمانی ١٩١٨ -١٩١٩ لەلایەن بریتانیا

د. سروە ئەسعەد

هیزەیل بریتانی لە ٢٥ تەشرین یەکەم ١٩١٨ کەرکووك داگیرکردن، ئمجا لەوەخت کووتاییهاتن جەنگ لەتەشرین دویەم ١٩١٨ناوچەی شەرگات لەباشوور موسڵ لە ١٣ی هەمان مانگ داگیر کریاو رەسیە هەولێر.

شێخ مەحموود وەرجە کووتاییهاتن جەنگ هەوڵ ئەوە دا پەیوەندی بکادە بریتانیەیل وە تایبەت دویای رەسینیان ئەرا بەغداو دویاخر ئەرا کفری، بیجگە ئەوەیش پەیوەندی بکا وەسەرۆك هووزەیل تر لەناوچەیل ناونی بەغداو خانەقین و کفری و لەوانەیش مستەفا پاشای باجەلان.

وەلی زوورم ناوچەیل کوردستان باشوور یا ولایەت موسڵ لەروی سەربازیەو داگیر نەکریاوید لەلایەن هیزەیل بریتانی.

لەیره بایەسە ئشارەت وە ئەوە بکەیم ئەرا هووکار ئەوەك وەرپرسەیل بریتانی لە بەغدا هویر لە دامەزرانن حکوومەتیگ کوردی و خودموختاری کردن لەسلێمانی وە سەرکردایەتی شێخ مەحوود و دەرکردن بریاریگ " هەر هووزیگ کورد ك نیشتەجی ناوچەی هەڵکەفتگ ناونی زێ یا زابە تا دیالە،

هەق دیرێد وە ئیرادەی خوەی شێخ مەحموود هەڵوژنێد تەنیا هووزەیل نیشتەجی ناو مەرز ئیرانی نەود".

هووکارەگەیشی ئەوە بوی ك:

١- بریتانیا ئەو هیز داگیرکەر و ئەو ئداریەیل خاس و خواستە نەیاشت.

٢- هەڵویست سیاسی و سەربازی بریتانی سەقامگیر نەوی و متمانەیش نەیاشت لەناوچەیل کوردی بمینێد.

٣- مەیل بریتانیا ئەرا ئەوە بوی مقەیەتی لەهەڵویست خاس کوردی بکا. ئمجا شێخ مەحموود داوای ئەوە کرد سەرکردەیگ بریتانی سەردان سلێمانی بکاو کوردستان لە لیست ئازادی مللەتەیل بیبەش نەود. هەر لەوەر ئەوەیش نوئێل هات لە١٦ی تەشرین دویەم ١٩١٨ سەردان سلێمانی کرد. ئمجا لە یەك کانوون یەکەمیش "ولسن" حاکم مەدەنی رەسیە سلێمانی و جویر حوکمداریگ دگان وە شێخ مەحموود نریا، ئی هەڵویست خاس کوردە لەیوا کرد بریتانیەیل متمانە وەربگرن لەروی ئاسایش و بار کوومەڵایەتی و ئابووری وەبی ئەوەك هەوەجە وە دامەزرانن ئدارەیگ سەربازی راسەوخۆ.

٤- وجوود هس نەتەوایەتی کوردی لەناونی سەرکردەیل کورد، ك نوئیل لەیوا هویرەو لەلی کرد خاسترین ریگە ئەرا وەدیهاتن ئامانجی و رەسین ئەرا کوردستان باشوور، ئەویش وەکاربردن هس شەرعی نەتەوەیی بوی ك ئەرا وەختەیل فرەیگ لەناونی هووزەیل کورد ئسپات خوەی کرد.

٥- ئی ئەزموون خودموختاریە بوودە خاڵ سەرەتای گامناین بریتانیەیل وەرەو ناوچەیل تر لە کوردستان و تورکەیلیش دی نیەتویەنن دوبارە بانەو ئەرا ناوچەی میزۆپۆتامیا.

٦- کوردستان بوودە دووس و هاوپەیمان بریتانیاو ری لەتەماحکارەیل تر گرێد لە داگیرکردن ولایەت موسڵ.

وەلی هووکار ئاڵشتکردن سیاسەت بریتانی و کووتاییهاوردن وەو خودموختاری حکوومەت سلێمانیە، مەندن میجەر نوئیل ئەفسەر سیاسی و رێکخەر ناونی بریتانی و کوردی لە سلێمانی دویای ٢٣ رووژ راپۆرتیگ نویسا ك پەیوەندی ناونی شێخ و حکوومەت بریتانی ئەوەسە ك شێخ تواێد جویر هەر مللەتیگ تر چارەنویس کوردستان باشوور دیاری بکریەێد،

وەلی بریتانیا تواس کوردستانیگ دروس بکا لەژیر چەودیری و رینمایی بریتانی، دویای ئەوەیش قانجاز لە نفووز شێخ مەحموود بکا جویر بەشیگ لە سیاسەت بریتانی، وەل ئەوەیشا بریتانیا لەیوا هویرەو کرد ئی تەنیا ئەزموون خودموختاریە لە میزۆپۆتامیا دەسڵاتیگ خودی تواێد، ك یەیش وەچەواشەی خواست بریتانیەیل بوی و هەر لەوەر ئەوەیش حکوومەت سلێمانی لە ١٩١٩ کووتایی وەپی هات.

تاریخ و جوگرافیای جوانڕۆ

گوڵ سوو

جوانڕۆ شاریگە کوردنشین و یەکیگە لەشارەیل سەر وە پارێزگای کرماشان لە خوەرهەڵات کوردستان. شار جوانڕۆ کەفتیەسە باوەش کویەی شاهۆ، ماکوان، ساراوەن و بەنیگەز.

کویەی شاهۆ جوانی بی وینەیگ بەخشاسە شار جوانڕۆ. زویتر وەرجە ساڵەیلیگ لەناو شار جوانڕۆ چەمە ئاویگ گوزەر کردیاد، وەلی لەوەر فراوانبوین شارەگە ئیسە ئەو ئاوە نەمەندگە. کەش وهەوای لەوەرز زمسان فرە سەردە، وەلی لەتاوسان هوونك و شوون سەیرانە. خەڵك جوانڕۆ جافن و تیرەیل گەورای جاف سەرەتا لەی ناوچە بوین. ئەو تیرەیل ناودار ئێل جافە ك ئیسە لەناو جوانڕۆ ژیەن ئەیانەن: باوەجانی، وەلەدبەگی، کلاشی، ئیمامی، قوبادی، ئیناخی، تاوەگۆزی، کۆکۆیی.

وەخت خوەی خەڵك جوانڕۆ هیزیگ پەنج هەزار کەسی دروسکردنە وە سەرکردایەتی حەبیبوڵلاخان باوەجانی و روستەم بەیگی و وەلەدبەگی، ك لە پەلاماریگ ئەرا بان قەلای جوانڕۆ زەرەد فرەیگ رەساننەسە دارودەسەی عەلی ئەکبەر شەرەفولولك، ك لەشوونیگ ترەو کلکریاویگ ئەرا حوکمرانی جوانڕۆ، لەو جەنگە کورەگەی شەرەفولوڵك و مامەیشی کوشیان. ئمجا لە تولەی ئەو پەلامارە، ناسرەدین شای قاجار هیز فرەیگ وەپشتگیری فەرهاد میرزای مامەی رەوانەی جوانڕۆ کرد و دەسکردە توپوارانکردن ئاوایی و باخ و دارسانەیل ناوچەگە، لەئاکام ئەو پەلاماریشە خەڵك جوانڕۆ و ئاوایەیل دەوروەری روی کەنە شارەزوور. ئنجا لەوەر خاتر ئەوەك شوورش رزگاریخواز وە رابەرایەتی جنراڵ هەمیشە زینگ بارزانی نەمر لەهیز و دەسڵات پارچەیل تر کوردستان کەڵك وەرنەگریگ ، ئەوە بوی لەساڵ ١٩٥٥زایینی پەیمان بەغدا لەناونی ئیران و تورکیاو عراق ئەنجام دریا، یەکیگ لە برگە یا فەقەرەیل ئەو پەیمانە بەسانن مەرزەیل ئی وڵاتە بوی ئەرا ئەوەك کورد پارچەیل تر نەچنە ناو جمشت رزگاریخواز بازرانی نەمر. هەر لەو ساڵە حکوومەت ئیران ئەرا وشکانن و گرتن چەك، سوپایگ وە سەرپەرشی غولامحسێن خان ئەردەڵان کلکردە ناوچەی جوانڕۆ، وەلی خەڵك جوانڕۆ گووش نەیانە فەرمان حکوومەت و لەمەرز کردنە ئەو دیم و خوەیان و چەکیان پەیوەندی کردنە شوورش رزگاریخواز بارزانی. بارزانی نەمریش کیشەو گرفت ئاوارەیل جوانڕۆ چارەسەر کرد.

هەر لەو ساڵە محەمەد بەگ وەکیل جوانڕۆ سەرکردەی خەڵك ناوچەی جوانڕۆ و هەورامان وەدیدار بارزانی نەمر شاد بوی و قەوڵ گشت جوورە هاوکاری و دەسمیەتیگ دا نەمر بارزانی.

خەڵك جوانڕۆ لە شوورش ئەیلوول گەورا شەهید و زەخمدار و قوروانیەیل فرەیگ دان، ئنجا لەشوون راپەرینەگەی ساڵ ١٩٩١ باشوور کوردستان و دروسبوین هەرێم کوردستان لەلایەن سەرکردایەتی کورد، دی ئاوارەیل باشوور کوردستان وەگشتی و خەڵك هەڵەبجەیش وە تایبەت گلەوخواردن ئەرا زێد و ماوای خوەیان.

کوڵەباسیگ لەبارەی تاریخ کورد

سۆزان خالد

میر بەدرخان تواسیاد خودموختاری بدریەیێدە سەرۆکەیل کورد، لەوەرانوەر ئەوەیش دەوڵەت عوسمانی هەوڵ ئەوە دا بەدرخان وەرەو لای خوەی بکیشێد وەلی نەتویەنست تا ئەو وەختە ك کیشە کەفتە ناونی بەدرخان و ئاشووریەیل، یەیش تویرەیی و نارەزایی ئەورۆپیەیل لەلی کەفتەو دژ کورد.

ئەرا ئەوەك لە تاریخ و سروشت کورد و مەسەلەی شورشەیل کورد برەسیمنەو، بایەسە یەکە یەکە لاپەڕەیل تاریخ هەڵەو دەیم. ساڵ ٥٥٠ی وەرجە زایین وەختیگ کوورش شانشین میدیا رمان، ك تاریخنویسەیل وەزێدوماوای رەسەن کورد دانەسەی قەڵەم، کورد کەفتە ژێر دەسلات ئمپراتۆریەت هەخامنشی لەشوون ئەوەك لەساڵ ٣٣٠ ئەسکەندەر گەورا ئمپراتۆریەت هەخامنشی رمان و وڵات کورد کەفتە ژێر فەرمانرەوایی یۆنانیەیل، لەسەدەی دویەم و یەکەم وەرجە زایین ئەرمەنەیل دەس گرتنە بان وڵات کورد و تا سەدەی سێیەم زایینی وەردەوام بوی و لەشوون ئەوانیش ئمپراتۆریەت ساسانی تا ئەو وەختە ك فەتح ئسلامی دەسکردەپی و فەرمانرەوایی کوردستان کردن، وەلی لەراسی کورد وەتەواوی بندەس نەویەو پاڵ داوینە جەوەڵەیل و هووزەیل کوردیش بریگ لەلیان سەر وەخوەیان بوینە.

کورد لەکیشمەکیش دەوڵەتەیل فارس و یۆنان و رۆمان و ئەرمەنەیل زەرەد فرەیگ کردنەو لەسەردەم ئسلامیەیلیش کورد لەناوچەیل کوردنشین دەوڵەت سەروەخوەیان دامەزراننەو لەوانەیش ك وەناوبانگ بویە دەوڵەت ئەیووبی بوی لەساڵ ١١٧١زاییینی.لەشوون کزەوبوین دەوڵەتەگەی کورد کیشمەکیش دروس بوی لەناونی ئێران و تورکیا، ك سیستمیگ دەرەبەگی یا ئقتاعی پەیا بوی و چەنەها میرنشینی بویچگ بویچگ لەوڵات کورد هاتە وجوود ك سەرۆك هووزەیل فەرمانرەوایان بوین.ئێران سیاسەتیگ گرتەوەر وەجووریگ ك خوەی نەخەیێدە ناو کاروبار هووزەیل کورد، ئەوە بوی میرنشینیەیل دەرەبەگی فرەیگ دامەزریان و لەوانەیش میرنشینی ئەردەڵان بوی، لەساڵ ١٧٦٧زاییینی لەوەختی ك کەریم خان زەند خوەی وە شای ئێران دانا، کورد تویەنست کۆنترۆڵ وەزعەگە بکا، ئمجا لەشوون مردن کەریم خان زەند لەساڵ ١٧٩٤زاییینی پاشایەیل قاجار ك یەك لەشوون یەك هاتنە بان تەخت، دەس کردنە پەلاماردان سەرکردەیل کورد، هووکار ئەوەیش چوودەو ئەرا ئەوەك لەو وەختە کورد هێز سیاسی نەیاشت. وەلی لەناو دەوڵەت عوسمانی ئاڵشتکاری فرەیگ هاتە بان کورد، ئمجا لەساڵ ١٥١٦لەوەختیگ سوڵتان سەلیم پەلامار شای ئێرانی داو پەزانەی دی سوڵتان سەلیم داوا لە مەلا ئدریس کرد پشتگیری لەلی بکاو هووز و تیرەیل کورد ك لەو وەختە زوورمیان سەر وەشای ئێران بوین وەرەو لای دەوڵەت عوسمانی بکیشیگەیان.

مەلا ئدریس لەوەرانوەر ئی داواکاری سوڵتان سەلیمە داواکاری داشت، داواکاریەگەی ئەوە بوی ك سەرۆکەیل کورد ناو حکوومەتە کوردیەگانیان وە کوردی بنەن وەك حکوومەت هەولێر و کەرکووك و سلێمانی و حەسەن کێف و جەزیرەی ئبن عومەر و هەکاری و ساسۆن و ئامێدی و بەتلیس.

ئی حکوومەتەیلە وەرپرس بوینە ك باج بیەن و لەوەخت جەنگیش وە سەرباز و چەکدارەو بەشداری وەل لەشکر عوسمانیا بکەن. ئەوە بوی دەوڵەتەیل عوسمانی یەك لەشوون یەك پەیمان سوڵتان سەلیم و مەلا ئدریس فەراموش کردن و تا کووتایی سەدەی ١٧ کەمیگ لە حکوومەتەیل مەندنەو جویر ئێزیدیەیل لە شەنگاڵ و مللیەیل لە دیاربەکر و زازا لە دەرسیم.

لەساڵ ١٨٢٨ سوڵتان موراد دویەم بڕیار ئەوە دا ئمپراتۆریەت عوسمانی لەبان بنەرەتیگ تازە دامەزرنیگ و ئی مەسەلەیشە فشار فرەیگ خستە بان کوردەیل جوور باجداین و سەربازداین، ئی سیستمە نارەزایی فرەیگ دروسکردلەناو هووزەیل کورد تا رەسیە ئەو جەنگە ك شورش دژ دەوڵەت عوسمانی بکریەی، ئمجا یەکەم کەس بەدر میرخان میر جەزیرە دەس وەپیکرد، میر بەدرخان تواسیاد خودموختاری بدریەیێدە سەرۆکەیل کورد، لەوەرانوەر ئەوەیش دەوڵەت عوسمانی هەوڵ ئەوە دا بەدرخان وەرەو لای خوەی بکیشێد وەلی نەتویەنست تا ئەو وەختە ك کیشە کەفتە ناونی بەدرخان و ئاشووریەیل، یەیش تویرەیی و نارەزایی ئەورۆپیەیل لەلی کەفتەو دژ کورد. ئی کیشمەکیش ناونی بەدرخان و ئاشووریەیلە دەرفەت خاسیگ بوی ئەرا سوڵتان موراد دویەم تا بتویەنیگ بەدرخان دەسگیر بکا، جی داخە بەدرخان دەسگیر کریاو دویرەو خریا ئەرا شوونیگ لەنزیك دەریای سیە.

ساڵ ١٨٥٠ گشت سەرۆکەیل کورد لاوریا، وەلی کورد هویچ وەختی وەرانوەر زوڵم و ستەم بیدەنگ نەوین و شورشەیل فرەیگ دژ وەدەوڵەت تورك ئەنجام دریاو یەکەمیان لەساڵ ١٨٠٦ وەسەرۆکایەتی عەبدولرەحمان و دویەمیش لەساڵ ١٨١٢ وە سەرۆکایەتی ئەحمەدشای بابان و سێیەمیش ساڵ ١٨٤٠وە سەرۆکایەتی ئەحمەد پاشای رەواندزی، ك ئی شورشەیلە یەك لەشوون یەك کپەو کریان. لەساڵ ١٨٧٧ ك جەنگ ناونی رووس و تورك رویدا، کورەیل بەدرخان گلەوخواردن ئەرا ناوچەی بۆتان خوەیان و لەساڵ ١٨٧٩جار سەروەخوەیی دان، وەلی فرە وەپی نەچی ئەویش کپەو کریا.لەساڵ ١٨٨٠ شورشیگ تر دروس بوی وە سەرۆکایەتی شێخ عوبەیدوڵلا لەناوچەی شەمدینان، شێخ عوبەیدوڵلا ئامانجی دمەزرانن دەوڵەت کوردی بوی، ئمجا شێخ نەیشت دزی و تالان روی بەیگ و هان مەردم دیاد کشتوکاڵ بکەن، وەلی فەرمانرەوایی شێخ عوبەیدوڵلا وەهاتن سوپای ئێران کووتایی هات و خوەیشی دەسگیر کریا و دویریەو خستن ئەرا حجاز.دوبارە سەرلەنوو شورشیگ تر بەرپا بوی لەساڵ ١٩١٢ وەناو شورش بدلیسی، وەلی یەیش شکەست خوارد، ئمجا فرەیگ لەو شورشەیلە ك سەرۆك هووزەیل ئەنجامیان دیان هاوکاری لەناونیان فرە کز بوی. ساڵ ١٨٩٢ رووژیگ تاریخی گەوراس ئەرا کورد، لەو ساڵە یەکەم گووڤاریگ وە زووان کوردی دەرچی و ئەوە بوی لەساڵ ١٩٠٨ سوڵتان عەبدولحەمید لەبان تەخت دەسلات لاوریاو هویر نەتەوەیی کورد لەو سەردەمە بری چەمك دیموکراتی لەتی گەشە کردو یانەی کوردی لە ئەستەمبوڵ دامەزریاو پارتیگ کوردی وەناو پارت هیوا پەیا بوی و چەن رووژنامەو گووڤاریگ کوردییش پەیا بوین.

ژنیگ پیشەنگ لەکاروان گورانیچڕین کـــوردی

گوڵ سوو

گورانیچڕ ناودار کورد مەریەم دویەت محەمەد کور ئەحمەد بۆتانی ناسریاگ وە مەریەم خان لەساڵ ١٩٠٤ لە ئاوایی "دێرگول" جزیرەی بۆتان لە کوردستان باکوور هاتگەسەدونیا.
ژیان منالیی لە شار ئامەد (دیاربەکر) بردیەسە سەر، وەختیگ جەنگ یەکەم جەهانی لە پاییز ١٩١٤ دەس وەپی کرد ژیان ناوچەگەیان لەڕوی سیاسی و کومەلایەتییەو ئالۆز بویە و تویش کارەسات ژیان و گوزەران بوین، وەیخاترە فرەتر مەردم ئەو ناوچەیلە ڕوی کردنەسە پارچەیل تر کوردستان،
وەتایبەتی وەرەو کوردستان باشوور و ولات شام چین و موڵك و ماوای خوەیان هیشتنەجی، خاتوو "مەریەم خان" دویەتە دەنگخوەش و شەیدای هونەر و ئاواز کوردی لەسەرەتا وەرەو سوریا چوود و ماوەیگ لە دیمەشق ژیەی،
ئمجا لە ساڵ ١٩٢٤ تیەیێدە کوردستان باشوور و ماوەیگ لە زاخۆ نیشتەجی بوود و دویاخر وەختیگ ژنەفێ لە بەغدا کۆمپانیای گورانی تۆمارکردن لەبان قەوان دامەزریاس،
ڕوی ئەکادە پایتەخت و ماڵیگ لە "باب الشرقی" وەکرا گرێ و ماڵێگ خنج و منج ئەرا خوە نەیێدە یەك و لە ساڵ ١٩٣٠ چەن لاوك و بەستەیگ سۆزدار لەبان قەوان لە کۆمپانیایل "ئۆدین" و "بەیزافۆن" تومار ئەکا و ئەی گورانیەیلیشە بریێگن لە لاوك و بەستەیل تۆمار کریاگی لەبان قەوان:

١- لۆرکێ لۆرکێ
٢- گولێ وەی نار وەی نارێ
٣- هەی بەردە بەردە
٤- لێلێ وەسۆ
٥- گوڵ شێنی شێنی
٦- یار حەلیمێ
٧- محەمەدێ ڕۆمی
٨- لێلێ ئێمۆ
٩- لی دایێ
١٠- لێلێ سوارۆ
١١- ئە دەلال

بیجگە لە گورانیەیل بان قەوانی، وەدەیان لاوك و بەستەی کوردی لە ئاهەنگ گورانی ڕاسەوخوەی لە ڕادیۆی کوردی بەغدا چریەو چەپکێگ گورانییش وەشیوەی دویێتۆ وەل هونەرمەندەیل گورانیچڕ کورد، محەمەد عارف جزیری، حەسەن جەزراوی و ئەڵماس محەمەد وتیە.
مەریەم خان لە ساڵ ١٩٤٩ تویش نەخوەشییگ کوشندە بویە، هەرچەن خریا نەخوەشخانەی تایبەتی و تەقالا ئەرا چارەسەرکردن نەخوەشییەگەی دریا،
وەلی بێ سوود بوی و لەئەنجام ژان و ئازار فرەیگ لە کووتاییەیل مانگ تەمووز ئەو ساڵە (١٩٤٩) لە شار بەغدا کووچ دویایین کرد و تومار ژیان ژنیگ پیشەنگ لەکاروان گورانیچڕین کوردی ئەرا هەمیشە پێچریاوە.

هونەرمەند سەروەت ئەنوەر سەوز

هونەرمەند سەروەت ئەنوەر سەوز

گوڵ سوو

سەروەت ئەنوەر سەوز، لەساڵ ١٩٥٤ لەشار سلێمانی لەداڵگ بویە. لەماوەی خوەندن ناوەندی بەشداری چەنەها پێشانگا و چالاکی خوەندنگا کردگە.
ساڵ ١٩٧٠ لەپەیمانگای هونەرەیلجوان بەغدا وەرگیریاس. لەورە بەش گرافیك وە پلەیگ بەرز تەواو کردگە. لەشوون ئەوە ئەرا ماوەی دو ساڵ چوودە ئەورووپا و سەرلەنوو تیەیێدەو ئەرا کوردستان.
یەکەم پێشانگای لەزانکۆی سلێمانی وە هاوبەشی چەن هونەرمەندێگ تر لەساڵ ١٩٧٦ کردگەسەو. دویای ئەوە چەنەها پێشانگا لەشارەیل سلێمانی، هەولێر، دهۆك، بەغدا و شارەیل تر عێراق کردگەسەو.
ساڵ ١٩٩٢ وەل هونەرمەند "نامیق عەلی قادر" پێشانگایگ لەشار پاریس کردنەو. ساڵ ١٩٩٣ لەبان دەعوەت "فرانسوا میتەران" پێشانگەیگ هاوبەش وەل چەن هونەرمەندێگ کورد داشتگە. هەمیش لەولاتەیل تر جوور بەریتانیا، ئەڵمانیا و ئیتاڵیا پێشانگا داشتگە. چەنەها پێشانگای هاوبەش وەل هونەرمەند "سامان کەریم" کردگەسەو.
لە دەیەی نەوەد، سەوز هونەرمەند ئەرا ماوەی چەن ساڵێگ لەڕێکخریاگ "MAG" کار مین هەڵگرتن کردگە.
ئاخرین پێشانگای هاوبەشی لە٢٠٠٤/٣/١٦ بوی ئەرا یاد ساڵرووژ شانزەی مانگ مارت. هەر لەو ڕووژیشە ئۆتۆمۆبێلیگ دەیێدەلی و وە سەختی زەخمدار بوود. لە ٢٠٠٤/٣/٢٨ لەنەخوەشخانەی "ئەلجادریە"ی شار بەغدا، سەعات پەنج ئیوارە گیانی لەدەسدا.

شار كـــــووت

مالك بەدری

شار كووت شاریگە لەشارەیل كویەن عراق و یەكیگە لەو شارەیل گەورا ك لەبان دەس حەجاج كوڕ یوسف سەقەفی دامەزریا لەساڵ(٨٢ كـ – ٧٠٢ز)، ئمجا هووكار ناونایِنی(كووت)چوودەو ئەرا قەلای(قووت)و فارسەیلیش وەپی وتیان(كووە) وەمانای ئاوایی كشتوكاڵی.

شار كووت لەساڵ ١٩١٥ لەجەنگ جەهانی یەكەم ترس داگیركردن داشت جویر پەناگەی هێزەیل داگیركەر لەتی لەوەخت خودكیشاننەوەیان جوور جەنراڵ(مود) ك لەشكرەگەی لە ١٩١٥/٩/٢٧ تا ١٩١٦/٤/٢٩ لەبان دەس عوسمانیەیل شكیاو مەردم ئەو ناوچە كەفتنە ژیر بار مەینەتی لەوەر كەمی خوەراك و دەرمان ك بویە گفت بان زووان كومەڵگا لەگشت دانیشتن و باسكردنیگ و ناوی نریا(رووژگار گرانی مود) و هەر لەو رووژگارەو تا رووژ ئمروو بویە تاریخیگ.

كووت لەساڵەیل چل سەدەی وەرین لەبان نەخشە یا خەریتە دیاردا و تا ساڵ ١٩٦٠ شاریگ دویاكەفتگ بوی، دویاخریش لە شەسەیل هەمان سەدە بویە پارێزگا.

ئمجا چین گەورایگ لە كوردەیل هەر لەو وەختەو نیشتەجی ئەو شارە بوینە ك رێژەیان ٥٠٪ زیاتر بویە لەشارەگە، وەتایبەت شوون نیشتەجیبوینیان ناوچەی سەید حسێن بوی ك یەكەمین ماڵ لەورە لەناوراس ساڵەیل چل سەدەی وەرین ئەرا خوەی دروس كرد، سەید حسین كوردیگ رەسەن فەیلی بوی ك مەردم كورد لەو ناوچەی وەرفراوانە گردەو كرد و شوونەیل تریش لەلی كەفتەو جویر(عگد ئەلئەكراد، نوكەر نازر، جدیدە، شەرقیە)، ناوچەی(عزە)یش كەمتر كورد لەتی بوی ك زوورم مەردمەگەی لە برایەیل عەرەبنشین بوی لەو دیم ئاو دجلە، دویای ئەوەیش ناوچەیلیگ جوور ئەنوار و جەعفەریەو عەباسیە، ك ناو جەعفەریە چوودەو ئەرا رەحمەتی جەفەر كوڕ چەلەبی ك یەكیگ بوی لە ناودارەیل شارەگە، دویاخریش ناوچەی زەهرا، ك ئەویش كوردەیل لەتی وجوود داشتن.

وەلی وەگوورەی رووژگار شارەگە پڕەو بوی لەخێزانەیل فرەیگ، چوینكە مەردم ئاوایەیل كەمە كەمە روی كردیانە شارەگەو دی ئەو شارە شوونەیل تر لەتی دامەزریا، لەساڵەیل پەنجای سەدەی وەرینیش كارخانەیل خشت یا تابووق لەتی دامەزریاو دی زیاتر مەردم ئاواینشین روی كردیانە شارەگە وەتایبەت دویای شورش ١٤ی تەمموز.

كووت لەساڵەیل پەنجا لەژیر دەسڵات رەحمەتی شێخ محەمەد ئەلئەمیر و مەردمەگەی بوی ك نیشتەجی ناوچەی حسەینیەی ئەحرار بوی لەدویری ١٦ كیلومەتری خوەرئاوای شارەگە، ك لەو وەختەیلە خاوەن باڵەخانەو ماڵەیل خاسیگ بوین و خاوەن دیواخان بوینەو هەمیشە خەمخوەر فەقیر و نەدار بوینەو پەیوەندی بتەویگ وە كوردو نەمر مەلا مستەفای بارزانی داشتنە.

شێخەیل فرەیگ حوكم ناوچەگە كردنە ك زوورمیان دادگەر و خاوەن وژدان بوینەو لەو سەردەمەیلیشە كشتوكاڵ دەور داشتگە. لەو شێخەیلیشە ك نموونەیگ بویە لە پیاوەتی و مەردایەتی، ئەویش شێخ مەهدی عەلی بوی ك كەسایەتی بەرزیگ بویە لەناو هووزەیل و پەیوەندی خاسیگ وە نەمر مەلا مستەفای بارزانی داشتگەو دویای ئەوەیش وە سەرۆك مەسعود بارزانی.

ناوچەیل كوردەواری لە شار كووت هەر لەسەرەتای ساڵ ١٩٤٠ دامەزریانە، كورد لەو سەردەمە زوورمینە بوین، وەلی دەسڵاتەیل عراق دریغی لە كورد كردنەو هەر لەوەر ئەوەیش كوردەیل ئەو ناوچە ناچار بوینە وە تایبەت لەوەخت رژیم بەعس رمیاگ پەنا بوەنە وەر هووزەیل عەرەب جویر تائی و بەنی لام، وەی جوورە كوردەیل فەیلی لەو ناوچەو دەوروەری كەفتنە وەر زوڵم و ستەم زاڵمەیل جویر هووزەیل تر شارەیل خانەقین و مەنەلی و بەدرەو جەسان...تد.

كورد هەمیشە وە هاووڵاتی پلە دو یا پلە سێ شماریا لەلایەن رژیم دكتاتۆر وەرین عراق، ك وەهویچ جووریگ وەزیفەی گەورایش وەدەسیانەو نەدریا لەدەزگایەیل دەوڵەت، وەلی ئیسە تویەنیم بویشیم لەوساوە عراق ئازاد كریا لەدەس ئەو رژیم ستەمكارە، كورد وەگوورەی شارەزایی و ئازایەتی و توانایی خوەیانەو ئەو وەربەسەیلە بشكنن و بڕەسنە گەوراترین پلەی دەسڵات.

لەو هووزەیلە ك وجوود داشتنەو دیرن لە پاریزگای كووت جوور هووزەیل(هاوری، باوی كەلكلی، خزڵ، جادری، باپیران، دوستی، زەرگووش، شووهان، ئەركەوازی، ماسبی، نەوكەرنازر، مەڵكشای...هتد).

گشت ئەو هووزەیلە لە سەردەمەیل كویەن لەو شارە وجوود داشتنەو ئیسەیش ریژەی كورد لە پارێزگای كووت رەسێدە ٣٥٪ ك زوورمیان سەر وە حزبەیل كوردستانین.

شار كووت كەفێدە دویری ١٨٠ كیلو مەتری لەبەغدای پایتەخت، ئمجا كووت وەپی ئویشن پارێزگای واست، ك یەیش لەوشەی(وسەت)هاتگە وەمانای رِی بازرگانی ناونی مەكەو بەسرەو كووفە.

شار كووت ناودارە وە كشتوكاڵ و بەرهەم خورماو میوەجات. رویوەر یا مەساحەی كووت ١٧٠١٢ كم٢، شمارەی مەردمەگەی وە ٣٠٦٢٩١ كەس مەزەنە كریەێد، ك قەزای بەدەرە وەتەنیا ٦٠٪ ئەو مەردمە گرێدە خوەی.مەردم شار كووت مەردمانیگ ئاشتیخوازن، ك هەر لەسەردەمەیل زویەو گەردینەسە شوون برایەتی و ئاشتی و ژیان برایانە، هویچ وەختی فەرق و جیاوازی نەكردنە لەناونی دین و رەگەز و مەزەوەیل، وەو جووریشە پێكهاتەیگ تێكەڵ دروس بویە لەناونی گشت تایفەو چینەیل ئەو ناوچەیلە وە كورد و عەرەب و مەسیحی و كەمینەیل تر، ك تائیسەیش مەردمان كورد لەو شارەیلە قەدر و حورمەت خاسیگ دیرن،

چوینكە كوردەیل ئەو ناوچە هەمیشە لەروی ئنسانیەتەو مامڵەو رەفتار كردنە وەل مەردمان وەرانوەرا.

وەل ئەوەیشا ك هەرچەنی بەدبەختی و ماڵویرانی و تەعریب و دەركردن و ئاوارەیی فرەیگ هاتە بان كوردەیل ئەو ناوچە جویر باقی شارەیل تر،

وەلی هیمان داب و نەریت و فەرهەنگ كلتوور كوردی لەلای ئەو هووزەیل نیشتەجای شار كووت هەر وە جوانی مەندگەو تەماشا كریەێد و نیشانەی كوردەواری رەسەنیگ وەپیانەو دیارە لەگشت وەخت و زەمانیگ.

غروب ڕەنگینە

ناهید محەمەدی

بەو بچیم ڕا ماڵ جوی جار جاران
غەریبی گەنە لە گووشەی شاران
دەس یەك بگریم روی بکەیم لەخوەر
بکەیمن وە سەر میلکان و باوان
داڵگم چەوەڕیٚ چگن ئیمەس
بەو تا بچیمن دڵ خوەشە ڕامان
غروب ڕەنگینە نە لە غەریبی
دیین دیریدن دەهات ئیٚواران
ئاسمان وەختیٚ لەورە واریٚدن
دەنگ زنەیٚ دەیٚ نم نم واران
بەو بچیم ڕا ماڵ جوی جار جاران
دەس یەك بگریم وە سەوزەزاران

ئەو ڕووشنە دەوارە

ڕزا جەمشیدی

مەچوو مەچوو وەلیم مەکەن بیلن بچم دوارە
وەی ئاسمان گەورا تەنیام و بی هەسارە
هشك سەگەیل مەنەو پیم بیلن وە بی دەنگ بچم
ریواریگیش ئەگەر دیم ئویشم هشار هشارە
روی نەم وە هەر هەنازیگ هویرد وە گەردمەو تیٚ
چەو دەم وە هەر وڵاتیٚ، زەڕەی روییە دیارە
ئەرای رەسین وەپیدا، گەورا کلیل سەوزیگ
بەسامە زریەگەی ئەو داوود کەو سوارە
کەمان ئەبرووەیلد تیریگ ئەگەر بخەیدن
سەر و چەو و دڵ و گیان، گشتی قەلار قەلارە
هەر رووژ ئەرای سەر بەرزید یەی کەڵەشیٚر دووا دەم
کەمەی نواڵە و ئویشم یە نەزر خاونکارە
دەس کەمە مل سەوڵەگان، بوومە نەزر هەنارەیل
دەخیل بەسامەسە قەی ئەو باوە یادگارە
ویلکانە بویچگەلاٚنەی سەوزینەگەی خیاڵم
دی ئەرای لاوەلاوەیگ چەویلم بی شەوارە
کوشاننەو چراخەیل، ترویسکەی وە دروو تیەیٚ
لەیلای من ها وە ژیر ئەو رووشنە دەوارە

بیستوین

کەرەمڕزا فەتاحیان

ئەر هەیٚ بیٚستوین سەربەرز بیٚ باك
قامەت کەشیدە تا ئەوج ئەفلاك
ئەرا خەمینی پەیٚ کی خەمباری؟
داخ کام ئەزیز لە سینە داری؟
ت مەحرەم راز کام دەردەداری؟
لە هجران کی وەیٚ تەور خەمباری؟

سینەد جایٚ تیشەیٚ کام دڵنەوازە؟
لە جایٚ هەر تیٚشەش یەیٚ دنیا رازە؟
راز کام ئاشق ها سینەیٚ پاکد؟
ئاود چوی زەمزەم کیمیاسە خاکد
وە زاهر بیٚ خەم وە دڵ ناڵانی
فەرسوودە وە زام ئەقیدەیٚ
ساڵانینیشانەیٚ
دیٚرین تاریخ مادی
رازدارد ئشق شیرین فەرهادی
ئەود ناکامە لە هاوشید مەردەن
راز ئەشقبازی وەت سە پردەن

شاهد ڕەنجەیل فەرهاد پاکی
وە زەرب تیشە سینەیٚ سەد چاکی
لەوح ئفتخار گە نجینەیٚ رازی
ئستوار قامەت سینەیٚ فەرازی
قەرارگایٚ شیرین شەودیز سواری
ماوایٚ ئاشقان دڵ بیٚ قەراری
جایٚ سەیٚر و شکار نوو نەهاڵانی
بەهیشت بەرین کوردەماڵانی
سینە خراشیایٚ تیشەیٚ فەرهادی
تەبیعەت بکر ختەیٚ ئابادی
ئەیٚ قەڵەی سەربەرز ئەرام عەزیزی

جایٚ شیرین فەرهاد خەسرەو پەرویزی
سەراود ئەسرین گریانە چەود
وە لای گاماسیاو چوی بەیٚدەو خەود
هیمان تووز خەم هابان شاند
هویر دڵتەنگی واریٚد لە باند
وەیٚ تەور تا وە کەی خەمین بنیشی
پەیٚ مەرگ یاران هەر ئاخ بکیشی
سەربەرز خەمین خوەم شیر یەکدم
هاوڕاز شەوەیل دڵ خەریکدم
هەم ت خەمینی هەم م خەمبارم
ت زەخمی تیشە م زەخمی یارم

• • •

مەڵکشایی

لە هووز بی کەسەیل بی نیازم
فەڵەك داخ فرەی کردە جیازم
تنی نازم نەکیشاید و چمانیٚ
لە گش لاوەکەسادە کار نازم
گلاراو کردم و نیەگریٚ ستارم
توام چوی ئەور پاییزی بوارم
م دارە سەوزەگەی باخ غەمد بویم
لە بی ئاوی سزانی بەرگ و بارم

داخ درەوشمەو خوەشم!

ڕیٚوار

داخ درەوشمەو خوەشم!
تمام دنیا وەبەشم
زوور ها لەباوەڕ من و
زەنجیر لەوەرقەو هەرکەسیٚگ
گیان دایٚە وەسلاٚیٚ من و
عمریٚ خەلاٚت تەرکەشم!
نزم و نەزووك و ترش و تەنگ
سختەیٚ زنەی؛
زینیٚ مەنیٚ،
نەمردەنی،
پا وەدرەنگ
چام و زقم دیٚریٚ ولاٚت
خوین مردیٚیە و مردەخەنیٚ
لا پرتنگ بوین و ژیان لەگیان ژەنیٚ!
لەیٚرە هەوا ترش و تەنگە
لەیٚرە خودا خودایٚ جەنگە
لەیٚرە ...ئیٚرە فەزایٚ هەزلوولی ...
نە، هەزەو لیٚویٚ،
... هەزەو لیٚو تەمام ژنەیل دنیایٚ زەیٚن منە
ئیٚرە فەزایٚ هەزەو لیٚوەی باوەڕ منە
ئیٚرە سیٚدارە خانەیٚگە
هەرەس تەنگە،
ترشەو خەفە
لە کیش و مات زایٚفە

کورد فەیلی ئاوارەی "قورتبە"یش کریاگە!!

گوڵ سوو

شایەت فرەیگ لە ئیمە ناو زەریاب هونەرمەند و شاعر نەژنەفتویم و زانیاری لەباوەت ئی کەسایەتی بەهرەدارە نەزانیم، وەلی زەریاب قەدرو حورمەت و ناوداری فرەیگ دیریگ لەلای هونەرمەندەیل و هونەر دووسەیل، هەر لەوەر ئەوەیش دوینید ئی ناوە لەشوونەیل فرەیگ لەوڵاتەیل عەرەبی کریاسە دروشم و ناونیشان نویسینگەی مۆسیقایی و مووزەخانەو گرووپەیل هونەر مۆسیقاو پارك و تەنانەت بویەسە ناونیشان ماڵپەڕ ئەلکترۆنی و مەردمان فرەیگ شانازی وە بەهرەو هونەرگەی کەن.

سەرەتا با بزانیم زەریاب کییە؟ ئی کەسایەتی هونەری و مۆسیقاژەن و دەنگ خوەشە، ناو تەواوی" ئەوبولحەسەن عەلی کوڕ نافع فەیلی"ە.

زەریاب لەشار بەغدای سەردەم هاروون ژیاگەو لەژیر دەس مۆسیقاژەن ناودار ئسحاق موصلی دەرس مۆسیقا خوەندگەو هووکارەی ئالەی عود بویە، ئامێر یا ئالەت عود لەبنەڕەتەو چوار تەل یا وەتەر داشتگە، وەڵی لەبان دەس زەریاب کریاسە پەنج تەل.

بیجگە ئەوەیش شیوازیگ تر تازە لەهونەر شعری داناگەو پەیوەسەی کردیەسە گورانیەو جوير قسەیلیگ ریکخریاگ لەبان کیش یا وەزن تایبەت. تویەنیم بویشیم زەریاب یەکەمین کەسیگ بویە لە جیگیرکردن شیوەی وتن سروود گورانی.

نویسەر ناودار مهدی کاکەیی، زیاتر تەئکید لەبان ئی کەسایەتیە کردگەو چیەسە بندروس بنەڕەت و کارەیلی و ئویشیگ: زەریاب فەیلی یەکەمین کەسیگ بویە ك تیکەڵ گورانی و سروود کردگە لەبان مۆسیقاو هەر ئەویش بنەڕەت یایگرتن گورانی داناگە ئەرا تازەکارەیل هونەر گورانی. وەل ئەوەیشا زەریاب دەف زەنجیرەدار و تیمەیل مۆسیقایش جوير مۆسیقاژەن و سروود خوەنەیل داناگەو هەر خوەیشی یەکەمین کەسیگ بویە ك شانۆ یا مەسرەح بویچگ جوير شوون دانیشتن تیم یا فرقەیل مۆسیقا دروسکردگە.

مانای ئەوەسە زەریاب فەیلی دەس باڵایگ داشتگە لەهونەر مۆسیقاو جوير دانەر یا موبدع و دروسکەر ئالەتەیل مۆسیقییش تیەریەیگە هساو. وەلی دیارە بەدبەختی و ئاوارەیی کورد فەیلی تاریخ کویەنیگ داشتگەو لەی وڵات پڕ دوچەوەکی و جیاکاریە بەش زەریابیش لەغوربەت و دەروەدەری تاریخیگ تیەڵیگ داشتگە، چوینکە دویری و ئاوارەیی لەوڵات شوونەواریگ پڕ لە خەم و خوسە خەیڵدە دەروین ئادەمیزادو هەمیشە هیلیگەی هس وەنارەحەتی و ناخوەشی بکا.

ئاوارەبوین زەریاب هونەرمەندو دویرەوکەفتنی لەوڵات خوەی هەڵبەتە هووکاریگ داشتگەو دیارە وەشیوەیگ تر تەعریب و تەهجیر کریاگەو لەزێد و ماوای خوەی دویرەو خریاگە!!

سەرچەوەیل فرەیگ کووکن لەبان ئەوەك زەریاب، هەم هونەر و بەهرەی مۆسیقاگەی و هەم دەنگە خوەشگەی بویەسە بایس ئەوەك قەدەری لەیوا هەڵکەفیگ ولەوڵات

بەدبەختی و ئاوارەیی کورد فەیلی تاریخ کویەنیگ داشتگەو لەی وڵات پڕ دوچەوەکی و جیاکاریە بەش زەریابیش لەغوربەت و دەروەدەری تاریخیگ تیەڵیگ داشتگە

دەربکریەیگ و گووشەنشین غوربەت بوینیگە چەو.

هەر لەوەر ئەوەیش رووژیگ لەرووژان هاروون داوا لەئسحاق موسڵی ئەکا گورانیچڕ تازەی دەنگخوەش و هونەر تازەیگ وەپی ئاشنا بکا، ئسحاقیش زەریاب فەیلی وەل خوەیا بەیگ و چنە لای هاروون، ئنجا هاروون وەختی دەنگ خوەش و زوڵاڵ زەریاب ژنەفیگ لە خوەشییا ئویشیگە ئسحاق حورمەتی بگریگ و مقەیەتی بوود، وەلی ئسحاق یەکسەر حەسویدی وە زەریاب بەیگ و خوسەو کینەت لەلی گریگە دڵ، هەر لەوەر ئەوەیش هەڕەشە لەلی ئەکا یا ئەوەسە لەبەغدا دەربچید یا کوشمەد.

زەریاب لەئاکام ئەو هەڕەشە بەغدا هیلیگە جی و سەر خوەی ئەڵگریگ وەرەو ئەندلوس وڵات عەبدولرەحمن دویەم، خەلیفەی ئەو وڵاتیشە وەگشت قەدر و حورمەتیگ پیشوازی گەرمیگ لەلی کەن و بوودە یەکیگ لە کەسەیل نزیك لە خەلیفەی ئەندەلوس و هەر لەوەر ئەوەیش وە" زەریاب قورتبی" ناسریا.

جی داخە ك ئی جوورە بەهرەدار و هونەرمەندیگ کەم وینە بکەفیگە وەر هەڕەشەی کوشتن و لەناوبردن بیلید جوير زاناو شارەزایەیل تر کورد فەیلی و لەوانەیش زانای ناودار محەمەد سەیوانی ك زانایگ شوونەوارناس کورد فەیلی و زایندەی شار بەغدا بوی ك دراسەت فراوانیگ لەبان شوونەوارەیل سۆمەر و ئەکەد و ئوور و لەکش و ئاشوور و بابل و وەرکاو حەزەر کردو شارەزایی لەزووان بسماری سۆمەری و زووانەیل تر داشت، وەلی ئەوە بوی رژیم دکتاتۆر بەعس لەجیای ئەوەك ریز و حورمەت لەلی بنەیگ و پلەو پایەی خاسیگ وەپی بەیگ ، وەنك ناهمی و هەناسەی سەرد لەماڵ خوەی دەریکرد و ئاوارەی غوربەتی کرد و دویر لەباوان و زێد و ماوای وە ڕەنج بیوەر و فەقیری روحی سپاردە خاك.

زەریاب هونەرمەندیش لەجیای ئەوەك باڵەخانەو شوون تایبەتیگ ئەرا هونەرەگەی دروس بکریەیگ و فەرهەنگ و ئەدەبە هونەریەگەی لەتی نەف لەلی وەربگیریەیگ ، چارەنویسی کەفتە وەر حەسویدی گەناکەرەیل و ناچاری لەیوا لەلی کرد ڕوی بکەیگە وڵاتەیل تر و کلتوور و فەرهەنگ و هونەرە جوانەگەی لە وڵاتەیل تر شوونەوار داشتوود ئەرا نەوەیل ئایندەو هوونەر دووسەیل.

بڕیگ سەرچەوە ئشارەت وە ئەوە کردنە زەریاب لەساڵ ٧٧٧زاییینی لەشار بەغدا هاتەسە دونیاو لەساڵ ٨٥٢زاییینی لە "قورتبە" ماڵئاوایی یەکجاری لەدونیای هونەر کردگە. وەلی جوير ئەوەك سەرەتا ئشارەت وەپی کردیم ئالەت عود تائیسەیش شوونەوار دەس ئەو بویەو مەقامەیل فرەیگیش ك وەرجە ئەو نەزانریاگە تیکەڵ مۆسیقای کردگەو شیواز ئیقاعیش هەر لەبان دەس ئەو بویە لەڕوی گونجانن شعر و مۆسیقا. ك لەتاو هەڕەشەو کوشتن هونەر و بەهرەگەی جیواز کرد ئەرا کوومەڵگای ئەندەلوسی و تەنانەت وڵاتەیل خوەرئاوایش لەو هونەر و کلتوور و فەرهەنگە نەف وەرگرتن و دی وەی جوورە تویەنیم بویشیم کورد فەیلی ئاوارەی "قورتبە"یش کریاگەو لە زێد و باوان خوەی دویرەو خریاگە.

رووشنهویری کورد و کلتوور رووشنهویری کوردی

ستیڤان شەمزینانی

هویچ رووشنهویریگ نیەتویەنێد گام تازەگەری بنەێد وەبی نوورستن ئەرا کلتوور. هویچ رووشنهویریگ نیەتویەنێد برەسێدە ئاست رووشنهویریەت وەبی خوەندنەوەی کلتوور رووشنهویری.

هەرچەنی ئیمەی کورد لەروی کلتوور رووشنهویریەو فەقیریم، وەلی نوورستن ئەرا ریشگ و بنەرەت ئەو رووشنهویریە یەکیگە لەمەرجەیل سەرخستنی و هەرچەنی کلتوور نویسانن لەناو کورد کلتووریگ تازەسە وەبەراورد وەل مللەتەیل تر هەم لەوەر ئەوەك مللەتیگ رەوەن و دویر لەژیان شارنشینی و شارستانی بویەو هەم لەوەر ئەوەیش ك وەردەام مللەتیگ ژیردەسەو داگیرکریای بویە، وەلی وەل ئەوەیشا بیگومان کلتووریگ رووشنهویری دیریم ك زیاتر شعر لەبانی زاڵە، ك ئەویش بنەرەتەیل رووشنهویری ئیمەس. ئمجا شعر گشت وەزیفەیگ گرتویدە خوەی، هەر لە سیاسەتەو بگر تا رەسێدە خاسسازی کوومەڵایەتی. شعر تەنیا زووانیگ بوی ك نەوەیل وەرین کورد ئاشنای رووشنهویری کرد و تیەنگیان وەپی شکیا، یەیش لەوەر ئەوەك شعر زووان قوناغ کشتوکاڵیەو تەنانەت هووزەیل سەرەتایی و دویاکەفتگیش تویەنن شعر جوان و ئاست بەرز بویشن و بنویسن، وەلی نیەتویەنن رۆمان بنویسن، نیەتویەنن لەفکرو فەلسەفە برەسنەو ، هەر لەوەر ئەوەیش ئاساییە ئەرا کوردیگ ك تا سەرەتای سەدەی بیس ئاشنای ژیان شارنشینی نەویەو کلتووره رووشنهویریەگەی پیکهاتوید لە شعر و لەهەمان وەخت ئاساییە شاعرەیل دەسەی یەکەم و سەرسوار رووشنهویرەیل کورد بوون. خەزعەل ماجدی باوەری لەیواسە، هەرچەنی بچیمنە ناو قویلایی رووژگار، ئەوقەرە کاریگەری گوزەیشتە کەمەو بوود، وەلی گوزەیشتە دەس لەلی نیەدریەێد و بایەسە هونەرمەند یا داهێنەرەیل ئەو تاریخە هەڵەودەن نەك ئەرا گەردین لەشوون حەقیقەت، بەڵکوو ئەرا گەردین لەشوون بنەرەتیگ ئەرا ئەوەك بتویەنێد رەخنە لەو بنەرەتە بگرێد و دوبارە رەگەزەیل ئەو بنەرەتە لەشعر و هونەر و فکر بنیات بنەێد. وەلی دوینید رووشنهویر کورد هیمان چشتەیلیگ بنەرەتی نەخوەنستگەو یەکسەر باز دەێد ئەرا چشتەیل گەورا.

رووشنهویر لەیوا دیریم هیمان چوار کتاو نەخوەنیەو دەم لەپۆست مۆدێرن دەێد و رووشنهویر لەیوایش دیریم هیمان چوار خەت لەبان"جزیری" یا "خانی" نەنویسانەو سەدەها لاپەرە لەبان"درێدا" یا "مارکس" سیەوە کردنە.

رووشنهویر ئیمە بنەرەت کارەیل رووشنهویری خوەی لەبان لم و لە هەوایگ شیدار دەسچن کردگە، فرەیگ لە رووشنهویرەیلمان هویچ لە گوزەیشتە نیەزانن و دەم لە فەلسەفەی هاوچەرخ دەن.شمارەیگ شاعر بوینەسە نوێنەر شعر کوردی، ئەیانە نەك هەر نیەتویەنن چەن گامیگیش بکەفنە نوای" گۆران"، بەڵکوو بایەسە وەئەوە رازی بویمن ئەگەر بتویەنن ئەو چشتە لەدەسیان باێد. مانای ئەوەسە ئاساییە ئەگەر بویشیم رووشنهویر کورد نەك لەبان خەرمان کلتوور رووشنهویری کوردی و دراسەتکردن خاڵەیل کز و بتەو ئەو رووشنهویریە نیەتویەنێد تەکانیگ وەرەو نوا بیەێد، بەڵکوو وەچەواشەوە زیاتر لەوەر نەخوەنەواری و کڵووڵی ماریفەتەو خەریکە ئەوەیش ك دیرێدەی ناپوختیەو ئەکاو لەناوی بەێد. رووشنهویر تازەی کورد هویچ زیایەیگ وەپی نیە، هەر لەوەر ئەوەیش ئیمە تیەنگی خوەمان لەشعرەیل نالی و مەحوی و مەولەوی و لەکتاوەیل تر شکنیم.

نویسەرەیل هەر وەنویسەری تیەنە دونیا، یا دویاخر بوونە نویسەر؟

ویلیام پدەن

ئی پرسیارە وەگشت جووریگ هەر لە زویەو وجوود داشتگە. لەگشت ئەو شوونەیلە ك پەیوەسە وە نویسەری و لەگشت کۆنفرانسەیل سەر وەنویسەرەیل و نزیك وە گفتوگووەیل وەل نویسەرەیل جایەڵ جوان، ئی پرسیارە هەر بویە.ئەرا نموونە: ئایا وەرزشکاریگ وە قارەمانی لەدایگ بوود یا دویاخر بوودە قارەمان؟ دکتۆریگ پلەبەرز مەژگ چوین هەر وەو پلەو فامیدەییە لەدایگ بوود؟ یا ئاوازدانەر خاسیگ وەختی لەدایگ بوود لە ئاواز دانایین زانێد یا دویاخر هووکارە بوود؟ئیمە چشتیگ وەناو رێککەفت ئەدەبی نەیریم. لەتاریخ ئەدەبیات نویسانن، چشتیگ نیە وەناو رویدایین ریککەفتەیل ئەدەبی. ئی هویر و باوەرە ئەوەسە ك لەراسیەو دویرن یا هەڵکەفتێگ کەموینەس یا هویر و ئەرای چوینیگ نادروسن، یەیش جوور ئەو باسکردنەسە ك لەباوەت مەرگ "مارك توایین" ئویشنەی ك شاخ و باڵ فرەیگ ئەرای دروس کریاگە، وەتایبەت لەلایەن ئەوەانەك دویرن لە زانیاری. دی نووریـد ئی ئەرای چوینەیل نادروسە بویەسە ئەفسانەو فرەجار نویسەرەیل وە بوونەی نویسانننەو لق و پوو فرەیگ ئەرایان دانریەێد.مەردم سادەو هەزاران نویسەر تر ك ئومید و ئارەزوو ئەوە دیرن ناوبانگ دەربکەن و بوونە خاوەن سامان، تەماشا کەید رووژگار بەنە سەر، وەلی نووريد بەرهەم خاسیگ ئەرا کارکردن و دیاری وەرگرتن نەیرن. پربوین خەیاڵ نویسەر لەچشت، جوور گەشەکردنیگ کەموینەس ك لە ئشق و بەهرەو شاکاریگ ئەدەبی خوەی دوینێدەو و ئەومید و ئارەزوو ئەوە دیرێد ناوی بچوودە رز کتاوەیل هەڵوژریاگ و وەملیۆنەها دۆلار وەربگرێد، یەیش کاریگ نارێگ و نادروسە، ك تەنیا خوەی لەخەیاڵ دیەسەو، یەیش وەردەوام هویر لەلی کریەێد.

ئمجا ئەو راسیە ك نیەتویەنیم لەلی بوایم، ئەوەسە ك سەرکەفتن لە نویسانن هەوڵ شارەزایی ئنسانی تواێد، ئمجا وەرای ئیمە ئەو سەرکەفتنە لە بنەرەتەو توانایی زەوق و فکرەیگ تایبەتیە ك وەڵ خوەیا لەوەر خاتر ئامانج چەسپانن خود خوەی و باوەرکردن وە خوەی هس تایبەتیگ تیەرێدە وجوود.

ئەو سەرکەفتنە هەوەجە وە گوزەرکردن دەورانیگ دویر ودیریژ دیرێد ك لەو ماوە ئادەمیزاد تویەنێد هووکارەی هونەر یا پیشەی خوەی بوود.

بیگومان ئەو ئادەمیزادە شەکەتی فرەیگ کیشێد و شەونەخەفی و هەوڵ و تەقلای فرەیگ دەێد ئەرا ئەوەك برەسێدە پلەی خاسیگ ، هەڵبەتە یەیش ئاشکراس ك کەمە کەمە دەس وەپی ئەکا تا رەسێدە رادەی قەناعەت، وەل ئەوەیشا تویەنیم بویشیم بریگ لە نویسەرەیل تازەکار، فرە گورجتر لەئەواکان تر ئەزموون تیەرنە دەس، چوینکە خاوەن زەوق و سەررشتەدارن.نویسەر بایەسە هەوڵ خاسیگ بیەێد و خوەی لە خوەندن کتاوەیل نزیکەو بکاو زانیاری خاسیگیش داشتوود و تواناو هس و هویر خوەی جیواز بکا ئەرا ناوەندیگ تر.

وەل ئەوەیشا بایەسە سەعاتەیل فرەیگ خەریك خوەندن و نویسانن و لەیەکەودایین بوود تا بتویەنێد هونەر خوەی وە پوختەو جوان بوینێد.

نویسەر بایەسە تا تویەنێد سەر بکیشێدە ناو زانیاریەیل جووراوجوور، بایەسە شەکەتی بوینێدە چەو ئەرا ئەوەك بتویەنێد ئارەزووەیلی بارێدە دی، هەر لەوەر ئەوەیش نویسەر هەوڵ خاسیگ تواێد تا بوودە نویسەر.

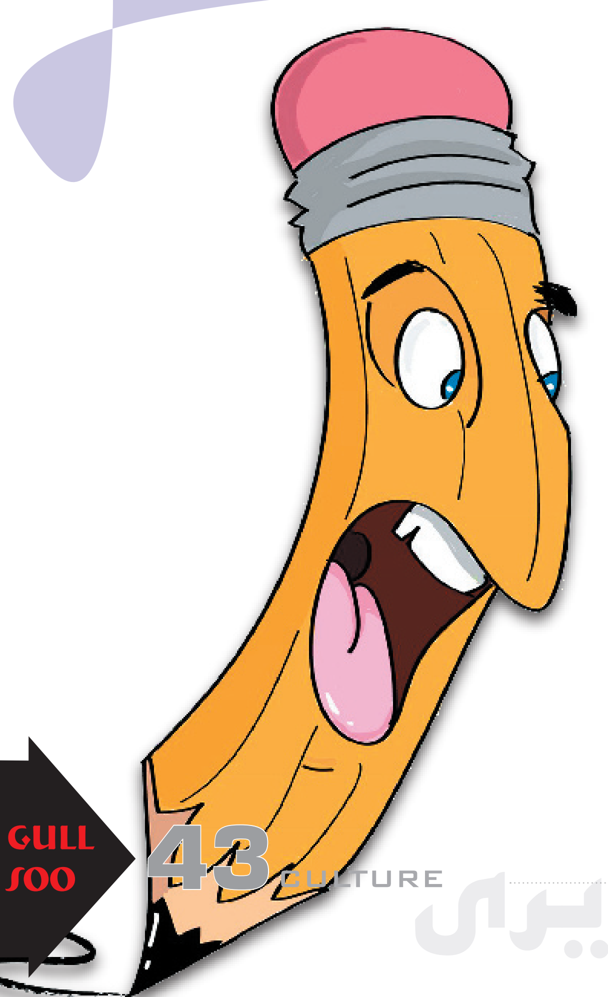

بار دەروینی تاك كورد

سەلوان مەحموود

بیگومان دەروین چشت وەرفراوان و گەورایگە ك وەل ئادەمیزاد دروس بوود و کاریگەر بوود وە ڕویداگەیل ژیان و هەر وەو جوورەگ لەش تویش جوورەها نەخوەشیٚ و کیشەو گرفت تیەیٚد ك بڕیگ لەلیان دریژەوەختەو بڕیگیانیش وەختیەو شایەت تەنیا چەن رووژیگ دریژە داشتوود. سەرچەوەیگ گرنگ وەردەس رووشنهویری، پیکهاتگە لەخوەندن، وەتایبەت لەقوناغەیل سەرەتایی و ناوەندی، ئەگەر کەمیگ وە وردی تەماشای باوەتەیل ئی قوناغە بکەیم، دوینیم لەدەرسەیلیگ باس لەجەسەی ئادەمیزاد کریەیٚد و خوەندکارەیل ئاشنا بوون وە سەرەتایەیل کار لەش و کارکردن بڕیگ لەئەندامەیل و هەر ئەندامیگیش چەن نەخوەشییگ ك تویشی تیٚەیٚد باس کریەیٚد. ئەیە بنەمایگ زانستی سەرەکی بەخشیگە خوەندکار و فەرهەنگە زانستیەگەی دەولەمەنتر ئەکا، وەلی ئەوەك تائیسە باس لەلی نەکریاگەو لەهویچ باوەتیگ رووشنایی نەخریاسە بانی، ئەویش لایەن دەروینی ئادەمیزادەو شیواز دروسبوین نەخوەشیەیل دەروینیە، ك لەهویچ قوناغیگ خوەندن باس نەکریاگە ك ئەقڵ و دەروینیش تویش نەخوەشی تیەن، یا دوینید کورتەباسیگیش لەباوەت نەخوەشیەیل دەروینی و شیواز چارەسەر زانستی ئی نەخوەشیەیلە باس نەکریاگە تا خوەندکاریش بتویەنیٚد ئەو هویروڕایەیل غەڵەتە لەلای خوەیەو راسەو بکا،مانای ئەوەسە سەرچەوەی یەکەم رووشنهویری فرە کزە لەی مەیدانەو شایەت مەمەریگ چەواشەکردنیش بوود، چوینکە منالْ لەی قوناغە شیواز هویرەوکردنی تایبەت و جیاوازەو ئەوە لەمەژگی چەسپیەیٚد ك(نەخوەشیەیل دەروینی بنەمایگ زانستی نەیرن) چوینکە ئەگەر داشتوون ئەی ئەرا چە لە کتاو زانستی باس لەلی نەکریاگەو تەنیا باس لەنەخوەشیٚ ئەندامەیل تر لەش کریاگە!.سەرچەوەیگ تر رووشنهویری پیکهاتگە لەخیزان و رەفیق و کەسەیل دەوروەر، ك لەوەختی ئەیانیش ئاستیگ دیاریکریاگ دیرن لەی مەیدانە دی چوین بوونە سەرچەوە ئەرا کەسیگ تر.

ریگەیگ تر لۆژیکی ئەرا پەیمانەکردن ئاست رووشنهویری دەروینی تاك کورد ئەوەسە ك ئەگەر بەراورد بکەیم لەناونی شمارەی ئەو نەخوەشەیلە ك سەردان ناشارەزای دەروینی کەن وەمەبەس نەخوەشی دەروینی ئەوە ئەرامان دەرکەفیٚد ك هیمان هویروباوەر غەڵەت چەنیگ فرەسەو کەسەیل سادەو فەقیر چوین رووژانە وازیٚ وە دەروینیان کریەیٚد لەلایەن چەن کەسیگ ناشارەزا. مانای ئەوەسە وەخت ئەوە هاتگە لایەنەیل پەیوەندیدار بەرنامەیگ فراوان پەیرەو بکەن وەمەبەس بەرزەوکردن ئاست زانیاری تاك و راسەوکردن ئەو هویروباوەرەیل ناراسە ك لەی وەخت و لەی دونیای پیشکەفتگە هیمان مللەتەگەمان گرفتارە وەپی و رووژانە چەنەها کەس بوونە قوربانی دویاکەفتگی. هەر لەوەر ئەوەیش هەر کیشەی گەورایگ لەناونی خیزان یا کوومەڵگا بوود ئەگەر یا ئحتمال تویشبوین وە بار دەروینی تاکەیلی لەلی کەفیٚدەو، یەیش لەئەنجام هویرەوکردن فرەی تاکەیلە ئەرارەسین وەئامانجیگ یا چارەسەریگ گونجیاگ ئەرا کیشەگە، وەلی ك ئەنجام هویرەوکردنەیل روی لەبار خراویگ کرد ئەوە تاك هس وە نارەحەتییگ دەروینی ئەکاو شایەت لەبڕیگ لایەنەو حاڵەتە دەروینیەگە روی لە زیایبوین بکاو برەسیٚدە ئاست شیتی، هەرلەوەر ئەوەیش سەردان پزیشك دەروینی ئەرا ئی حاڵەتەیلە مینیٚدە بان رووشنهویری خود نەخوەشەگەو کەس و کار ئەو نەخوەش دەروینیە.

خوەندنگا جامەك ئایندەی مللەتە

حەمە کەریم عارف

شایەت ئەوە بویشیم ئایندەی هەر وڵات و مللەتیگ لە خوەندنگایەیلیانەو خوەنریەنەو،
یا وەلای کەمەو خەتەیل گشتی ئایندەی هەر وڵات و مللەتیگ تارادەی فرەیگ لەخوەندنگایەیلەو دوینریەیٚد و دیٚاری کریەیٚد،
ئەیە زیادەڕەوی نیە، چوینکە ئاست پەروەردەو پیٚشکەفتن و زانست دیاری ئەکا.
هەڵبەتە گشتمان ئەوە زانیم ك پروسەی پەروەردەو هووکارەکردن پروسەیگ دریژ وەختبەرەو ئەنجامەیل خاسی زوی دیار نیەیٚد، بەڵکوو وەخت فرەیگ توایٚد و بایەسە لەگشت قوناغەیل خوەندن ئاست یایگرتن لەوەرچەو بگیریەیٚد، چوینکە پیشکەفتن ئایندەی وڵات بەسیاسە بەرزی ئاست یایگرتن و خوەندکارەیل ئمڕوو بوونە کارمەند گشت بوارەیل سوو لەژیان وڵات و مللەت.
هەر لەوەر ئەوەیش بایەسە بەرنامەیل خوەندن وەجووریگ دانریەیٚد ك خوەندکار لەژیان کردەیی خوەیشی نەف لەلی وەربگریٚد و جویر کادر ئایندەیش زیاتر لەری شارەزاییەو خزمەت وەمللەت و نیشتمان خوەی بکاو بکەفیٚدە وەل کاروان شارستانیەت مەردماو بەشداری لە بەرهەمهاوردن تاریخ ئنسانی بکا.
دیارە خوەندن وەرجە گشت چشتیگ بایەسە لەوەر خاتر وەدەسهاوردن ماریفەت و زانست بوود، ماریفەت لەباوەت ئی دونیا ك ئادەمیزاد لەتی ژیەیٚد، ماریفەت لەباوەت خود ئادەمیزاد، تا بوودە فاکتەریگ ئەرا ریخوەشکردن کەسەیل تر، هەر لەوەر ئەوەیش دوینیم ك حکوومەت وڵاتەیل پیشکەفتگ بوودجەی فرەیگ ئەرا خوەندن و پەروەردە تەرخان کەن و شارەزایەیل گشتجوور لەمەیدانەیل جیاجیای ژیان تیەرنە رەسین. وەلی جی داخە لەلای ئیمە،
خوەندن وە زوورمی ئەرا ئەوە بویە ك خوەندکار بوودە کارمەندو مەعاش خوەر و حکوومەت دامەزرنیٚدەی و هەر لەرووژ دامەزراننی تەمەڵ و خەمسەرد بوود و ٣٠ ساڵ تەواو بکاو خانەنشین بکریەی!!
مانای ئەوەسە خوەندنگا لەیرە زیاتر بەرهەمهاوردن خوەنەوار مەعاش خوەر گرتیەسە مل، نەك رەسانن کادر کاراو هەڵکەفتگ و شارەزاو رووشنهویر و زاناو دانا،
ك هەڵبەتە هەرکەسیگ برەسیٚدە ئەو ئاستە دی خوەی گەردیٚد و مینەی مەشق شارەزایی و بەهرەیلی ئەکا ك بیجگە دابینکردن ژیان لەهەمان وەخت تا بتویەنیٚد بەهرەو توانایی خوەیشی نیشان بیەیٚد.
دویای ئەوەیش مەسەلەی فشار دایگ وباوگ و کەس وکار لەبان خوەندکار،
یەیش لەلای ئیمە کاردانەوەی خراویگ لەلای خوەندکار دروس کردگە، دایگ وباوگ لەیوا تەماشای خوەندکار کەن ك بایەسە وە ئارەزوو ئەوان بوون و غافڵن لەوەك منال لەی سەردەمە جیاوازترە لەسەردەم ئەوان و تەنانەت ژیان و گوزرانیانیش لەژیان ئەوان جیاوازترە،
یەیش بویەسە مایەی ئەوەك داڵگ وباوگ لەرووژەیل تاقیکردن فشار فرەیگ بخەنە بان مناڵەیلیان و چەوەڕیٚ ئی جوور نمرەی بەرزیگ لە مناڵەگەیان بکەن وەجووریگ دەروین مناڵەگە نارەحەت بکا، یا دوینید هەرەشە لەلیان کەن ئەگەر سەرنەکەفن!
بیٚگومان باوگ و داڵگ بایەسە بەهرەیل نهیٚنی مناڵەیلیان بناسن و لەو بوارە هاوکاری ماموٚستاو خوەندنگایش بکەن ئەرا پەروەردەکردن و رەسین ئەو بەهرەو تواناییەیلە ك لەئایندەو بوار خوەی هەر دیار دەیٚد، چوینکە بەهرە ك پەروەردە بوی شەرم لەکەس ناکاو هەر دەرفەتیگ ئەرای بایٚدە دی خوەی نیشان دەیٚد.

ئایا ژن ئەخوازێ لەپیاوسالاری نجاتی بوود یا گەردێدە شوونی؟

کامەران چرۆستانی

ئایا کوومەڵگای ئیسەمان وەتاییەت ژنەیل ئەخوازن لەدەسلاٚت پیاگ و پیاوسالاری کومەڵگا نجاتیان بوود؟ ئایا ئەو کیشەیلە چەن ك تیەنە وەردەم خیزانیگ مۆدێرن؟

ئەراچە بریگ لەژنەیل نیەتویەنن قیمەتیگ ئەرا ئەو ئازادی و مامڵە دابنەن ك وەهەردوگیانەو لەناو خیزانە تازەگە بنیاتی نانە؟ مەمەری چەس هان ژنیگ دەید دوشمنایەتی ئەو پیاوە بکا ك تا دویەکە خەو وەپیەو دونیاد؟ ئەراچە ژنەیلیگ هەن نیەتویەنن وەل پیاویگ هەڵبکەن ك دویرە لەپیاوسالاری لەناو مەرز خیزان؟ ئایا ئەو ژنەیلە تویەنن دویر لەچەتر پیاوسالاری بژیەن؟

بیگومان گشت ئادەمیزادیگ بەرهەم ئەو وەزعەسە، ك هەرچەنی کاریگەر بوود وەلی راسییگ هەس ك پەروەردەو سفەت و شیواز هویرەوکردن هەرکەسیگ چشتیگ وەرگیریاگەو دی وەل گەورابوین ئەو کەسە ئاراستەیل جیواز وەرگرن، وەل ئەوەیشا پەروەردە ك لەدایگ و باوگەو ئەرا مناڵەیل مەندوینەو. ئەرا نموونە: ئەگەر دو مناڵ لفانەی باوگ و دایگیگ هەر یەکیگیان لەکوومەڵگایگ جیاواز پەروەردە بکریەن ئەوە دو کەسایەتی جیاواز وە دو شیواز هویرەوکردن جیاواز پەروەردە بوون. ژن خوەرهەلاٚت لەناو جەهانیگ پیاوسالاری پەروەردە بوود، ك پیاو لەتی بریاردەرە، ك بەعزەجاریگ ژن بوودە مولٛکیگ لەناو دەس پیاو، ئمجا ئی پیاوە برا یا باوگ یا هاوسەر بوود یا جار لەیوا هەس قەومیگ یا هاوسایگە. یەیش لەیوا کردگە ك مەرز کەسایەتی ژن فرە تەنگەو بوود و ئازادی لەتی کەم بوود.

هەرچەنی ئەگەر باید و تەماشای کوومەڵگایەیل خوەرهەلاٚتی بکەیم، شایەت نەویشیم پیاو خاوەن گشت ئازادی و بریاریگە، بەڵکوو ئەو پەت و زەنجیرە هەردوگیان گرتیەسەو، وەلی ئەگەر بەراورد بکەیم، ئەوە پەت و زنجیر ژن فرەترە، چوینکە بریگ داب و نەریت بوینەسە تەوقیگ لەکوومەڵگاو ژن زیاتر لەتی بویەسە قوربانی، وەلی ئەوەك تەوق مل ژن زیای کردگە، پیکهاتگە لە پیاوسالاری پیاو ك ئەویش دەرئەنجام ئەو پەروەردەی وەرتەنگ کەسایەتییەسە ك پیاو لەتی ژیەێد.

گشت ئی مەمەر و سفەتەیلە لەیوا کردگە، ك ژن لەناو قەیری پەت و زنجیر پەروەردە بوود، ك چینیگ لەلیان هس وەپی ناکەن و چینیگیان هس وەپی کردنە، وەلی خوەی قەناعەت وەخوەی ئەکا ك بایەسە وەو چشتە رازی بوود ك ژیان هەر لەیوا بویەو هەر لەیوایش بوود. هەر لەوەر ئەوەیش خەو و ئارەزوو بەش فرەی نەوەیل تازە ئەوەسە برەسنە ئامانج و هەر لەوەر ئەوەیش باس لەهەق و ئازادی ژنەیل کریەێد و لەو چشتەیلە کریەێد ك گشت ئنسانیەت ئارەزوومەندیەو هەوڵ ئەرای دریەێد، وەلی مەمەر چەس ك فرەجار ئی جوورە پەیوەندیەیلە سەرنیەگرن یا وەتەلاٚق کووتایی تیەن یا وەدەمەقاڵ و ئاژاوەو خواست ژنەگە ئەرا وجوود ئازادی و دەسلاٚت لەژیانی؟

مەمەرەیل کەسایەتی و دەروینی فرەن، ك ئەوانەیش چنەو ئەرا گەشەی کەسایەتی و کلتووری تاکەکەس لەناو کوومەڵگایەیل خوەرهەلاٚت، ك مەرز کەسایەتی و ئازادیمان لەتی ئەوقەرە گەشە نەکردگەو لەناو دەرفەتیگ تەنگ ژیان هویرو ئەرای چوینەیلمان بەرجەسە کەیم.

یەیش بیجگە ئەوەك پەروەردەکردنمان و هووکارەبوینمان وە وجوود دەسلاٚتیگ ك بەێدەمانە ڕێیەو هەر لەباوگ، دالٛگ ، داب ونەریت، قەوم وکارە، هاوسا تا رەسێدە مەرز خودا ك وەگوورەی ئەرای چوینەیل ئەو کەسایەتییەسە ك گشت گەردوون و ئنسانیەت بەێدە ڕێیەو و کۆنترۆڵ گشت جموجویلیگمان ئەکا.

فرەجار کەسایەتی و بار دەروینی، ك تاکەکەس دیرێدەی، رەسنێدەی وەزعیگ ك ئادەمیزاد وەبی وجوود دەسلاٚتیگ و بی ئەو پیاوسالاریە نەتویەنێد وەزعیگ ئاسایی ئەرا ژیان بگرێدە خوەی و هەمیشە چەوەڕی ئەو دەسلاٚتە ئەکا ك وەدریژایی ژیانی وەلیا هاوڕی و هاوژیانی بویە، چوینکە ئازادی و خود ئسپاتکردن ئەو ترسە دەێدەپی ك نیەتویەنێد وەتەنیا ژیان بوەێدە ڕێیەو.

مانای ئەوەسە ئادەمیزاد نەك خوسەی لە ئازادی و هاوڕەفیقی پیاو و ژن باێد ، بەڵکوو ترس لەو ئازادیە دیرێد و نەوین باوەڕ وە تواناو مەرزەیل لەیوا لەلی ئەکا فرەجار باوش بکادە دەسلاٚتەگەی جاران ك تائیسەیش رویوەڕویی بوودەو و زوورانبازی وەلیا ئەکا.

هەرچەنی فرەکەس لەکوومەڵگا وەیەکەو ژیان ژن و پیاو دویر لەسفەت پیاوسالاری وەجەهانیگ خەیاڵی دانەن، وەلی هەمیشە ترسمان لەئاڵشتکاری و چگنمان وەرەو ئازادی هووکارن ئەرا ئەو رەسینەوەو فامستن غەڵەتە.

گشت ئی مەمەر و سفەتەیلە لەیوا کردگە، ك ژن لەناو قەیری پەت و زنجیر پەروەردە بوود، ك چینیگ لەلیان هس وەپی ناکەن و چینیگیان هس وەپی کردنە،

نجات پەیاکردن ژن و پیاو لەسایەی تاریخ پیاوسالاری کوومەڵگا، پروسەیگ دویرو دریژەو ئەرك فرەیگ تواێد. ژنیش ك تائیسە نیەتویەنێد دویر لەو دەسلاٚتە خوەی بوینێدەو دەرئەنجامیگ ئاساییە ئەرا ئەوەك خود ژن خوەی و گشت تەوەرەیل دەرەکی ئی جوورە هەلیگ ئەرایان هەڵنەکەفتگە ك بتویەنێد گامەیل گەشەوەپیداین گورجترەو بکا، هەر لەوەر ئەوەیش دوینیم ژن فرەجار وجوود خوەی لەژێر چەتر ئەو دەسلاٚتە دوینێدەو و ئەگەر لەلی گوم بوود، ئەوە لەشوونی وڵ بوود و ئەرای گەردێ.

ئمجا تەنیا ڕێیگ ك ئادەمیزاد بتویەنێد ئارامی ژیان و بەختەوەری ئەرا خوەی و دەورووەرەگەی داشتوود، پیکهاتگە لەهاوکاری و ئازادی لەتی، ئمجا ئەرا رەسین وەی ئامانجیشە ئادەمیزاد هەوەجە وە نجات پەیاکردن دیرێد لەدەسلاٚت پیاوسالاری ئەرا ئەوەك ژن و پیاو بتویەنن لەکیشەیل فرەیگ نجاتیان بوود.

گژوگیاو دەرمان

گول سوو

سەردەمەیلیگ وەرجە ئەوەك دەرمان ئەرا وەرگیریگردن لەنەخوەشیەیل باریەیدە کار، گشت شارستانیەیل دونیا پشت وە دەرمان گیایی بەسان جوور چارەسەر ئەرا نەخوەشیەیلیان، ئمجا تاریخ دەرمان گیایی چوودەو ئەرا سەردەم ئادەمیزاد نیاندەرتال ك وە هەزاران ساڵ وەرجە ئیسە ژیانە.

دەرمان گیایی هەر زەمانەی کویەنەو دەور خوەی داشتگە لەچارەسەرکردن نەخوەشیەیل جووراوجوور، وەلی لەشوون وەدیکردن چەنەها پیکهاتەی پزیشکی و دروسکردن دەرمان کیمیایی دی ئومید گەورایگ بەخشانە ئادەمیزاد ئەرا ئایندەیگ خاس و دویر لەنەخوەشیەیل جووراوجوور، وەلی وەل وەسەرچگن وەخت و لەیەکەودایین پیکهاتەی دەرمانەیل کیمیایی، ئەوە ئسپات کریا ك ئی دەرمانەیل کیمیاییە چەنیگ بوونە چارەسەر ئەوەنەیش کیشەی تەندروسی دروس کەن و بیجگە ئەوەیش زوی تاریخیان تەواو بوود، وەلی ئمروو لەگشت جەهان و لە وڵاتەیل ئەمریکاو ئەوروپا جاریگ تر زینگەو بوینە ك وەشیوەی فراوانیگ پەرە وەپی دریەید و دەرمان ئامادەکریای لەگژوگیای سروشتی ئەرا گشت نەخوەشیەیل جووراوجوور ئامادە کریاگە.

فرەیگ لە شارەزاو گژوگیاناسەیل باوەریان لەیواسە ك زانست گیایەیل دەرمانی خوەرئاوا بنەرەتیگ لەگیای دەرمانی سۆمەری دیرن و سۆمەریەیل وەرجە ٣٠٠٠ ساڵ وەرجە زایین ژیان و قانجاز لەقەیری گیا وەرگرتنە ئەرا چارەسەر بریگ نەخوەشی.

ئەو بەڵگەیلە ك لەشارستانیەت ئاشووریەیل و یۆنان مەندنەسە جی ئەوە دەرخەن ك ئەوانیش نەف لە گیایەیل دەرمانی وەرگرتنە، وەل ئەوەیشا خەڵك وڵاتەیل ئەسکەندینافیاو هووزەیل سەرەتایی ئەوروپایش ئی جوورە دەرمانەیلە وەمەبەس چارەسەر هاوردنەسە کار. ئمجا دەرمانەیل گیایی شیواز جووراوجوور دیرن و لەوانەیش:

گیایەیل وشکانی: ئی جوورە گیایەیلە، گوڵ و ریشگ و لق گیایەیل وە وشکەوکریاگی لە بازارەیل و دەرمانخانەیل فرووشیەن و شیوەی وەکارهاوردنیان جویر چای خوریەید یا لەری کوڵانن کەمیگەو نەف لەلیان وەرگیریەید.گیایەیل تازە: بریگ لەجوور دەرمانەیل گیایی لەشیوەی گیای تەر فرووشیەن و هەر وەتازەیی و تەری تیەریەنە کار.جەرەودریاگ گیا: یەیش پیکهاتگە لەجەرەودریاگ و ئاو ئی جوورە گیایەیلە ك ئەرا دەرمان ئامادە کریەید .

حەب: یەیش پیکهاتەیگە لەبەشیگ ئامادەکریای گیایەیل ولەژیر فشار بەرزیگ دروس کریەن ك وەشیوەی حەب و کەپسوول ئامادە کریەن.هاریاگ: ئەرا ئامادەکردن ئی جوورە دەرمانە، گژوگیاگە خەنە ناو دەزگای تاونەر و دویاخر خەنەی ژیر گەرمی و ئمجا شلەیگ دروس بوود ك وەل ئاو مقەتەرا خریەیدە ناو شیشەو مقەیەتی لەلی کریەید، هەر لەوەر ئەوەیش ئی دەرمانەیل هاریاگە پاکترین جوور دەرمانەیل گیایین و شیوەی وەکارهاوردنی فرە ئاسانە.

ئیسە لەکوردستان خوەمانیش فرە گەشە دریاسە ئی مەیدانەو فرەیگ لە شارەزایەیل باوەرنامە لەی بوارە وەرگرتنەو مەردمان فرەیگیش روی لەدەرمان گیایی کردنە وەمەبەس چارەسەر و بیجگە ئەوەیش چەنەها دەرمانخانەی تایبەت وە دەرمان گیایی واز کریاگەو دەرمان زوورم نەخوەشیەیل جووراوجوور لەلایان کەفیدە دەس.

هونەر قسەکردن

گوڵ سوو جەماڵ ئەرکەوازی

فرەکەس لەدونیا لەوەخت قسەکردن و جواودانەوەی هەر پرسیاریگ هەوڵ ئەوە دەن دانایانە لەروی گوزارشەو هەڵویست و قسەیل خوەیان نیشان بیەن و گەردنە شوون وشەیلیگ گەوراو مانادار، هەڵبەتە ئی کاریشە گشت کەسیگ نیەتویەنید ئەنجامی بیەید تەنیا ئەوانەك بەهرەدارن لەقسە ك کوردوەتەنی(قسەزان)ن.

قسەکردن هونەرە، ئی هونەریشە لەکەسیگەو ئەرا کەسیگ تر جیاوازە، ئنجا هونەر قسەکردن بەشیگە لەهەوەجەیل سەرەکی ژیان و پەیوەسە وە ئەقڵ ئادەمیزادو هویرەوکردنی. قسەزانی فرەجاریش لەری خودرووشنهویریکردنەو سەرچەوە گرید، چوینکە پەیوەندی راسەوخۆ دیرید وەخوەندنەوەو زانیاری، هەر لەوەر ئەوەیش بایەسە بگەردیمنە شوون ئی سەرچەوەی خود رووشنهویرکردنە لەری کتاوخانەو پەیاکردن زانیاری جوراوجوور، وەتایبەت ئمروو ك دونیای ئەنتەرنیت و تەکنۆلۆژیای تازەس زیاتر ری ئەرا ئارەزوومەندەیل ئی مەیدانە هامار کردگە.لەسەردەم کویەن وەتایبەت لەناو دیواخانەیل، هەمیشە قسەی مانادار کریاگەو پیاوەیل قسەزان وە هونەرەو هویرورای خوەیان دەرخستنە، تەنانەت لەلای بریگ لەشاعرەیل و ناودارەیل کوردیش جوورە قسەکردنیگ پر گەوهەر و مانادار ك نسبەتیگ لە چەوچەیش گرتەسە خوەی ئاراستەی یەکتری کریاگە، ئەرا نموونە: شاکەو خان مەسویر جووریگ لەهونەر قسەکردن هاوردنەسە کارو هەوەجە وە شیەوکردن مانایەیلی کریاگەو یەکیگ لەو قسەیلیشە ئەوەسە ك خان مەسویر وەشعرەو پرسیار لە شاکە ئەکاو ئویشید: پیدان بواچم مەجلسیەل وە گەل یە چ مەلیگە یەی تن و شەش پەل؟

ئنجا شاکەیش هەر وەماناوە جواوی داسەوە ك ئویشید: ماوای ئەو مەلە ها لە ئاو زەلخان مەسویر ئەولەس ماسی کەی وە مەل

دیارە پاشاو دەسڵاتدارەیلیش هەمیشە هەوەجە وە ئی جوورە کەسەیل قسەزانە داشتنەو فرەجاریش ئەرا قسەزانەیل ئەرا داواکردن چشتیگ یا هەواڵپرسین و گفتوگوو هەر وەماناوە گەوهەر خوەیان فرووشتنەو مایەی قەدرو حورمەت بوینە لەناو کوومەڵگا. ئنجا ژنیشەیلیش لەی هونەر قسەکردنە بیبەش نەوینەو ئەوانیش بەش خوەیان لەهونەر قسە داشتنەو فرەن ئەوانەك مایەی شانازی و ریز حورمەتن لەی باوەتەو. هەر لەوەر ئەوەیش باس کەن و ئویشن: شەویگ لەشەوەیل، گەورای شاریگ گەردیدە ناو شارەگەیا ئەرا ئەوەك بزانید ژیان وگوزران مەردم چوینە، دوینید دویەتیگ وەتەنیا نیشتگەو خەریك پەروو دویراننە، پرسیدە دویەتەگە باوگد ها کوو؟ ئەویش ئویشیدەپی باوگم چیە دووس بکادە دوشمن! دوبارە لەلی پرسید ئەی دایگد ها کوورە؟ ئویشیدەپی: دایگمیش چیە یەکیگ بکادە دووان! سییم جاریش لەلی پرسید: ئەی خوەد خەریك چەید؟ ئویشیدەپی: خوەمیش خەریکم سییان کەمە یەکیگ !. کابرا سەری سرمینید لەی جواوەیلەو ئەرا ئی رووژەگەی تر تیەیدەو ئەرا لای دویەتەگەو ئویشیدەپی: من دویەکە لەجواوەیلد نەرەسیمەو مەبەسد چە بوی؟ دویەتەگەیش ئویشیدەپی: وەختی وتمە پید باوگم دووس ئەکادە دوشمن! چی ئەرا لای دووسیگ خوەی تا قەرز لەلی بکاو دووسەگەیش قەرز وەپی نەیا. دویەمیش وەختی وتمەپید: دایگم چیە یەکیگ بکادە دووان! ژنیگ خەریك منالهاوردن بویەو دایگم مامایی ئەرای کردگە. سییەمیش ئەوە بوی ك خوەم سێ شەوی کویەنە داشتم و فەقیرحالیم، ئنجا لەو هەرسێ شەویەگە یەکیگ دروس کردم. ئەیەسە گەوهەر و هونەر قسەکردن و قسەزانی.

کەس بی عەیب نییە!!

ماجد سوێرەمەیری

ئادەمیزاد، لە دریژایی تاریخ، وە قوناغەیل فرەیگەو ڕەد بویە، و لە سەرەتا تەنیا ئەرا خوەی ژیاێە، و ئمجا هووکارەی پیکهاوردن خێزان بویە، و لە شوون ئەوەیش خێڵ و عەشیرەت، و تا ڕەسیەسە دروسکردن شارسانیەت نوو، وەلی لەی مێژوو یا تاریخ دویر و دریژە، ئی ئادەمیزادە لە فرە لایەن ئەزموون و عیبرەت وەرگردیە، تەنیا لە یەك مەیدان نەود ك ئەرای چارەسەر نەکریاس، هەرچەنی دینەیل ئاسمانی و ڕەوشتەیل سەرزەوی و زانا و فەیلەسووفەیل جەخت لەبانی کردنە و کەن، ك ئەگەر پەیرەویی بکردیان، لە فرە لەو گیچەڵەیلە قورتار بیان ك یەقەیان گرتیە و گرێد، ئەویش: مینەکردن عەیب و کەمی وەرانوەرە، ك بویەسە مایەی سەرژان باسکەر و باسکریای.

لەی باوەتە، لە کەلەپوور وکلتوور کوردەواری و بگرە لە کەلەپوور و کلتوور گشت مللەتەیل جەهان، وەسەرهات و مەسلەتەیل فرەیگ هاتیە ك باس لەی دیاردە کەن.. وەلی ئایا پەند و عیبرەت وەرگریمن؟ -گومان لەلی کەم!.. وەلی بیلا ئیجارە ئی وەسەرهاتیشە ئەرادان باس بکەیمن، بەشکەم کەمی بیەیمنەی ویز ئەقڵ، (پا) بنەیمنە (برێك) زووان وەرجلەوەگ باس عەیب و کەمی مەردم بکەیمن: ئویشن لە سەردەمیگ لە سەردەمەیل مێژوو لە شاریگ لە شارەیل، پادشایگ بوی هەم خیل وهەم شەل.. ئی پادشا، حەز کرد جوور گشت پادشایەیل دونیا، هونەرمەندەیل ڕەسمکەر ڕەسمیگ ئەرای بکەن و ئەرا ئەوەگ ئی خواستیە وەجی بارێ دارودەسەی دەوری کل کردە شوون هەرچی هونەمەند ڕەسمکەرە و وەختی جەمیانەو کرد داوا لەلیێان کرد ڕەسم خاسیگ ئەرای بکەن، وەلی وەمەرجیگ هویچ عەیبیگی نیشان نەیەن، یەعنی نە شەلی وەپیەو دیار بوود نە خیلی.. هونەرمەندەیل گشتیان ئی داواکاریە ڕەتەوکردن و وتن ئیمە چوین تویەنیمن ئی دو عەیب ئاشکرا و دیارە بشاریمنەو، یە کاریگە مەحاڵ ... لەولاوە یەکیگ لەو هونەمەندەیل ڕەسمکەرە وە گشت ئارامییگەو وت: بەڵی گەورام من ئامادەم ئی جوورە ڕەسمیگ ئەرا جەنابد ڕەسم بکەم؛ و هات ڕەسم فرە جوانیگ ئەرای ڕەسم کرد ..چوین؟ بەڵی لەو ڕەسمە لەیوا نیشاندا ك ئی پادشا وسیایە و تفەنگ راوکردن ها وەدەسیەو ك چەویگی نویقانیە و ئەو چەوەگەی واز کردیە و یەکی لە پایەیلی چەمانیە ... وەی جوورە و وەگشت ئاسانییگ تویەنست ڕەسمیگ فرە جوان وبی عەیب ئەرا پادشاگە ڕەسم بکا.

ئیمەیش خوەزگە گشتمان بتویەنیمن وەختی باس یەکیگ کەیمن و هەوڵ دەیمن لە لای مەردم باسی بکەیم وە شیوەیگ فرە جوان باسی بکەیمن و ئەوپەڕ هەوڵ بیەیمن ك هەرچی عەیب دێرێ بشاریمنەوەی، و جەخت لەبان لایەنەیل خاس و جوان ئەو کەسایەتییە بکەیم، هەرچەنی ك عەیبەگانیشی زەق و ئاشکرا بوون، و هەمیشە هەوڵ بیەیمن باس لایەنەیل ئەرێنی یا ئیجابی بکەیمن و خوەمان لە لایەنەیل نەرێنی یا سلبیی دویرەو بخەیمن، ئەرا ڕەحەتی گیان و دەروین هەم خوەمان و هەم مەردم!!

ئاگر وەگیانم ئمشەو

ئاراس جەواد

مەلویچگ خەوەیلم باڵەیلی شکیاس ئمشەو
هەسارەی خەمەیلم چەنی ڕووشناس ئمشەو
گلارەی هەر دوو دیدەم سیەو تیەریکەو بێ نز
شا پەڕ ناو پەڕەیلم ڕزیا و هەڵکزیاس ئمشەو
دڵ بێ پەنام دیل زندان دەردە ئمشەو
سینگم لێوایلێو هەناس سەردە ئمشەو
دەسەو زرانی تەنیا کز کردمە لە کۆنجێگ
ڕەنگ ڕوخسارم بێ ت چوی بەی زەردەئمشەو
گەلەکوومەی خەمەیلەو ئاگر وەگیانم ئمشەو
ئاوارە و دەروەدەر گووشەی شارانم ئمشەو
بێکەس و بێ فریاڕەس لە ناو ئی کەلاوە
لە سەر زەمین خوسە وێڵ و وەیلانم ئمشەو
بڕەس وەدادم ساقی حاڵم خراوە ئمشەو
مەسم بکە وەجامیگ لەئەو شەراوەئمشەو
وە نەزر بادەو مەیید دەرمان هەر چە دەردە
هاوخەم دەردەگانم کویەێ پەڕاوە ئمشەو

شەفەق

WWW.SHAFAAQ.COM

info@shafaaq.com